

Hvitvasking: Harmonien mellom samfunnets forventninger og revisors oppfatning

LARS GØRAN STEEN LARSEN

VEILEDERE

John Arngrim Hunnes

Kirsti Helene Rødfjell Meidelsen

Universitetet i Agder, 2019

Fakultet for Handelshøyskolen

Institutt for økonomi

Forord

Dette er en avsluttende oppgave for min mastergrad i regnskap og revisjon – siviløkonom ved universitetet i Agder. Etter fem år på skolebenken ser jeg nå veldig frem til nye utfordringer i arbeidslivet.

Jeg har satt stor pris på muligheten til å få skrive et selvstendig arbeid av dette omfanget, som har gitt meg mye, sett fra et akademisk standpunkt. På samme tid har jeg utviklet meg selv som person, og har et helt nytt perspektiv på livet. Jeg setter veldig stor pris på det å ha gode folk rundt meg, som har gjort dette mulig. Ved valg av tema, falt valget på noe dagsaktuelt som jeg tror kommer til å få økt oppmerksomhet i fremtiden. Økonomisk kriminalitet har alltid interessert meg, og etter å ha opparbeidet meg en forståelse av omfanget og påvirkningen i samfunnet, har dette virkelig åpnet øynene mine.

Jeg ønsker å benytte anledning til å takke de som har gjort denne masteroppgaven mulig. Prosjektet hadde ikke vært gjennomførbart uten god støtte fra familie og venner. Samtidig vil jeg også rette en takk til mine respondenter som hadde anledning til å bistå med tid, god innsikt og mye informasjon til bruk i oppgaven.

Jeg vil rette en spesielt stor takk til mine veiledere, John Arngrim Hunnes og Kirsti Helene Rødfjell Meidelsen for mange gode innspill og gode råd underveis i prosessen. Støtten fra mor og far, og gutta i kollektivet har betydd mye under de frustrerende delene av masteroppgaven. Den aller største takken må gå til min kjære Lady Johanna som alltid stiller opp for meg. Tusen takk for alle smilene, støtten og den uvurderlige tålmodigheten du har vist meg det siste halvåret. Tu eres mi todo.

Kristiansand, 3. juni 2019

Lars Gøran Steen Larsen

Sammendrag

Hvitvaskingsregelverket er utformet i tråd med FATFs anbefalinger om å avdekke, bekjempe og forhindre hvitvasking og terrorfinansiering i Norge. Dette inkluderer et ønske om et samfunn med høyere grad av gjennomsiktighet og mindre organisert kriminalitet. Regjeringen og Finanstilsynet har kritisert revisjonsbransjen for manglende utførelse av pliktene etter hvitvaskingsloven. Jeg har i denne avhandlingen tatt for meg hvordan hvitvaskingsloven faktisk praktiseres. Med målet for øyet, vil harmonien mellom myndighet og revisor undersøkes.

Jeg baserte mitt utvalg med bakgrunn i de aktører fra myndighetene som har størst påvirkning på forvaltning av lovverket, og gode representanter fra bransjen som utøver pliktene ved praktisering av sitt yrke. Primært ble informasjon samlet inn ved bruk av intervju som metode for datainnsamling. For å videre undersøke i hvilken grad harmoni eksisterer, var det nødvendig å sette seg godt inn i begge perspektiver. Jeg har gjennomført intervjuer med Finanstilsynet, Økokrim og tidligere FATF president Skogstad Aamo, for å få et innblikk i myndighetenes forventninger. Videre ble det gjennomført intervjuer med et av de største revisjonsselskapene i Norge, samt Revisorforeningen for å oppnå bedre forståelse av deres opplevelser.

Selv om myndighetenes forventninger viser seg å være svært høye, er de ikke uberettiget. Det oppleves likevel som noe problematisk at regelverket ikke tar høyde for organisasjoners størrelse. Med finansnæringen i tankene når loven ble utformet, medfører dette at pliktene oppleves noe uklare for revisjonsbransjen. Det er min oppfatning at revisor avdekker langt flere tilfeller av hvitvasking enn hva som framkommer i statistikken gjennom indirekte rapportering. Det kommer frem flere eksempler på gråsoner, som i liten grad fanges opp av statistikken slik målingen utføres. Dette er en av flere faktorer som tilsier at revisor rapportering oppleves som lav. På mange måter faller det viktigste bidraget på at de rapporteringspliktige er bevisste på at hvitvasking finnes rundt oss. Det er revisors bruk av skjønn og individuelle kunnskapsnivå, som avgjør hva som avdekkes under revisjonen.

Innholdsfortegnelse

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Introduksjon.....	1
1.2	Problemstilling.....	5
1.3	Oppgavens struktur	7
1.4	Avgrensning.....	8
2	Hvitvasking og terrorfinansiering.....	9
2.1	Hvitvasking	9
2.1.1	Hvordan gjennomføres hvitvasking?	11
2.1.2	Sammenhengen mellom terrorfinansiering og hvitvasking	14
2.1.3	Hvorfor skal hvitvasking bekjempes?	16
2.2	Internasjonalt samarbeid.....	17
2.2.1	De første tiltakene mot hvitvasking	18
2.2.2	Egmont Group og Enheten for Finansiell Etterretning	19
2.2.3	Financial Action Task Force	20
2.3	EU direktivene og betydningen for de rapporteringspliktige	22
2.4	Oppsummering.....	24
3	Revisors samfunnsrolle og relevans ved bekjempelse av hvitvasking.....	25
3.1	Revisors rolle i samfunnet.....	25
3.2	Risikobasert tilnærming.....	27
3.2.1	Kundetiltak.....	28
3.2.2	Undersøkelsesplikt.....	32
3.2.3	Rapporteringsplikt, MT rapporter og statistikk	34
3.2.4	Sanksjoner	37
3.3	Oppsummering.....	39
4	Metode.....	40
4.1	Forskningsdesign	40
4.2	Intervju.....	43
4.3	Dokumentanalyse	45
4.4	Utvalgsstrategi.....	47
4.5	Forskningsetiske vurderinger	48
4.6	Reliabilitet og validitet	49
5	Analyse og diskusjon	52

5.1	Hvilke forventninger har samfunnet til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?	53
5.1.1	Myndighetenes forventninger	54
5.1.2	Praktisering av pliktene	56
5.1.3	Begrepet hvitvasking	58
5.1.4	Kundetiltak	60
5.1.5	Undersøkelsesplikten	63
5.1.6	Rapporteringsplikten	65
5.1.7	Vesentlighetsgrense ved undersøkelse og rapporteringsplikt	68
5.1.8	Overtredelsesgebyr	69
5.1.9	Oppsummering	71
5.2	Revisors praktisering av plikter og ansvar	73
5.2.1	Forventningene fra myndighetene	73
5.2.2	Praktisering av Kundetiltak	76
5.2.3	Praktisering av Undersøkelsesplikt	79
5.2.4	Praktisering av Rapporteringsplikt	82
5.2.5	Vesentlighetsgrense ved undersøkelse og rapporteringsplikt	84
5.2.6	Overtredelsesgebyr	86
5.2.7	Oppsummering	87
6	Konklusjon	89
6.1	Forslag til videre forskning	92
	Referanser	94
	Vedlegg 1 Intervjuguide EFE og Finanstilsynet	101
	Vedlegg 2 Intervjuguide Den Norske Revisorforeningen og revisjonsselskapet	102
	Vedlegg 3 Intervjuguide Skogstad Aamo	103
	Refleksjonsnotat Lars Gøran Steen Larsen	104

Figuroversikt

Figur 1 – FATF Report (2018 s. 18) trefase-modellen s. 12

Tabelloversikt

Tabell 1 – Antall rapporter mistenkelige transaksjoner s. 36

1 Innledning

1.1 Introduksjon

Hvitvasking er en forsettlig handling som begås for å tilsløre opprinnelsen til straffbart utbytte. Når man får klarhet i omfanget av begrepet og hvitvaskingshandlinger, innser du at den samfunnsøkonomiske konsekvensen er langt større enn man umiddelbart tenker. Globalt blir økonomisk kriminalitet ansett som en trussel mot integriteten til den finansielle strukturen samfunnet er bygget på. Det er anslått at det årlig hvitvaskes mellom 2 og 5 prosent av verdens bruttonasjonalprodukt. Dette tilsvarer et sted mellom 800 milliarder og 2 trillioner dollar per år. (UNODC, u.å.) Presset på myndighetene for å bekjempe dette problemet, er derfor stort og økende. FATF mener at det viktigste bidraget fra myndighetene i kampen mot hvitvasking, er å øke bevisstheten rundt problematikken og involvere den private sektoren i arbeidet. (FATF, u.å.c)

Financial Action Task Force (FATF) anses som den globale standardsetteren for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Hovedformålet med tiltakene er å beskytte det finansielle system, og bidra til høyere grad av gjennomsiktighet. (FATF, u.å.b) I 2014 gjennomførte FATF en omfattende gjennomgang av sine medlemsland. Et av disse landene var Norge, hvor regelverk og arbeid i forbindelse med bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering ble gjennomgått. «*Rapporten viser til at Norge har gjennomført enkelte positive tiltak for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering, men peker også på flere forhold som bør utbedres.*» (Finansdepartementet, 2014) Dette resulterte i en revidering av tidligere hvitvaskingslov i Norge, og lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering trådte i kraft den 15.10.2018.

Den nye hvitvaskingsloven gjennomfører store deler av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv i den nasjonale lovgivningen. Direktivet bygger i stor grad på FATFs 40 anbefalinger om tiltak mot hvitvasking. Den skjerpes inn på en rekke punkter som gjelder kundetiltak, undersøkelses- og rapporteringsplikt. Myndighetene innfører strengere sanksjonsmuligheter, og det stilles høye krav til at rapporteringspliktige foretak gjennomfører gode risikovurderinger. Selskapene skal

ha en risikobasert tilnærming, og alltid ha en forventning om at hvitvasking eksisterer hos sine klienter. (Finanstilsynet, 2016b)

Økokrim er myndighetenes viktigste organ for bekjempelse av hvitvasking. Bindeleddet mellom Økokrim og næringslivet kalles Enheten for Finansiell Etterretning (EFE). EFE skal motta, analysere og videresende rapporter om mistenkelige transaksjoner. Disse rapportene kommer fra de rapporteringspliktige, som er sammensatt av juridiske og fysiske personer i stillinger som ved sin utøvelse av yrke, har best mulighet til å avdekke, forhindre og bekjempe hvitvasking i Norge. Som rapporteringspliktig er man derfor helt avhengig av å forstå hvordan ditt bidrag som enkeltindivid, i den større sammenhengen kan ha stor påvirkning i arbeidet mot bekjempelse av hvitvasking. EFE benytter informasjonen de mottar fra de forskjellige gruppene rapporteringspliktige til å bygge et puslespill. Selv den minste brikke kan ha stor påvirkning for å skape et komplett bilde. (Økokrim, 2019c)

Revisjonsbransjen skiller seg fra de andre rapporteringspliktige gruppene. De besitter god innsikt i organisasjoner, og har et nært forhold til sine klienter. Denne posisjonen viser seg å være unik, ved at de har lettere for å observere indikatorer på mistenkelig aktivitet. Dersom klienten viser tydelig atferdsendring, kan dette oppdages av revisor. I kraft av sin stilling som allmennhetens tillitsperson er det derfor viktig at objektiviteten og uavhengigheten opprettholdes.

Finanstilsynet skriver i sin årsmelding 2018:

Ordinære stadlege tilsyn i revisjons- og rekneskapsførarselskapa har avdekt at vurderinga av risikoen for at klienten kan vere involvert i kvitvasking, har vore for svak. Dei stadlege tilsyna har jamleg avdekt svake sider ved måten selskapa gjennomfører pliktene sine på etter kvitvaskingsregelverket. Dei svake punkta er knytte både til formelle krav og til den faktiske gjennomføringa av pliktene. (2019, s.74)

Det kommer frem tydelige indikasjoner på at revisjon og regnskapsbransjen ikke har tatt innover seg omfanget, og det ansvaret som medfølger hvitvaskingsloven på en tilstrekkelig måte. Etter innføringen av sanksjonsmuligheter i den nye loven, har myndighetene nå tilgang på virkemidler som skal ha en allmennpreventiv effekt. Sanksjoner benyttes ofte av myndigheter for å få en gruppe til å endre sin handlemåte. Det å se en kollega bli straffet, kan ha stor påvirkning på motivasjonen til de rapporteringspliktige.

Revisorforeningen bekrefter at det finnes en del utfordringer på dette området. *«Når en revisor får mistanke om mulige straffbare forhold, er dette oftest ikke knyttet til befatning med midler som kan være utbytte av en straffbar handling, men heller til regnskapsmateriale mv. som kan indikere det bakenforliggende straffbare forholdet.»* (Revisorforeningen, 2017a, s. 40) Formålet med revisjonen er å kontrollere at klientens regnskap er riktig. Dette skiller seg derfor fra formålet med hvitvaskingsloven, som skal gjøre det vanskeligere for kriminelle å utnytte utbytte som stammer fra ulovlig aktivitet. Revisjonsbransjen arbeider på en helt annet måte enn mange av de andre rapporteringspliktige gruppene. *«Dette er annerledes for revisorer, som ikke håndterer kunders midler. Revisorer er rapporteringspliktige på grunn av sin rolle med å kontrollere at klientenes regnskaper er riktige.»* (Revisorforeningen, 2017a, s. 40) Dette resulterer i at det er utfordrende for revisjonsbransjen å forstå og utføre pliktene etter hvitvaskingsloven, fordi det indikerer et sprik mellom hvordan den rapporteringspliktige gruppen arbeider og det myndighetene ønsker at de skal gjøre. (Revisorforeningen, 2017a, ss. 38-40) Dersom Finanstilsynet velger å bruke sanksjoner for å skape motivasjon hos revisorene, er det usikkert om dette vil oppnå tiltenkt effekt. Revisorforeningen skriver i sin artikkel: *«Vi mener at disse gebyrnivåene er blåst ut av proporsjoner.»* (2017a, s. 40) Det blir dermed opp til myndighetene å håndheve reglene samvittighetsfullt, for å oppnå det felles målet.

I forbindelse med den forrige loven, forsket Larsen & Staven (2013) på effekten av oppfatningen og praktiseringen av rapporteringsplikten blant Norges ti største revisjonsselskaper. Av utvalget på ti hvitvaskingsansvarlige, Økokrim, Finanstilsynet og Den Norske Revisorforeningen, kunne de konkludere med at myndighetene ikke viser nok hensyn til revisors rolle, og savner en klargjøring av regelverket for denne gruppen rapporteringspliktige. Revisorene opplevde regelverket som vanskelig å tolke, og som uklart.

Videre avdekker rapporten at flere hvitvaskingsansvarlige ikke forsto omfanget av begrepet hvitvasking. (Larsen & Staven, 2013, s. 74) Det kom frem at lovgiver bevisst hadde gitt bestemmelsene en veldig vid ramme, for å få flest mulig rapporteringer. Forfatterne konkluderte med at selv om tanken ble ansett som god, ble det likevel utfordrende for utøverne av rapporteringsplikten. (Larsen & Staven, 2013, ss. 72-73) «*Etter vår mening er det derfor et sterkt behov for mer bevisstgjøring, og klargjøring fra myndighetenes side.*» (Larsen & Staven, 2013, s. ii)

Et forsøk på denne klargjøringen fra myndighetenes side kom i 2016. Finanstilsynet publiserte nye veiledere til hvitvaskingsloven. Den første veilederen (rundskriv 24/2016) var hovedsakelig relevant for finansforetak, verdipapirforetak og fondsforvaltningsselskaper. Utdypelsen av hvordan pliktene skal håndheves var likevel relevant for revisor. (Finanstilsynet, 2016c) I 2017 ble veiledning om revisors og revisjonsselskaps etterlevelse av hvitvaskingsregelverket, (rundskriv 3/2017) publisert. Rundskrivet hadde til hensikt å oppklare en del vesentlige spørsmål rundt de sentrale områdene ved forebygging og bekjempelse av hvitvasking. En presisering av hvordan den rette innstillingen skulle forankres i organisasjoner, og en forklaring på hva kundekontroll, undersøkelser og rapportering av mistenkelige transaksjoner skulle innebære for revisor. (Finanstilsynet, 2017)

I 2013 ble det forsket på samfunnskonsekvensen hvitvasking medfører. Lohne benyttet et Bayesiansk nettverk for å demonstrere de kausale sammenhengene mellom mulighet og motivasjon, mot hvitvasking og samfunnsøkonomiske konsekvenser. (2013) «*Ut i fra nettverket ser man at det er faktorene motivasjon og mulighet som er drivkraften til hvitvasking.*» (Lohne, 2013, s. 77) Hun trekker frem at man er avhengig av tverrfaglig, internasjonalt og tett samarbeid mellom rapporteringspliktige og myndighetene. «*Dette kan tolkes dit hend at risikoen for hvitvasking kan reduseres ved å begrense muligheten for hvitvasking.*» (Lohne, 2013, s. 77) De samfunnsøkonomiske konsekvensene som følger fra hvitvasking, er store. «*Dette er svært alvorlig samfunnsproblem som påvirker trusselbildet i samfunnet. Når det rettes trussel mot et helt samfunn, kan dette medføre ringvirkninger i form av svekket tillit og tro på myndigheter*» (Lohne, 2013, s. 77)

1.2 Problemstilling

Selv om myndighetene har forsøkt å klargjøre regelverket, virker det likevel å være en dissonans mellom det faktiske lovverket, myndighetenes forventninger og måten bransjen har valgt å løse oppgaven på. Denne avhandlingen tar utgangspunkt i kritikken som rettes mot revisjonsbransjen etter landgjennomgangen til FATF og fra Finanstilsynet. For å få klarhet i problematikken som omhandler etterlevelse av hvitvaskingsregelverket, er man avhengig av å få et praktisk innblikk i hvordan de ulike instansene opererer. Sett i ett, virker revisjonsbransjen å ha en heller naiv tilnærming til at hvitvasking ikke foregår blant sine egne klienter. Følgelig kan man si at arbeid med anti-hvitvasking er avhengig av den riktige mentale innstillingen som anerkjenner at kriminalitet faktisk foregår rundt oss.

Med dette som grunnlag har jeg utformet følgende problemstilling:

Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning og relevans ved bekjempelse av hvitvasking?

Problemstillingen er todelt. På den ene siden har vi samfunnet, mens på den andre har vi revisor. Hvorvidt det eksisterer en enighet mellom begge parters oppfattelse av felles samarbeid og ønske om å bekjempe økonomisk kriminalitet er derfor sentralt. Sekundærformålet er å undersøke hvor usikkerhetsmomentene ligger. I innledningen ser vi at det tilsynelatende er forskjeller i hvordan lovverket bør oppfattes og faktisk praktiseres. For å underbygge mine antagelser om at disse forskjellene eksisterer, er vi helt avhengig av uttalelser fra begge sider av saken. Bidraget kan danne et grunnlag for at praktiserende revisorer og myndighetene kan få en bedre harmoni i fremtiden, ved at uklarheter fremheves.

Problemstillingen vil besvares ved å se på gjeldende regelverk, med særlig vekt på lov om hvitvasking og terrorfinansiering. Ved å vite hva hvitvaskingshandlinger er, og hvilken trussel det historisk sett har vært mot samfunnet, kan vi forstå hvorfor lovverket er formet slik det er i dag. Da er det også nødvendig med en klargjøring av revisors rolle i puslespillet og hvilke prinsipper som ligger til grunn for revisors plikter. Dette danner et godt teoretisk fundament for oppgaven.

For å besvare problemstillingen, har jeg derfor utformet følgende tre forskningsspørsmål:

1. Hvilke *forventninger* har myndighetene til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?

Myndighetene er i denne oppgaven definert som de instansene som har interesse av å utforme og håndheve regelverket. Formålet med dette forskningsspørsmålet er å belyse hvordan myndighetenes syn på lovverket, setter forventningene til revisjonsbransjen. Dette spørsmålet vil besvares ved å gjennomføre intervjuer med de relevante myndighetene, herunder Finanstilsynet, Enheten for Finansiell Etterretning og tidligere FATF president Bjørn Skogstad Aamo, som var president for FATF under landgjennomgangen i 2014.

2. Hvordan *oppfatter* revisor sitt ansvar etter hvitvaskingsloven?

Forskningsspørsmål to, skal være motparten til forskningsspørsmål en. Formålet med dette spørsmålet, er å undersøke hvordan revisjonsbransjen, representert ved et av de store revisjonsselskapene i Norge og Den Norske Revisorforeningen oppfatter og praktiserer sine plikter. Revisorforeningen forteller innledningsvis at bransjen arbeider på en annen måte enn andre rapporteringspliktige grupper. Ved å få et innblikk i hvordan revisor bruker lovverket i praksis, kan dette indikere virkningen av tiltakene til myndighetene.

3. Hvordan *harmonerer* myndighetenes *forventninger* med revisors *oppfatning* av hvitvaskingsloven?

Forskningsspørsmål tre skal beskrive harmonien mellom partene. Det er her vi skal sammenstille resultatet av forskningsspørsmål en og to, og trekke en konklusjon basert på den innsamlede informasjonen. Når har undersøkt begge sider av saken, vil dette åpne opp for mulighetene til å undersøke hvor usikkerheten ligger. Formålet er altså å finne ut om partene jobber sammen harmoni for å oppnå det felles målet å bekjempe hvitvasking.

1.3 Oppgavens struktur

Som i all god argumentasjon, skal konsistente premisser lede til konklusjon. Ved å gi leseren innblikk i bakgrunnen og det teoretiske fundamentet, skal dette legge det nødvendige grunnlaget for konklusjonen.

Sett i historisk perspektiv, vil kapittel to vise hvordan utviklingen i Europa fra 1980-tallet har påvirket det lovverket som finnes i Norge i dag. Her vil leseren introduseres til de forskjellige myndighetene, og hvordan de rapporteringspliktiges ansvar har bygget seg opp over tid. Ved å belyse hvitvasking i global kontekst, vil dette kapittelet danne grunnlaget for å kunne forstå omfanget rundt problematikken og myndighetens forventninger.

Det tredje kapittelet vil definere ansvaret og pliktene som medfølger rollen som revisor. Det er nødvendig for å forstå hvordan dette henger sammen med praktisering og håndheving av regelverket. Avslutningsvis vil vi se hvordan statistikken på rapportering fra bransjen har utviklet seg. Dette kapittelet vil danne grunnlaget for den teoretiske delen av analysen.

Det fjerde kapittelet tar for seg forskerens valg av metode. Her utdypes det hvorfor intervju er hensiktsmessig å bruke til denne typen avhandlinger, og hvorfor det var nødvendig å bruke et strategisk utvalg. Styrker og svakheter ved studien vil vurderes, samt validitet og reliabilitet.

Det femte kapittelet vil analysere og drøfte den innsamlede informasjonen. Analysen vil foregå ved at partene sammenlignes med hverandre i tråd med teorien fra kapittel to og tre. Her vil svarene som respondentene formidlet gjennom intervjuene tolkes med hensyn på forskningsspørsmålene. De kvalitative funnene vil brukes til å besvare problemstillingen.

Det sjette og siste kapittelet er avhandlingens konklusjon. Her vil resultatet fra analysen bli satt sammen, slik at det er mulig å trekke en konklusjon basert på den empirien som ble analysert i kapittel fem. Avslutningsvis vil det bli kommentert forslag til videre forskning på dette temaet.

1.4 Avgrensning

Hovedformålet med denne oppgaven er å undersøke revisors rolle som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven i Norge. De plikter som gjelder fra hvitvaskingsloven som ikke er relevant for revisor, vil derfor bli gitt lite eller ingen plass. Internasjonal hvitvasking utover det som er nødvendig for å beskrive hvordan gjeldene lovverk har blitt til, vil derfor heller ikke være relevant. Hvitvaskingshandlingen vil bli beskrevet, men det vil ikke bli gått i dybden for hvilke metoder som brukes.

2 Hvitvasking og terrorfinansiering

I den globale sammenhengen er hvitvasking og terrorfinansiering et forholdsvis ungt tema. Opprinnelsen til det internasjonale samarbeidet mot hvitvasking startet så sent som på 1980-tallet. Terrorfinansiering fikk først sin plass på den internasjonale agendaen i kjølvannet av terrorangrepet i USA 11. september 2001. Man forstod da at hvitvasking spilte en større rolle innenfor organisert kriminalitet, hvilket utvidet behovet for en ny og tilstrekkelig definisjon av begrepet hvitvasking. For å forstå omfanget må vi derfor sette oss inn i hvordan hvitvasking gjennomføres i praksis. Ved bruk av en modell vil vi kunne se hvordan de ulike risikomomentene ved de tre fasene av hvitvasking, gjør det mulig for de rapporteringspliktige å oppdage de kriminelle som utfører hvitvaskingshandlinger.

2.1 Hvitvasking

Hvitvasking er sammensatt av en mengde ulike handlinger som er forskjellige i både art og omfang. Ordet hvitvasking er den norske oversettelsen av begrepet money laundering. (Rui, 2012, s. 23) Internasjonalt benyttes også laundering the proceeds of crime. Money laundering anses som selve hvitvaskingsprosessen, mens the proceeds of crime er utbyttet, eller vinningen fra den kriminelle handlingen. (AML, u.å.). Fellesnevneren er likevel forsettlig handlinger som begås med det formål å skjule penger som stammer fra kriminelle handlinger fra offentligheten.

Rui (2012, s.124) er derimot skeptisk til begrepsbruken i norsk lovgivning. «*«Hvitvasking» er en metafor, som henspeiler det å vaske rent noe som er skittent.» «Det er svært uvanlig at slike metaforer brukes i lovtekster.»* Utfordringen ved en definisjon som gjelder en ulovlig handling, er at begrepet ikke skal ha en begrensende effekt for de som skal forhindre handlingen, eller tillate smutthull for de kriminelle. (Finansdepartementet, 2016) Samtidig kan en slik begrepsbruk i noen tilfeller medføre at det er vanskelig å forstå omfanget av

hvitvasking. Selv om man benytter en vid definisjon, er skille mellom definisjon og praksis ofte langt fra hverandre i virkeligheten.

Det som skiller hvitvasking fra andre typer kriminalitet, er at det sjeldent gjennomføres utelukkende av tradisjonelle kriminelle. Hvitvasking assisteres ofte gjennom bruk av personer i stillinger som har tilgang på informasjon, eller har kunnskap om lovverk. Dette kan være revisorer, advokater eller personer i banknæringen mm. Kriminelle kan utnytte sin familie, venner, forretningsforbindelser og andre lovlydige organisasjoner for å oppnå sine mål. (Økokrim, 2019c)

Denne oppgaven skal undersøke hvitvasking i Norge, og hvordan myndighetene harmonerer med praktiserende revisorer. Tilsynsorganet til revisjonsbransjen er Finanstilsynet. Jeg anser det derfor som nødvendig å vise hvilken definisjon som benyttes:

Enhver transaksjon som bidrar til å skjule opprinnelsen til penger som stammer fra en kriminell handling, anses som hvitvasking av penger. Hvitvasking skjer for eksempel når utbytte fra en skatteunndragelse, narkotikakriminalitet, bedrageri og annen økonomisk kriminalitet overføres fra en person eller et foretak til en annen person eller foretak med en tilsynelatende god forklaring. (Finanstilsynet, 2016b)

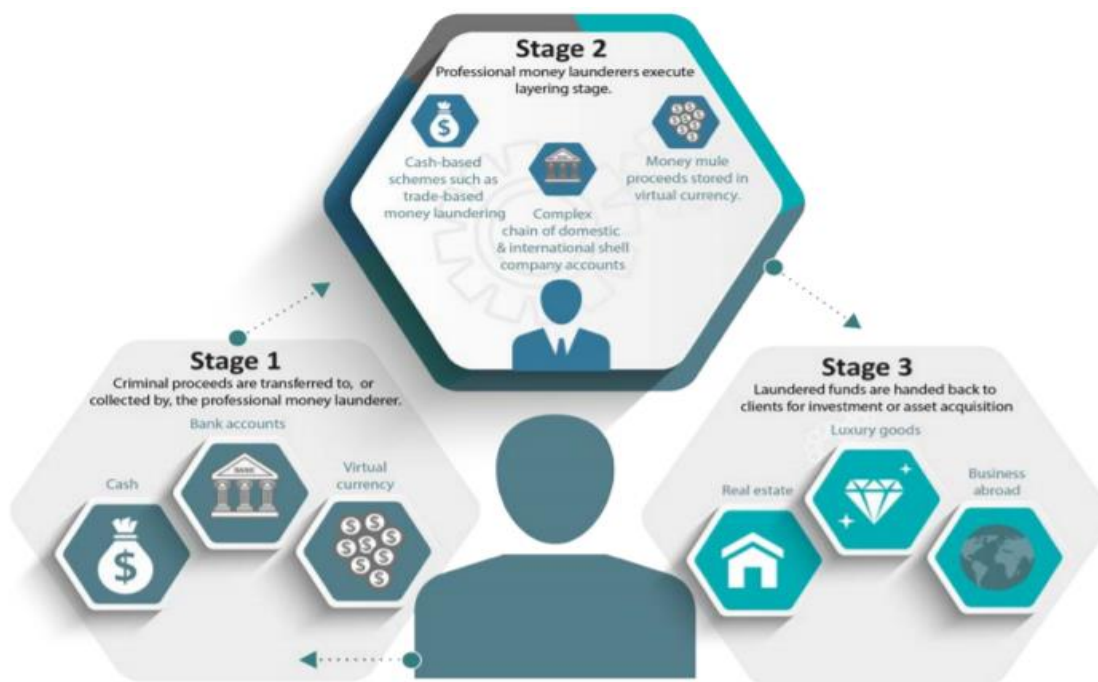
Det vi ser, er at ordet «transaksjon» her brukes. Intuitivt når man hører transaksjonsbegrepet bli brukt, går tankene inn på en ensidig eller tosidig utveksling av noe fysisk mellom to parter. Hvitvaskingsloven (2018, §2 d) definerer transaksjon som «*enhver overføring, formidling, ombytting eller plassering av formuesgoder*». En transaksjon som revisor kan anse som mistenkelig vil derfor veldig ofte klart skille seg ut fra hva som anses som normalt. Dette kan være en transaksjon som går til et høyrisikoland, den er usedvanlig stor eller kompleks, eller mangler tilsynelatende et legitimt formål. (Hvitvaskingsloven, 2018, §25 2. ledd)

Som revisor, har man derimot lite direkte befatning med transaksjoner. Jeg vil derimot si at lovens bruk av indikator er mer treffende for revisjonsbransjen. I forbindelse med undersøkelsesplikten skal denne inntreffe dersom man avdekker forhold som indikerer tilknytning til midler. En indikasjon kan være alt som ikke samsvarer med de forventningene revisor har gjort seg opp på forhånd. Den menneskelige kontakten revisor har, gjør at man over tid kan oppdage endringer i klientens væremåte, eller andre ansatte i bedriften. Som rapporteringspliktig skal man ha en tankegang om at det er sannsynlig at din klient er involvert i hvitvasking. Indikatorer som revisor har størst mulighet til å oppdage kan være: *«er uvanlig ut fra kundens kjente forretningsmessige eller personlige mønster av transaksjoner»* eller *«på annen måte har uvanlig karakter»* (Hvitvaskingsloven, 2018, §25 2. ledd) Revisor har et nært forhold til sine klienter. Ved å ha den rette innstillingen, vil en revisor som er engasjert i bekjempelse av hvitvasking, ha god mulighet til å oppdage adferdsendringer hos klienten på et tidlig stadium og kan bidra til å skape et helhetlig bilde av en klient som hvitvasker.

2.1.1 Hvordan gjennomføres hvitvasking?

Hvitvasking gjennomføres stort sett gjennom en dynamisk prosess som foregår i tre faser. Dette skjer uavhengig av hvilken metode som brukes for å introdusere «skitne» penger for en legal økonomi. De tre fasene kalles plassering-, tilsløring- og integreringsfasen. (Rui, 2012, s. 25) Hver fase har ulike trekk som klart skiller seg fra hverandre. Hver fase medbringer forskjellige risikomomenter for de kriminelle. (Hvitvasking.no, u.å.d) Selv om hvitvasking er en intrikat prosess, vil omfanget av hvitvaskingshandlingen ofte avhenge av hvor mye som skal vaskes, og hvor det stammer fra.

For å illustrere hvitvasking, ønsker jeg å bruke en modell. Den mest brukte modellen kalles trefasemodellen. Den beskriver hvordan pengene beveger seg gjennom prosessen, og at fasene er avhengig av hverandre. Som for alle teoretiske modeller, er det langt fra alltid at modellen vil stemme med virkeligheten. Denne modellen gir et veldig forenklet bilde av hvitvaskingshandlingen. (Rui, 2012, s. 25)

Figur 1 – Trefase-modellen. Fra “Professional money laundering” Av Financial Action Task Force, 2018, *Three stages of professional money laundering*, s. 17. Copyright 2018 FATF Report. Gjengitt med tillatelse.

Fase en - Plasseringsfasen

I denne fasen skal de skitne pengene inn i den legale økonomien. Hovedformålet er å introdusere illegalt opptjent utbytte inn i banksystemer slik at de ikke lenger har en direkte assosiasjon med den kriminelle aktiviteten. Historisk sett har dette vanligvis vært kontanter. I dag begynner også kryptovaluta å ta en større andel av «markedet». Denne fasen medfører definitivt størst risiko for å bli oppdaget. Når pengene skal settes inn på en bankkonto, vil det vekke spørsmål hos myndighetene dersom det er store summer kontanter. Mange banksystemer har i dag automatiske systemer som fanger opp dette raskt. For å unngå denne problematikken, vil de kriminelle velge land med banksystemer som har mindre grad av sikkerhet. Et annet alternativ kan være å dele en stor pengesum, inn i mindre summer. Det blir vanskeligere for myndighetene å oppdage små summer over lang tid, og gjerne hvis de fordeles på flere forskjellige bakmenn. Et siste eksempel kan være å kjøpe verdifulle gjenstander, som kunst eller smykker, ved bruk av kontanter. (Hvitvasking.no, u.å.d)

Fase to - Tilsløringsfasen

Når man har fått midlene inn i systemet, begynner tilsløringsfasen. Dette er den mest komplekse fasen. Her er formålet å skjule lenken mellom midlene og den kriminelle aktiviteten det oppstod fra. De vanligste metodene for å tilsløre midler, er å sende pengene på tvers av landegrenser, og gjennom flere kontoer. Utfordringen for Norske myndigheter som skal oppdage dette, er dersom midlene sendes til lavskatteland, eller land som ikke samarbeider med Norge. Ved skattekriminalitet i Norge, er det involvert utenlandske selskaper i nesten alle sakene. (Regjeringen, 2014) Dersom summen splittes opp og samles sammen igjen, vil det være et økt lag med komplikasjoner. De kriminelle som hvitvasker mye, eller store summer, har ofte tilgang på et nettverk med personer som har mye kunnskap på dette området. Vi kan anta at det finnes kriminelle som har tilgang på fagpersoner, som revisor og regnskapsfører, eller forretningsfolk som lar vedkommende investere i bedriften. Dette reduserer sannsynligheten for å bli oppdaget betraktelig. (Rui, 2012, s. 54)

Fase tre - Integreringsfasen

Hovedformålet i den siste fasen er å returnere pengene tilbake til bakmennene. Disse pengene vil som regel komme fra helt lovlige steder, for eksempel salg av eiendom eller utbytte fra bedrifter. Når disse pengene har gått hele veien gjennom systemet, vil de være så filtrerte at det vil være tilnærmet umulig å finne opphavet til midlene. Pengene er både skattet av, og betalt avgift på. Det betyr at eieren helt fritt kan disponere midlene, med lav sannsynlighet for å bli oppdaget. Det antas at de kriminelle tillater en vesentlig reduksjon av midlene. Denne andelen er anslått til et sted mellom 4 og 30 prosent. (Rui, 2012, s. 55) Reduksjonen fordeles på skatter, avgifter og eventuelle bestiktelser underveis i prosessen.

2.1.2 Sammenhengen mellom terrorfinansiering og hvitvasking

Finanstilsynet definerer terrorfinansiering slik:

Terrorfinansiering kan defineres som økonomisk støtte til, eller innsamling av penger på vegne av personer eller grupper som begår, eller har til hensikt å begå terrorhandlinger. I situasjoner hvor penger er nødvendig for å gjennomføre terrorhandlinger, vil slike transaksjoner være medvirkende til at terrorisme finner sted, og samfunnet har derfor en stor interesse i å hindre slike transaksjoner. (Finanstilsynet, 2016b)

Formålet med terrorfinansiering er sjeldent, eller aldri profitt. Finansiering av, og støtte til terrorfinansieringer er heller motivert av politiske, ideologiske eller religiøse mål. I motsetning til hvitvasking, fokuserer ikke terrorfinansiering på pengenes opprinnelse, men på hva pengene skal brukes til. Økokrim, 2018b, s. 39) Alle forhold som indikerer mistanke om terrorfinansiering, skal i samsvar med hvitvaskingsloven (2018, § 25) rapporteres til Økokrim.

Økokrim skriver i sin trusselvurdering at «*Det vil være en utfordring at det ofte er snakk om små beløp som overføres i forbindelse med finansiering av terror.*» (2018b, s. 4) Ofte blir det benyttet en kombinasjon av midler med legalt opphav og utbytte fra kriminelle handlinger. Når man har ført inn de illegale midlene inn i vanlig sirkulasjon ved bruk av metoden nevnt i forrige kapittel, er det stor sjanse for at disse brukes til flere kriminelle handlinger. Trusselen for bruk av hvitvasking til terrorfinansiering må derfor sees i sammenheng med selve terrortrusselen. (Økokrim, 2018b)

Finansiering av terror gjennom foretak som driver med betalingsformidling, åpner opp muligheten for å skjule avsender og mottaker av midlene. På samme måte som ved hvitvasking, er det vanlig at mellommenn som benyttes er profesjonelle og har tilknytning til større nettverk som finansierer både terror og våpen. Annen økonomisk kriminalitet som utgjør trussel for terrorfinansiering kan være lånebedrageri, kredittkortbedrageri, samt misbruk av stipender og pengeinnsamlinger. (Økokrim 2018b) I Norge er det Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) som har ansvaret for å forhindre at terrorfinansiering foregår i og fra Norge. PST skal også gjennomføre tiltak som hindrer at Norge kan utnyttes som et transittland for penger som brukes til terrorformål. (Finanstilsynet, 2016a)

Sammenhengen mellom terrorfinansiering og hvitvasking er ikke naturgitt. «*Det er imidlertid rimelig sikkert at terrorfinansiering også foregår med midler som ikke stammer fra straffbare handlinger*» (Rui, 2012, s. 68) Formålet med hvitvasking og formålet med terrorfinansiering er totale motvekt av hverandre. Formålet med hvitvasking er å skjule og tilsløre opprinnelsen til hvor midlene kommer fra, slik at de tilsynelatende er ervervet på en lovlig måte. Formålet med terrorfinansiering derimot, er å skjule hvor midler er på vei, hvem

som er mottaker og hva midlene skal brukes til. Man kan heller ikke si hvor stor andel av terrorfinansiering som foregår med utbytte fra ulovlige handlinger. (Rui, 2012, ss. 67-68) «... *although there is a risk that criminal organisations may cooperate increasingly frequently with terrorist organisations, organised crime should be treated separately from terrorism.*» (European Parliament, 2011)

2.1.3 Hvorfor skal hvitvasking bekjempes?

Vi har til nå gitt en definisjon på hva begrepet og hvitvaskingshandlingen innebærer. Innledningsvis ble det nevnt hvor stort problem hvitvasking er globalt. «... *hvitvasking er selve drivstoffet til organisert kriminalitet.*» (Rui, 2012, s. 72) Hadde ikke primærforbrytelser eksistert, ville vi ikke hatt utbytte fra kriminelle handlinger. Sanksjonsmuligheter mot organisert kriminalitet gjennom å inndra midler som stammer fra disse handlingene, er derfor sentralt i bekjempelsen av alle andre typer kriminalitet. (Rui, 2012, ss. 72-73) Dersom myndighetene lykkes i å fange opp hvitvasking og utbytte fra kriminelle handlinger, er tanken derfor at man skal eliminere kriminalitet på sikt. For å trekke en parallell til militær krigføring, er det en kjent strategi å kutte motstanderens tilgang på forsyninger på vei til slagmarken. Man vinner ikke slaget umiddelbart, men motstanderen går sakte, men sikkert tom for de nødvendige ressursene for å fortsette krigen. Myndighetene forstår at krigen mot organisert kriminalitet er en kamp det tar lang tid å vinne, men ved å angripe livlinen til motstanderen, er tanken å gjøre tilværelsen til de kriminelle så dårlig at et lovlydig liv er et bedre alternativ.

Dette synet deler også FATF. «*Most importantly, however, targeting the money laundering aspect of criminal activity and depriving the criminal of his ill-gotten gains means hitting him where he is vulnerable. Without a usable profit, the criminal activity will not continue.* » (u.å.c) Vinning fra økonomisk kriminalitet, benyttes ofte til å finansiere ytterligere og mer omfattende kriminalitet. Når omfanget av en kriminell organisasjon vokser, blir de mer avhengig av å begå et økende antall kriminelle handlinger for å opprettholde sin status. Hvitvasking kan medfølge korrupsjon, trusler, utpressing og vold mot rapporteringspliktige,

for at de kriminelle skal kunne fortsette å jobbe under radaren. Hvitvasking gjennomføres ved brudd på regnskap og bokføringslovgivning, men det kan tenkes at organiserte kriminelle som hvitvasker også utfører langt mer omfattende lovbrudd. (Rui, 2012, ss. 74-75)

Hvitvasking utgjør også en trussel mot det finansielle systemet. Den største forskjellen på hvitvasking og andre former for kriminalitet, er at dette sjeldent oppdages av enkeltindivider. Hvitvasking er en komplisert handling, som ofte foregår på tvers av landegrenser. For at myndighetene skal kunne oppdage hvitvaskingshandlinger, er de avhengig av å samarbeide med den private sektoren. På mange måter er derfor den menneskelige faktoren veldig sentral i arbeidet mot hvitvasking. Mye av ansvaret avhenger i siste instans på at de rapporteringspliktige er årvåkne og klar over at hvitvasking foregår. Revisor er en yrkesgruppe som ofte utvikler et nært forhold til sine klienter over tid, og armlengdes avstand kan i mange tilfeller være en utfordring. Evnen til å sende inn en rapport om en mistenkelig transaksjon, er derfor avhengig av forholdet mellom den finansielle institusjonen og hvitvaskeren. (MacDonald, 2001)

2.2 Internasjonalt samarbeid

Slik den finansielle struktur i samfunnet er bygget opp i dag, er ikke hvitvasking et problem som kan elimineres. Det beste verktøyet myndighetene besitter, er derfor å utvikle barrierer som vanskeliggjør gjennomføring av hvitvaskingshandlinger. Derfor har FATF samarbeidet tett med EU og FN om å utvikle tiltak med formål å forhindre og avdekke hvitvasking. De første barrierene begynte å dukke opp sent på slutten av 1980-tallet, og har vært i dynamisk utvikling i samsvar med den digitaliseringen som foregår i det internasjonale markedet.

2.2.1 De første tiltakene mot hvitvasking

På 1980 tallet begynte internasjonal narkotikahandel å bli et stort problem. De sosiologiske utviklingene i den vestlige verden medførte en kultur hvor tilgangen og bruken av narkotika eksploderte. FN responderte på dette problemet ved å innføre en konvensjon (Wienkonvensjonen) for å bekjempe dette problemet. Wienkonvensjonen var første gang hvitvasking ble ansett som en kriminell handling. Definisjonen konvensjonen brukte for å forklare hvitvasking, har dannet grunnlaget for de senere tiltakene, og for et samarbeid på tvers av FN landene. (Rui, 2012, ss. 81-82). Konvensjonen påla sine medlemstater å forme regler om frysing og beslag av formuesgoder, og gjensidig samarbeid på tvers av medlemsstatene. (UNODC, 1988)

Ettersom den globale økonomien virkelig begynte å forme seg slik vi kjenner den i dag, ble det ansett som nødvendig å adressere dette. Man begynte å forstå at global transport og kommunikasjon ikke bare skaper store muligheter sosialt og økonomisk, men at dette også åpner tilgangen for kriminelle. Det ble derfor ansett som nødvendig å få på plass et rettslig bindende dokument utarbeidet av FN landene. I 2000 signerte medlemslandene derfor den andre FN-Konvensjonen (Palermokonvensjonen). Definisjonen på hvitvasking er i stor grad den samme som i Wienkonvensjonen, men grunnlaget for hva som skal anses som primærforbrytelser er tydeliggjort. (Rui, 2012, s. 83) Medlemslandene forpliktet seg til å innføre fire lovovertrædelser i sitt nasjonale lovverk; hvitvasking, delttagelse i organiserte kriminelle grupper, korrupsjon og motarbeidelse av etterforskning og rettsforfølgelse. (UNODC, 2004)

Til forskjell fra Wienkonvensjonen, krevde Palermokonvensjonen at medlemslandene skulle opprette tiltak for kundekontroll, undersøkelsesplikt og rapporteringsplikt. Det var altså ikke lenger utelukkende kriminaliseringen av hvitvaskingshandlingen som var sentralt, det skulle innføres systemer som skulle avdekke og forebygge hvitvasking. Felles for konvensjonene er at de pålegger sine medlemsstater å iverksette tiltak som skal gjøre det vanskeligere for de kriminelle å slippe unna med sine handlinger. (Rui, 2012, s. 84)

2.2.2 Egmont Group og Enheten for Finansiell Etterretning

Egmont Group er et samarbeidsnettverk for myndigheter som jobber for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. Gruppen ble opprettet i 1995 for å sikre tilgang på- og utveksling av finansiell etterretning på tvers av landegrensene. Per mai 2019 består gruppen av 159 Financial Intelligence Units (FIU). (Egmont Group, 2019) Opprettelsen kom som et resultat av at FATF krevde at sine medlemsland opprettet et system som fungerer som et alternativ til tradisjonelle politisystemer som ofte preges av treghet i informasjonsutveksling. Samarbeidet mellom FIUs innebærer også at det utveksles erfaring på nye hvitvaskingstrender og ny teknologi som er sårbar i hvitvaskingsammenheng. Egmont Group sikrer kvaliteten av arbeidet til FIUs ved å bidra til økt forståelse av risikoer knyttet til hvitvasking og terrorfinansiering, og kommuniserer på et lukket datasystem for datautveksling. (Rui, 2012, s. 246).

Norges FIU er Enheten for finansiell etterretning (EFE). EFE er en av syv avdelinger ved Økokrim. EFE i Økokrim består av 16 stillinger. Internasjonalt, og i forhold til BNP er dette derfor en liten FIU. Til sammenligning har Sverige nærmere 40 ansatte. (Damslor, personlig intervju, mars 2019) EFE skiller seg fra de andre avdelingene ved Økokrim fordi dette er den eneste som ikke etterforsker, men videreformidler informasjon. (Økokrim, 2019b)

Primæroppgaven til EFE er å motta og analysere rapporter om mistenkelige transaksjoner (MT-rapporter). EFE benytter informasjonen de mottar fra de rapporteringspliktige, sammen med informasjonen som kommer fra åpne og lukkede kilder, politiets kilder, politiets registre og andre typer registre. Denne informasjonen videreformidles til det ansvarlige organet, eksempelvis politiet, skattemyndigheter eller andre kontrollmyndigheter. Målet til EFE er ikke å anmelde alle som blir rapportert via en MT-rapport. Hovedsakelig blir rapporten arkivert med mindre forholdet er feilaktig vurdert. (Rui, 2012, s. 229)

EFE arbeider slik at en MT-rapport er en brikke i et stort «puslespill». (Rui, 2012, s. 230) En enkelt rapport kan ha lite å si, men etter hvert kan det forme et mønster hos gjengangere. Mønsteret har til slutt muligheten til å avsløre store nettverk. Vi ser for oss en revisor som rapporterer et enkelt tilfelle. Isolert sett kan dette ha svært lite å si. Året etter dukker det opp en rapport fra en bank, og to måneder senere rapporterer en advokat vedkommende. Da er det plutselig veldig interessant å undersøke denne personen, fordi man over tid har bygget opp et mønster av lovbrudd som kan resultere i en stor straffesak. Dette åpner opp for at det er sannsynlig at foretak vedkommende jobber i eller med er involvert. En slik snøball effekt kan trigges av små enkle feil, som gjøres over tid. For å sette dette i en større sammenheng kan en årvåken revisor som oppdager en mistenkelig transaksjon, en dag føre til fallet av et stort internasjonalt hvitvaskingsnettverk. (Damslorå, personlig intervju, mars 2019)

EFE er også delvis ansvarlig for terrorfinansieringen, med et tett samarbeid med PST. EFE har et ønske om å skape et godt beslutningsgrunnlag for politiet, og prioriterer saker som omhandler de områdene med størst risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. EFE er en sentral aktør i utformingen av den totale nasjonaltrusselen mot Norge, og bistår både Justisdepartementet og delegasjoner med innspill om nødvendige tiltak for å senke Norges trusselnivå. (Damslorå, personlig intervju, mars 2019)

2.2.3 Financial Action Task Force

Financial Action Task Force (FATF) ble etablert i 1989 for å hindre misbruk av finansielle systemer i forbindelse med hvitvasking. FATF er et mellomstatlig organ med som per mai 2019 har 38 medlemmer. (FATF, 2019) Siden den gang har organisasjonen utvidet sitt arbeid til å omfatte hvitvaskingshandlingen generelt. I 2001 utviklet FATF egne anbefalinger for bekjempelse av terrorfinansiering. Fra 2012 inkluderer dette også spredning av masseødeleggelsesvåpen. FATF blir ansett som den globale standardsetteren av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Tiltakene innebærer implementering av lover, regelverk og operasjonelle metoder på nasjonalt nivå, både på tvers av medlemslandene og andre land. (Rui, 2012, s. 85-87)

FATFs viktigste bidrag til globale standarder mot hvitvasking er sine lister over anbefalinger. I 2012 reviderte FATF sine 40 anbefalinger. Formålet med anbefalingene er å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering ved å forsterke lovverket, og bidra til høyere grad av gjennomsiktighet. (FATF, 2012) EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv bygger i stor grad på disse anbefalingene, og disse har både formet, og har hatt sterk påvirkning for å skape internasjonalt samarbeid og oppmerksomhet rundt temaene de behandler.

Budskapet i de 40 anbefalingene koker ned til dette:

- Identifisere risikoen som medfølger hvitvasking, vedta lover og inngå et nasjonalt samarbeid
- Kriminalisere hvitvaskingshandlinger, terrorfinansiering og spredning av masseødeleggelsesvåpen
- Innføre preventive tiltak for den finansielle sektoren og i andre aktuelle sektorer
- Opprette muligheter til å bekjempe, og ansvar for å bekjempe for de rapporteringspliktige
- Bidra til et mer transparent samfunn, og tillate at reelle rettighetshavere og at de som mottar vinning fra næringslivet er tilgjengelig og offentlig informasjon
- Opprette gode betingelser for internasjonalt samarbeid

(Financial Action Task Force, 2012, s. 6)

2.3 EU direktivene og betydningen for de rapporteringspliktige

Som følge av EØS-avtalen er Norge forpliktet til å innføre EU-direktiver i norsk intern rett. EUs hvitvaskingsdirektiver har utviklet seg hurtig siden tidlig 1990-tallet. EUs første hvitvaskingsdirektiv ble vedtatt i 1991, og hadde som formål å forhindre at det finansielle banksystemet kunne misbrukes til hvitvasking. Direktivet krevde at bankene måtte innføre systemer for å identifisere og verifisere hvem sine kunder er, og det måtte være mulig å rapportere mistenkelige transaksjoner. (Rui, 2012, s. 90) Dette medførte at Norge måtte få på plass systemer for å håndheve og håndtere regelverket. Reglene ble lagt til i norsk lovgivning i finansieringsvirksomhetsloven i 1994 og gjaldt opprinnelig bare for finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner. (Rui, 2012, s. 90-91)

11. September 2001, skjedde en av de mest omtalte terroristaksjonene gjennom tidene i USA. Før dette, var USAs bidrag og innsats mot hvitvasking ansett som noe «*halvhjertet*». (Rui, 2012, s. 66). En drøy måned senere ble «*International money laundering abatement and anti-terrorist financing act of 2001*» vedtatt, og USA inntok en svært aktiv rolle. Noe motvillig ble FATF nødt til å endre sine 40 anbefalinger, og måtte endre formålet fra kun fokusering på narkotikakriminalitet, til alle former for primærforbrytelser. FATF utarbeidet de første åtte anbefalingene mot terrorfinansiering, og påvirket lovgivningen i mange land. (Rui, 2012, ss. 66-67). Dette påvirket også EU, og de produserte sitt andre hvitvaskingsdirektiv. Norge fikk en helt ny hvitvaskingslov 1. januar 2004, og den avløste finansieringsvirksomhetsloven fra pliktene som omhandlet hvitvasking. Dette hadde betydning for revisor, som nå ble rapporteringspliktig etter loven.

Prinsippet om «*risk based approach*» ble tatt inn i FATFs anbefalinger i 2003. (Rui, 2012, s. 67) Risk based approach er det som i dag kalles risikobasert tilnærming i Norsk rett. Prinsippet innebærer at de rapporteringspliktige skal ha en tankegang om at ressursbruk ved bekjempelse av hvitvasking skal benyttes der risikoen anses som størst. Ved risikovurderingen skal revisor blant annet ta i betraktning virksomhetens art og omfang, produkter, tjenester og kundeforhold, kundegrupper og geografiske forhold.

(Hvitvaskingsloven, 2018, §6-7) Dette ble lagt til av Europaparlamentet i 2005, som produserte EUs tredje hvitvaskingsdirektiv. Dette direktivet la grunnlaget for den reviderte hvitvaskingsloven som kom i 2009, og de aller viktigste elementene i dagens hvitvaskingslov ble utformet her. Dette utgjorde kjernen av hvordan vi i dag skal benytte tiltak for å bekjempe hvitvasking. (Rui, 2012, s. 93) Tiltakene innebærer identifikasjon av kunden, risikobasert tilnærming, undersøkelsesplikt og rapporteringsplikt.

Her ser vi en klar utvikling i hvordan omfanget av handlinger som de rapporteringspliktige skal utføre på vegne av myndighetene. *«Når man sammenligner forholdene før terrorangrepene og situasjonen i dag er det nærmest utrolig forskjell på ressursbruken i kampen mot hvitvasking.»* (Rui, 2012, s. 67) Det er ikke lenger bare myndighetene som skal benytte store ressurser, men dette medfører også et stort ansvar for de rapporteringspliktige som skal sammen opprettholde en trygg finansiell struktur.

FATFs 40 anbefalinger ble som tidligere nevnt revidert i 2012. Hvitvaskingsregelverket er dynamisk, og det går relativt kort tid mellom hvert nye direktiv. (Rui, 2012, s. 236) Det fjerde direktivet ble innført i 2015, men innebærer ikke store revolusjonerende endringer. Likevel resulterer dette i en ny hvitvaskingslov i Norge. Endringene er i stor grad en oppdatering, tilpasning og presisering. Det ble ansett som nødvendig å bedre presisere hva hvert enkelt punkt betyr for den rapporteringspliktige, og en innstramning av regelverket rundt en del av kjernebegrepene. (Finanstilsynet, 2017)

Som rapporteringspliktige har myndighetene siden midten av 1990-tallet, pålagt finansbransjen å innføre store systemer som skal fange opp mistenkelig aktivitet. Siden 2004 har revisor vært rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven. Myndighetene har pålagt næringslivet en stegvis økning av ansvar og plikter for å nå deres mål om bekjempelse av økonomisk kriminalitet. Dette er ikke lenger bare en krig mot narkotikakriminalitet. De rapporteringspliktige skal også sammen bekjempe primærforbrytelser og de skal oppdage utbytte som stammer fra økonomisk kriminalitet. Samtidig skal også terrorfinansiering og terrorhandlinger forhindres, utviklingen av masseødeleggelsesvåpen skal stoppes, og i senere tid er også kryptovaluta ansett som en trussel som kommer til å innføres på toppen.

For å se hvordan dette ambisiøse målet kan oppnås, må vi se hvilke grunnleggende prinsipper som danner grunnlaget for pliktene til de rapporteringspliktige. Dette vil forklare hvordan myndighetene kan benytte revisor som er verktøy i kampen mot hvitvasking. I det neste kapitlet vil vi derfor undersøke pliktene som stammer fra hvitvaskingsloven.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi undersøkt hvordan samfunnets forventninger har oppstått. Etter å ha fått en forståelse av hva hvitvasking innebærer, ser vi at dette krever samarbeid på tvers av etater og landegrenser. Myndighetene har et ønske, og en målsetning om et samfunn med høyere grad av gjennomsiktighet og mindre organisert kriminalitet. Over tid har dette medført svært høye forventninger til samfunnet om at hvitvasking skal bekjempes, og ressursbruken har økt kraftig siden 90-tallet. For å oppnå sin målsetning, har det resultert i et relativt omfattende regelverk. I det neste kapitlet skal vi undersøke revisors oppgave i samfunnet, og hvilke prinsipper som ligger til grunn for de ulike pliktene. I kapittel fem vil det bli drøftet rundt hvordan bransjen opplever forventningene fra myndighetene, og i hvor stor grad revisjonsbransjen er nyttig for å bekjempe hvitvasking.

3 Revisors samfunnsrolle og relevans ved bekjempelse av hvitvasking

Til nå har vi etablert hvorfor hvitvasking er internasjonal problematikk, og en trussel mot samfunnet. Myndighetene må benytte sine ressurser med et langsiktig perspektiv for å bekjempe hvitvasking. I dette kapittelet vil vi bli kjent med hva revisors rolle i samfunnet innebærer, og hvordan revisor kan benyttes som et verktøy i kampen mot hvitvasking. Ved å undersøke hvilke prinsipper som har dannet grunnlaget for pliktene, kan dette benyttes til å få en dypere forståelse av lovverket, sett i et større perspektiv.

3.1 Revisors rolle i samfunnet

Som revisor i Norge er man forpliktet til å forholde seg til et relativt omfattende regelverk. Revisors overordnede plikter reguleres i lov om revisjon og revisorer (revisorloven). Revisjonsplikten reguleres i §2-1 første ledd og regnskapsloven §1-2 første ledd, og gjelder for alle regnskapspliktige foretak. Det overordnede formålet med revisjonen er at revisor skal oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som utarbeides av det revisjonspliktige foretaket totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, og at det er utarbeidet i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering. Vesentlig feilinformasjon kan bestå av misligheter og feil, som er begått forsettlig eller uaktsomt. (ISA 200, 2009, pkt. 11. a)

Dersom revisor har oppnådd betryggende sikkerhet for at regnskapet viser et riktig bilde av foretakets økonomiske situasjon, kan revisor uttale seg om regnskapet i form av en revisjonsberetning. (Revisorloven, 1999, §5-6) Revisjonsberetningen benyttes av brukere som har et ønske om kvalitetssikret informasjon. Formålet er at brukernes tillit til regnskapet skal økes. (ISA 200, 2009, pkt. 3) Eksempel på brukere kan være banker, eiere, leverandører, kunder, skatte- og avgiftsmyndigheter, investorer eller samfunnet som helhet.

I 2009 gjennomførte Finansdepartementet en endring i revisorloven, og det ble lovfestet at revisor skal anses som allmennhetens tillitsperson. «... revisorer og revisjonsselskaper skal være underlagt etiske prinsipper som markerer prinsippet om at de har en funksjon som tillitspersoner i allmennhetens interesse, herunder regler om integritet og objektivitet, samt krav til kompetanse og aktsomhet under revisjonsutførelsen.» (s.24) Dette understreker at revisor har en forpliktelse overfor samfunnet og myndighetene, og skal tjene offentlighetens interesser.

Dette knyttes derfor sammen med ansvaret til å bekjempe hvitvasking. Revisor er rapporteringspliktig etter hvitvaskingslovens § 4 (2) a) ved utøvelsen av sitt yrke. Rollen som rapporteringspliktig defineres som de utøvere av yrke som har størst mulighet til å bekjempe, avdekke og forhindre hvitvasking. Gruppen er sammensatt av en rekke juridiske og fysiske personer som er de myndighetene anser som sine viktigste støttespillere fra privat sektor i kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering. (Hvitvaskingsloven, 2018, § 4)

Revisor skal under sitt arbeid med revisjonsberetningen blant annet opparbeide seg et bilde organisasjonen, tatt i betraktning både økonomiske og industrielle utfordringer som kan påvirke regnskapet. Deretter skal revisor oppnå en forståelse av hvilke risikoer som kan true integriteten til regnskapet, og skal identifisere og undersøke hvilke tiltak bedriften har på plass for å senke risikoen. Revisor gjennomfører substanshandlinger som skal avkrefte eller bekrefte at risikoen er på et akseptabelt nivå gjennom å innhente revisjonsbevis. Avslutningsvis skal revisor ta en avgjørelse om regnskapet sett i helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Dette vises i den tidligere nevnte revisjonsberetningen. (ISA 200, 2009)

Rollen som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven innebærer også en rekke plikter for revisor, og hvilken funksjon disse skal ha vil utdypes i et eget delkapittel for hvert punkt. Slik kan vi opparbeide en forståelse av hvordan myndighetene kan benytte revisor som et verktøy ved bekjempelse av hvitvasking.

3.2 Risikobasert tilnærming

Vi nevnte dette prinsippet tidligere i punkt 2.3. Hovedformålet med prinsippet er at tilgjengelige ressurser skal benyttes der det er størst mulighet for å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Dette resulterer også i en mest mulig effektiv utnyttelse av ressursene. (Rui, 2012, ss. 236-237). Prinsippet er gjennomgående sentralt i hele hvitvaskingsloven, og vi må derfor ha en forståelse av hvordan dette har betydning for de rapporteringspliktige, for å ha best mulighet til å bekjempe hvitvasking.

Dette er ikke et nytt prinsipp i historisk sammenheng. (Rui, 2012 s.84) Allerede i 1988 publiserte Basel-komiteen sine retningslinjer for «best practice». Opprinnelig gjaldt dette for banknæringen, som vi ser går igjen som den mest sentrale aktøren i alle områder som omhandler hvitvasking. «*The Statement thus sets out to reinforce existing best practices among banks and, specifically, to encourage vigilance against criminal use of the payments system, implementation by banks of effective preventive safeguards, and cooperation with law enforcement agencies.*». (Baselkomitèen, 1988, s. 3) Prinsippet har utviklet seg i samsvar med samfunnet. Innføringen i norsk rett skjedde først i 2004, men siden den gang har viktigheten blitt presisert, og det har fått en mye tydeligere rolle i dagens lovgivning.

Revisor er pliktig til å ha en risikobasert tilnærming og rutiner for risikovurdering. EU deler dette inn i to typer risiko i sitt direktiv. På den ene side har du «*Business-wide risk assessments.*», eller risikoer som omhandler din egen virksomhet. På den andre siden har vi «*Customer due diligence.*» eller risikoer som knyttes til kundeforhold. (European Parliament, 2018, s. 5) Formålet med å vurdere risiko ved egen virksomhet, er at tiltak kan iverksettes der behovet er størst. Når man opparbeider seg en forståelse av sine egne svake punkter, er det mulig å utarbeide tilstrekkelig prioritering for å redusere denne risikoen. Selskapene skal vurdere og hensynte følgende risikoer ved sin egen virksomhet: Produkter og tjenester som tilbys, hvilken jurisdiksjon de holder til i, hvilket kundesegment de har og hvordan betalinger fra kunden gjennomføres. Det skal ligge et proporsjonalitetsprinsipp til grunn, slik at foretak som ikke er særlig komplekse, heller ikke må gjennomføre komplekse tiltak for å

imøtekomme risikoen. (European Parliament, 2018, s. 5) Disse pliktene defineres i hvitvaskingslovens 3. kapittel.

Som revisor er den største risikoen knyttet til at man ikke gjør nok tiltak for å hindre eller avdekke hvitvasking som klienten er involvert i. Revisor må være bevisst på at det foregår, og anta at det foregår hvitvasking hos sine klienter. I bransjer med høyere risiko for hvitvasking, krever det naturligvis mer av revisors aktsomhet ved vurdering av hva som anses som mistenkelig. (Regnskap Norge, 2018) Risikobasert tilnærming innebærer at revisor skal få en oversikt over omfanget av den antatte risikoen, slik at de kan tilpasse tiltak der hvor risikoen er antatt størst. Erkjennelse av at hvitvasking foregår, og at risikoen foreligger er sentralt for å bekjempe hvitvasking. *«Å være risikobasert er en mental og prosessuell tilnærming til alle fasetter når du arbeider med antikorrupsjon.»* (Knut Erik Friis, PWC, 2015)

Revisjonsselskaper har ikke ubegrensede midler. Det er viktig at man fokuserer ressurser der hvor det er mest sannsynlig at man kan oppdage og forhindre hvitvasking.

Antihvitvaskingstiltak skal gjennomføres på de områdene der risikoen er størst. (PWC, 2015)

Den andre typen risiko er knyttet til kundeforhold. Etter å ha identifisert de selskaps tilknyttede risikoer, skal disse operasjonaliseres på kundenivå. Dette fører oss til den neste plikten i loven, nemlig kundetiltak.

3.2.1 Kundetiltak

Slik kundetiltakene er i dag, skal de primært tjene to funksjoner. De skal ha en preventiv effekt og et eskalerende tretrinns system, basert på risikostyringsprinsippet. Formålet med kundetiltak er at revisoren skal kjenne sin kunde. Kundetiltak bygger i stor grad på et prinsipp som omtales *«know your customer»* eller kjenn din kunde prinsippet på norsk. (Rui, 2012, s. 279) Prinsippet innebærer at revisor skal bli kjent med hvem som faktisk er kunden, innholdet av kundeforholdet, hvilke tjenester og produkter kunden benytter hos den rapporteringspliktige, samt omfanget av kundeforholdet. Gode og effektive kundetiltak anses

internasjonalt som et av de mest effektive virkemidlene de rapporteringspliktige har for å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. (Finans Norge, 2017)

Den preventive effekten oppstår ved etableringen av kundeforholdet. Kundetiltak skal gjennomføres ved etablering av nye kundeforhold, ved transaksjoner over et visst beløp, eller ved mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering. (Hvitvaskingsloven, 2018, § 10)

Dersom kunden ikke kan identifiseres, eller ikke vil identifisere seg, skal kundeforholdet heller ikke inngås. Revisor må kunne dokumentere at tilstrekkelig kundetiltak er gjennomført, slik at dette enkelt kan sjekkes opp i ved en senere anledning. Gode kundetiltak medfører ofte ressursbruk for de rapporteringspliktige. Det kan virke lite hensiktsmessig å bruke timer på å bli kjent med kunden, identifisere og bekrefte identiteten til en kunde, for deretter å nekte kunden å etablere kundeforholdet. Likevel er dette en viktig oppgave for å tjene samfunnet. Ved at man ikke tillater useriøse kunder å få revisjonsberetning, bidrar dette indirekte til forhindring av hvitvasking og terrorfinansiering. Et viktig tillegg er at det må foretas utvidede undersøkelser og eventuelt rapporteres til Økokrim dersom tilstrekkelig kundetiltak ikke kan gjennomføres, slik at de er kjent med problemstillingen. (Hvitvaskingsloven, 2018, § 21)

Når kunden er identifisert, er vi over på det eskalerende tretrinnsystemet for å få bekreftet identiteten til klienten. De tre trinnene er forenklete, alminnelige og forsterkede kundetiltak. Her ser vi igjen risikoprinsippet bli benyttet, ved at der risikoen anses som størst, også krever størst tiltak for å bekrefte identiteten. Mye av problematikken rundt dette, som har vært omdiskutert i fagmiljøer, er hva som anses som tilstrekkelig bekreftelse og hvor langt skal man gå for å bekrefte identiteten til de som anses som «*beneficial owner*» eller reelle rettighetshavere. (Rui, 2012, s. 279)

Deloitte publiserte i 2010 en omfattende studie på European Commissions Application of the AML directive. «*The responses from stakeholders demonstrate that there are many questions about the interpretation of certain aspects of the definitions and suggestions were made for possible modifications. The concept “control” was identified by many stakeholders as unclear.* » (s. 288) Når selv aksjeeiere selv syns det er vanskelig å forstå hvem som anses som kontrollerende eier, kan vi forstå frustrasjonen til rapporteringspliktige som skal håndheve dette regelverket.

FATF bekreftet i 2011 at dette var en reell problematikk, i sin tredje evalueringsrunde før implementering av det fjerde hvitvaskingsdirektivet. *«The current FATF Standards require transparency about legal persons and legal arrangements, including through Recommendation 5 which requires financial institutions to identify the beneficial owners of customers which are legal persons or legal arrangements»* (s. 5). *«However, the generally low level of compliance with these requirements in the third round of mutual evaluations has signalled some problems implementing the measures required.»* (FATF, 2011, s. 5).

Dette har resultert i et relativt omfattende regelverk, og man skal som rapporteringspliktig gå ganske langt for å få bekreftet identiteten til de reelle rettighetshaverne. I Norge dukker dette opp senest i veilederne fra Finanstilsynet fra 2016. Det har kommet signaler fra Finanstilsynet om at forenklede kundetiltak har vært litt for hyppig benyttet av de rapporteringspliktige i litt for mange tilfeller. *«Selv om en kunde faller inn under unntaket kan det foreligge risikomomenter som gjør at rapporteringspliktige bør foreta full kundekontroll.»* (Finanstilsynet, 2016, s. 9) Her presiseres det at forenklede kundetiltak er et unntak, og skal ikke benyttes som hovedregel. Regelverket ble strammet inn da den nye loven kom, og signalene peker mot at forenklede kundetiltak vil fases ut over tid, og alminnelige kundetiltak vil være hovedregel i de aller fleste tilfeller, slik som det var tiltenkt.

For å vurdere om det skal benyttes forenklede, alminnelige eller forsterkede kundetiltak, skal det ligge en del vurderinger i bunnen. Etter den initiale risikovurderingen er gjennomført, skal revisor benytte skjønnsmessige vurdering, med visse retningslinjer, til å bestemme hvilken grad av kundetiltak som er tilstrekkelig. Denne vurderingen skal dokumenteres og beviselig være gjennomført på en akseptabel måte. Den rapporteringspliktige skal være så kjent med kundens identitet, og vite formålet med oppdraget, at det er mulig å oppdage indikatorer på mistenkelig aktivitet.

Forenklede kundetiltak innebærer at dersom risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering blir ansett som lav, er det anledning til å lempe på en del krav. Lempningen innebærer bekræftelsen av reelle rettighetshavere, og det tillates ikke handling på vegne av kunden. Hovedformålet med dette unntaket, er i forbindelse med risikostyringen at ressursene skal

fokuseres der risikoen og sannsynligheten for hvitvasking og terrorfinansiering anses som størst.

Alminnelige kundetiltak er hovedregelen. Selv om det finnes tre nivåer for risiko, skal kundetiltakene som oftest starte med at risikoen anses som normal. (Rui, 2012, s. 290) Den største forskjellen mellom forenklete og alminnelige kundetiltak er bekreftelsen av identiteten til reelle rettighetshavere. Det skilles mellom fysiske og ikke fysiske personer. En reell rettighetshaver blir ansett som en som har mer enn 25% kontroll over eierandelene. Dette blir ansett som de fysiske personene som kontrollerer klienten, eller den en transaksjon blir gjennomført på vegne av. Når klienten ikke er en fysisk person, må revisor finne ut hvem som virkelig innehar kontroll. (Hvitvaskingsloven, 2018) Som vi tidligere så, har dette vist seg å være vanskeligere å gjennomføre i praksis. Et forslag til en løsning som har kommet fra myndighetene er å innføre et register for reelle rettighetshavere. For å lette de rapporteringspliktiges oppgaver skal det innføres et register som skal samle all informasjonen lett tilgjengelig. Det er utarbeidet en ferdig lov, Lov om register over reelle rettighetshavere, men denne er ikke tredd i kraft per mai 2019. En del hypotetiske problemstillinger rundt denne loven vil bli behandlet i denne avhandlingens kapittel 5.

Dersom risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering anses som høy, skal det gjennomføres forsterkede kundetiltak. Dette er det likevel ikke alltid man oppdager umiddelbart, og det kan dukke opp forhold under det alminnelige kundetiltaket som indikerer høyere risiko enn normalt som igjen fører til forsterkede tiltak. Dette skal gjennomføres automatisk dersom klienten, personer som handler på vegne av klienten, eller en reell rettighetshaver er politisk eksponert person, PEP. Det skal også gjennomføres dersom det foreligger korrespondentforbindelser med land utenfor EU/EØS-området. (Hvitvaskingsloven, 2018, §§ 17-19.) I hvitvaskingsforskriften ramses det opp en del risikomomenter som kan indikere at risikoen skal bli ansett som høy. Dette er en ikke utfyllende liste som fordeler risikomomentene på tre typer. Kundespesifikkrisiko, produkt/transaksjon/tjenesteytelses risiko og geografisk risiko. (Hvitvaskingsforskrift, 2018, § 4-9).

Politiske eksponerte personer (PEP). I både hvitvaskingsdirektivet og i hvitvaskingsloven er dette ansett som en gruppe med høy risiko. (Rui, 2012, s. 290) Risikoen knytter seg til at dette er klienter som er i, eller har fungert i stillinger med et høytstående offentlig verv. Dette er personer som i lys av sin stilling, enten er mer utsatt for muligheter, eller selv har bedre mulighet til å hvitvaske penger. Eksempler kan være ministre, medlemmer av nasjonalforsamlinger, eller personer i øverste ledelse av store internasjonale organisasjoner som FN, NATO osv. Som PEP er man i en posisjon hvor man har muligheten til å påvirke utfallet av store og viktige beslutninger. Denne stillingen innebærer derfor at man er ekstra utsatt for korrupsjon, trusler og muligheter til å begå økonomisk kriminalitet. Etablering av et kundeforhold skal derfor godkjennes av en overordnet hos den rapporteringspliktige, slik at øverste ledelse er kjent med risikoen dette medfører. (Rui, 2012, s.290) Det er krav til at det skal gjennomføres forsterkede kundetiltak i minst ett år etter at den som er PEP har avsluttet stillingen eller vervet. (Hvitvaskingsloven, 2018)

I dette delkapittelet har vi opparbeidet oss en forståelse av hvilke prinsipper som ligger til grunn for etablering av kundeforhold etter hvitvaskingsloven. Det kreves selvfølgelig også en løpende oppfølging av de gjennomførte kundetiltakene, slik at man kan øke eller redusere ressursbruken hvis behovet endrer seg. I det neste delkapittelet skal vi se nærmere på undersøkelsesplikten, som inntre dersom man oppdager indikasjoner på hvitvasking og terrorfinansiering, eller mistenkelige transaksjoner som kan være tilknyttet slik aktivitet etter at kundeforholdet er etablert.

3.2.2 Undersøkelsesplikt

Etter revisorlovens § 5-2 3. ledd, lyder følgende: *«Den revisjonspliktige skal gi revisor adgang til å foreta de undersøkelser revisor finner nødvendig, og gi revisor adgang til de opplysninger denne krever for utførelsen av sitt oppdrag.»* Når kundeforholdet mellom revisor og klienten inngås, gir altså den regnskapspliktige revisoren anledning til å foreta undersøkelser. I den gamle hvitvaskingsloven, skulle undersøkelsesplikten inntre ved mistanke om at en transaksjon kunne vært tilknyttet utbytte fra en straffbar handling. Dette er et av punktene som har fått en presisering, og en utvidelse i den nye loven. Det er ikke lenger utelukkende «transaksjoner» som kan være tilknyttet hvitvasking og terrorfinansiering. Det

finnes en rekke indikatorer som skal vurderes. Essensen er at den rapporteringspliktige skal gjennomføre en individuell vurdering for å avgjøre en eventuell tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering. Dersom revisor oppdager forhold som kan indikere at noe kan være tilknyttet hvitvasking eller terrorfinansiering, skal det foretas nærmere undersøkelser for å bekrefte eller avkrefte mistanken.

For at en mistanke skal utløse undersøkelsesplikt, behøver ikke den rapporteringspliktige å ha en formening om hvilken straffbar handling som kan være begått. Mistanken kan være begrunnet i forhold som ikke samsvarer med de forventningene knyttet til risikovurderingen revisor har gjort før avtalen om revisjon ble inngått. Når risikovurderingen er gjennomført på en individuell og tilpasset måte til enhver klient, bør den rapporteringspliktige ha såpass innsikt i faktorer som kan påvirke klienten, eksempelvis økonomisk stilling, bransjespesifikk risiko eller geografisk risiko. Revisor må deretter benytte sitt profesjonelle skjønn til å se om det faktiske forholdet skiller seg fra forventningene satt på forhånd. De mistenkelige forholdene kan også være tilknyttet klientens forretningsforbindelser. (Hvitvasking.no, u.å.c)

Det finnes likevel fem faktorer ved transaksjoner som alltid skal utløse utvidede undersøkelser.

- synes å mangle et legitimt formål
- er usedvanlig stor eller kompleks
- er uvanlig ut fra kundens kjente forretningsmessige eller personlige mønster av transaksjoner.
- foretas til eller fra person i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering.
- på annen måte har en uvanlig karakter

(Hvitvaskingsloven, 2018, § 25 2. ledd)

Et sentralt prinsipp som går igjen her, er derfor kjenn din kunde prinsippet. Under utarbeidelsen av risikovurderingen, har revisor funnet ut hva som anses som «normalt». Alt som ikke samsvarer med revisors forventninger, skal derfor føre til undersøkelser. Det skal være lav terskel for at undersøkelsesplikten skal inntreffe. Likevel skal ikke revisor etterforske, men ha en viss formening om forholdet samsvarer med forventningene. Deretter skal en vurdering tas og resulterer eventuelt i en rapportering til Økokrim, eller en anmeldelse til politiet. (Økokrim, 2019c) Denne plikten til å rapportere er det neste steget i prosessen, og det neste kapittelet vil omhandle denne plikten, samt hvordan utviklingen har vært på statistikken for antall rapporteringer.

3.2.3 Rapporteringsplikt, MT rapporter og statistikk

Etter hvitvaskingslovens § 26, er man altså pliktig til å rapportere forhold som ikke kunne avkrefte etter at utvidede undersøkelser er gjennomført. Men i hvor stor grad skal man faktisk bekrefte at forholdet er rapporteringspliktig? Vi har noen sentrale regler. Det første er prinsippet om god tro. God tro innebærer at så lenge den rapporteringspliktige er i god tro om at forholdet er reelt, kan ikke dette slå tilbake på personen. Ved å dermed være i god tro, skal en uaktsom rapportering ikke medføre eventuelt erstatnings- og straffeansvar hos den rapporteringspliktige. Dette prinsippet er motparten til ond tro, hvor den rapporteringspliktige bevisst har gitt feilaktige opplysninger til Økokrim, med hensikt å straffe klienten. (Rui, 2012, s. 382)

God tro prinsippet må ligge til grunn, av samme grunn som undersøkelsesplikten skal ha lav terskel for å inntreffe. Hele poenget er at informasjonen skal komme så tidlig som mulig frem til Økokrim, med så høy grad av sikkerhet som mulig. Revisor skal altså rapportere forhold som indikerer et brudd på hvitvaskingsloven, samtidig som det ikke skal være nødvendig at revisoren oppnår særlig høy grad av sikkerhet for at forholdet er reelt. Dette bekrefter leder ved EFE, Sven Arild Damslova under mine intervjuer i forbindelse med oppgaven. «*Skjellig mistanke etter straffeloven er 50%, rimelig grunn til å åpne etterforskning skal være 25%.*

Det skal være en vesentlig avstand mellom dette og det som skal til for å utløse mistanke etter hvitvaskingsloven. Om det tilsvarende 5, 10 eller 15% er ikke så farlig, men det skal ligge under 25%. Poenget er at vi i EFE skal få informasjon så tidlig som mulig». «... det er viktig å understreke at de rapporteringspliktige ikke skal drive med etterforskning. Når lovens vilkår er oppfylt, eller man har en følelse av at noe er galt, og det er noe objektivt som ikke stemmer, man stiller spørsmål til kunden og får ikke et godt svar som treffer, da er man allerede innenfor kriteriet og det skal rapporteres.»

Det som skal sendes inn, er en mistenkelig transaksjons rapport. (MT-rapport). Dette er et skjema som ligger i Altinn, og kalles MT-0002. Damslora forteller følgende: «Vi vil vite, vi fant "dette", "disse" opplysningene stemmer ikke, og dermed er det ikke konsistent, vi "oppfatter at vilkårene for opplysningen ikke stemmer", og dermed er det mistanke knyttet til "dette". Vi ønsker alltid mest mulig informasjon, men dette har sjeldent vært et problem når det kommer til revisor.» «... Revisor er jo en yrkesgruppe som er vant til å dokumentere og begrunne sine vurderinger og det synes vi er bra, sett ut ifra at vi ikke får så mange som sagt, men det vi ser synes vi er godt beskrevet og avdekker gode forhold» Rapporten skal sendes inn av en i øverste ledelse, med tittelen hvitvaskingsansvarlig. Denne rapporten skal fylles inn så fullstendig og så raskt som mulig, slik at EFE kan handle så fort som mulig med mest mulig informasjon. En slik rapport blir ikke ansett som en anmeldelse. Den som blir rapportert, skal ikke få vite hvem som har sendt inn en slik rapport. Det kan være en hvilken som helst gruppe rapporteringspliktig, og siden det ikke er åpnet offisiell straffesak fra politiet, vil heller ikke vedkommende få mulighet til å få vite at det foretas undersøkelser. (Økokrim, 2018b)

Økokrim publiserer årlig statistikk på antall rapporteringer fra alle gruppene rapporteringspliktige og fra revisor. Jeg ønsker derfor å vise statistikken som har blitt publisert tidligere i en tabell.

År	Kun revisor	Totalt for alle rapporteringspliktige	Revisors andel i prosent
2004	25	6082	0,41 %
2005	53	4893	1,08 %
2006	46	7042	0,65 %
2007	75	7543	0,99 %
2008	78	9026	0,86 %
2009	97	6161	1,57 %
2010	86	6660	1,29 %
2011	65	4018	1,62 %
2012	54	4069	1,33 %
2013	39	4272	0,91 %
2014	45	5795	0,78 %
2015	49	4714	1,04 %
2016	50	8779	0,57 %
2017	51	8953	0,57 %
2018	42	10763	0,39 %

Tabell 1: Antall rapporter mistenkelige transaksjoner, hentet fra (Økokrim, 2019, a) samt fra Sven Arild Damslorå.

Tabellen viser oss antall rapporter fra revisor per år, det totale antallet rapporteringer fra alle gruppene rapporteringspliktige, og revisors andel i prosent. Antallet rapporter fra revisor var stigende frem til 2009, så har det gått ned og stabilisert seg rundt 40-50 siden 2012. Antall rapporter totalt sett fra alle rapporteringspliktige har vært veldig varierende og har både økt og blitt redusert kraftig i løpet av årene. Revisors andel i prosent er heller ikke konsis, som vi ser varierer fra bunnåret i 2018 med 0,39 % av totalen, til toppåret 2009 med 1,57 %,

Hvorfor antallet går opp og ned finnes det ingen analyser på, bekrefter Damslora. Det kan likevel finnes noen mulige årsaker. I 2009 som var toppåret, vet vi at den gamle endringen i loven kom. Denne endringen kan ha gitt temaet mer oppmerksomhet i de rapporteringspliktige miljøene og medført noe effekt på antall rapporteringer. Det kan bli spennende å se på om det vil bli et slikt hopp når man ser på tallene fra 2019 og 2020. Derimot er det vanskelig å forklare duppen som skjedde i etterkant. Dette kan ha noe med innføring av regler i 2011 som økte grensen for generell revisjonsplikt. Grensen ble satt til 5 millioner driftsinntekter, 20 millioner balansesum og gjennomsnittlig under 10 årsverk. Dette medførte at en del mindre kunder valgte å si fra seg revisor. Antallet rapporteringer er ikke denne avhandlingens hovedanliggende, men det var likevel naturlig å undersøke mulige årsaker til at antallet er såpass lavt som det er, i forbindelse med revisors relevans i arbeidet mot hvitvasking. I kapittel fem vil det noen av faktorene som kan ha påvirket antall rapporteringer diskuteres. I det neste kapittelet skal vi se på sanksjoner, som er utvidede reaksjonsmuligheter myndighetene har fått, dersom de rapporteringspliktige ikke utfører sine plikter etter hvitvaskingsloven på en samvittighetsfull måte.

3.2.4 Sanksjoner

Et av de nye tilleggene i hvitvaskingsloven er at myndighetene nå har utvidet mulighet til å gjennomføre tiltak og sanksjoner som knytter seg til brudd på lovene eller reglene.

Selv om forpliktelsene til en viss grad er videreføringer og utvidelser av gjeldende plikter, legger departementet til grunn at de administrative byrdene i sum vil øke for rapporteringspliktige foretak. Departementet viser til at lovforslaget generelt strammer inn regelverket og skal gjøre det vanskeligere for kriminelle å hvitvaske penger og finansierer terrorisme. I dette ligger det også en forventning om at innsatsen på området intensiveres. (Finansdepartementet, 2018, pkt. 12.3)

Det er snakk om vanvittig store summer i norsk sammenheng når det kommer til overtredelsesgebyret. I Norge har vi ingenting som er sammenlignbart med dette. Slik loven er bygget opp i dag, er det altså primært Finanstilsynet, som vil ilegge overtredelsesgebyr og andre forbud mot revisjonsbransjen. Jeg vil derfor dele Revisorforeningens hørings svar fra 2017. «*Etter Revisorforeningens syn bør muligheten for å gi bøter på et slikt nivå være forbeholdt domstolene med de rettsikkerhetsgarantier som ligger i en ordinær strafferettslig prosess og den utsilingen av de mest alvorlige overtredelsene som følger av påtalemyndighetens prioriteringer.*» (2017b, s. 3) «*Revisorforeningen mener at disse gebyrnivåene er blåst ut av proporsjoner.*» (Revisorforeningen, 2017b, s. 3)

Jeg ønsker særlig å rette oppmerksomheten mot den siste setningen fra Finansdepartementet. «*I dette ligger det også en forventning om at innsatsen på området intensiveres.*» (2018, pkt. 12.3) Dette er tilsynelatende tydelige indikasjoner fra myndighetene om at sanksjonsmuligheten vil benyttes i nær fremtid for å få de rapporteringspliktige til å ta ansvaret mer alvorlig. Det er vanskelig å svare godt på om dette er riktig angrepsvinkel myndighetene kan benytte. En mulighet kan være at mye av problematikken ikke ligger i manglende innsats, men usikkerhet. «*Fear is a powerful motivator, but it is a negative one. I prefer to motivate someone by eliminating doubt. Doubt destroys motivation. If you can help a person get rid of it, you will motivate them positively.*» (Robert, E, W, Jr., 2009) Dette vil behandles videre i kapittel 5.

Er tiltakene slik de er utarbeidet i dag, tilstrekkelig for å bekjempe hvitvasking? Det er mulig at loven slik den er utformet i dag, har en forebyggende effekt på hvitvasking av et visst omfang. Rui påpekte «*Det er imidlertid grunn til å anta at loven ikke i nevneverdig grad forebygger i hvert fall alvorlig organisert hvitvaskingskriminalitet*» (2012, s. 406)

Problemene kommer ofte i sammenheng når organiserte kriminelle benytter profesjonelle aktører i sine prosesser rundt hvitvasking. «*..., er det på det rene at oppdagelsesrisikoen står sentralt når den organiserte kriminaliteten planlegges.*» (Rui, 2012, s. 406) «*I tillegg kommer at virkelig profesjonelle kriminelle, som bruker rapporteringspliktige som ledd i hvitvasking, sannsynligvis gjør det på en måte som er svært vanskelig for de rapporteringspliktige å fatte mistanke.*» (Rui, 2012, s. 406) Med dette som utgangspunkt, er det vanskelig å forsvare et

relativt omfattende regelverk, dersom det har så lite effekt på det som virkelig er problematikken knyttet til hvitvasking og terrorfinansiering.

Regelrådet kom med følgende høringssvar til NOU 2016.

Det foreligger ingen beregninger av økonomiske kostnader eller gevinster som følge av nytt regelverk, hverken for den enkelte virksomhet eller samfunnet for øvrig. Det er ikke mulig for Regelrådet å vurdere om disse endringene bidrar til å nå målsettingen til relativt sett lavest kostnad for næringslivet. (2017, s.1)

Myndighetene har tilsynelatende ingen formening om formålet med hvitvaskingsloven som er å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering oppnås, ved å benytte gjeldene regelverk. Ved å ikke undersøke om tiltakene har tiltenkt effekt, hvordan kan man vurdere å sanksjonere utøvere av yrke for å ikke gjennomføre nok tiltak? Næringslivet er pålagt å benytte relativt store ressurser på å bekjempe hvitvasking, selv om det er uvisst om den samfunnsøkonomiske gevinsten er større enn ressursbruken. Med negativ gevinst, er det mulig å forstå de rapporteringspliktiges frustrasjon når regelverket er unødvendig tungt og vanskelig.

3.3 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett at de prinsippene som ligger til grunn i hver plikt som omhandler bekjempelse av hvitvasking har blitt relativt omfattende. Et gjennomgående prinsipp som ligger til grunn, er risikobasert tilnærming. Prinsippet innebærer at ressursbruken skal være tiltenkt de områdene behovet er størst. Vi har blitt kjent med revisors rolle i samfunnet, og hvordan han kan benyttes som et verktøy ved bekjempelse av hvitvasking. Myndighetenes målsetning er et samfunn med høy grad av gjennomsiktighet og mindre kriminalitet. Problemstillinger knyttet til praktiseringen vil bli gjennomgått i kapittel fem. Det finnes en del hypotetiske spørsmål som vil besvares, og hvor skillet mellom teori og praksis, skaper usikkerhet ved utøvelsen. Det neste kapittelet vil være metodekapittelet, som skal forklare forfatterens fremgangsmåte.

4 Metode

Hensikten med forskning er at man har et ønske om å bidra med innsikt eller ny kunnskap til en problemstilling. En problemstilling kan besvares på mange måter. Metoden og teorien skal derfor beskrive hvilken vei som ble tatt for å besvare problemstillingen. Ved å beskrive hvilket forskningsdesign og utvalgsstrategi som er benyttet, åpner dette opp for mulighetene for leseren. Leseren kan da se om vurderingene er logiske og samsvarer med konklusjon og resultat. Et tillegg til dette, vil være styrker og svakheter ved forskningen, og en diskusjon rundt reliabilitet og validitet.

4.1 Forskningsdesign

Som forsker er man avhengig av å bruke et fornuftig forskningsdesign som belyser problemstillingen på en god måte. Forskningsdesignet skal beskrive planen for strukturen til undersøkelsen, hvordan dataen ble samlet inn og hvordan analysen skal foregå. Dette gjøres for å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 396) I denne oppgaven er det benyttet samfunnsvitenskapelig metode. Formålet med samfunnsvitenskapelig metode er å få informasjon om den sosiale virkeligheten, og hva den forteller om samfunnsmessige forhold og prosesser. (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011, s. 29)

Min problemstilling er som følger:

Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning og relevans ved bekjempelse av hvitvasking?

Problemstillingen er forankret i lovverket, i praksis ved revisjonsbransjen og myndighetene, og skal bekreftes via innsamling av empiri. Problemstillingen er todelt. Den første delen handler om samfunnets forventninger til revisor. Når jeg benytter ordet samfunnet, mener jeg gjeldene lovverk, Finanstilsynet og Økokrim, samt andre kilder til informasjon fra myndighetene. Den andre delen omhandler revisors oppfatning og praktisering av regelverket. Når jeg benytter ordet revisor, siktes det til praktiserende revisorer og Den Norske Revisorforening sin oppfatning av regelverket. Med gjeldene regelverk menes hvitvaskingsloven.

Det eksisterer begrenset forskning på dette området. Det har vært under utvikling ganske nylig, og fra revisors perspektiv er det lite som har blitt gjort for å finne ut mer om dette fenomenet jeg prøver å belyse. Dette er derfor en eksplorativ studie. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 43) Kunnskapen vi har om et fenomen kan være mangelfullt eller ikke-eksisterende. Denne undersøkelsen skal identifisere interessante problemstillinger som kan forskes på i fremtiden. (Johannesen, Christoffersen & Tufte, 2011, s. 62)

For å besvare problemstillingen, er det definert 3 forskningsspørsmål:

1. Hvilke *forventninger* har samfunnet til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?
2. Hvordan *oppfatter* revisor sitt ansvar etter hvitvaskingsloven?
3. Hvordan *harmonerer* samfunnets *forventninger* med revisors *oppfatning* av hvitvaskingsloven?

Innsamling av informasjonskilder er nødvendig for å besvare problemstillingen. Her er det benyttet både primær- og sekundærdata. Primærdata er data man selv har innhentet. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 38) Sekundærdata er data som allerede eksisterer, og som er skrevet eller laget av andre. (Sekaran & Bougie, 2016, ss. 37-38) Metoden for å samle inn primærdata var intervjuer, mens for sekundærdata ble det benyttet nettsider, høringssvar, forarbeid til loven, fagbøker, selve lovverket og rapporter.

Det har blitt benyttet to metoder datainnsamling for å besvare problemstillingen. Begge metodene er kvalitative forskningsdesign. Hensikten med å benytte et kvalitativt forskningsdesign, er at man ønsker å trekke gode konklusjoner på fenomener med mest mulig informasjon tilgjengelig. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 332) Ved å få mest mulig kunnskap om et fenomen, unngår man statiske generaliseringer. (Johannesen, et al., 2011, s.110). Fenomenet som undersøkes her er harmonien mellom samfunnets forventninger og revisors oppfatning av regelverket. For å skaffe informasjon om fenomenet er det benyttet intervju som primærkilde til informasjon, og dokumentanalyse som sekundærkilde til informasjon.

Intervju er en styrt meningsfull samtale mellom to eller flere personer. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 113) Ved å benytte en fleksibel metode som intervju, er det mulig å få fyldige og detaljerte beskrivelser fra informantene. De fleste informantene føler seg trygge i en intervjusituasjon, slik at forskeren kan få vite den informasjonen som er nødvendig. (Johannesen, et al., 2011, s.143) Hensikten med å benytte intervju, var at informantene selv skal beskrive hvordan deres oppfatning av fenomenet er. Ulempen med å benytte intervju er at det ofte er meget tidkrevende, både for at forskeren og respondenten skal forberede seg og finne tid til gjennomføringen. Jeg visste på forhånd at jeg måtte jobbe med et begrenset utvalg av informanter. Ved bruk av spørreundersøkelser, benytter man statistiske teknikker for å analysere datagrunnlaget, slik at man kan generalisere et fenomen. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 143) Jeg var ikke av den oppfatningen av at å benytte en slik metode ville være hensiktsmessig for å besvare min problemstilling. Formålet med undersøkelsen er ikke å kunne generalisere data, men få en klarere oppfatning av fenomenet.

4.2 Intervju

I denne oppgaven er det benyttet en semistrukturert intervjuform. Semistrukturerte intervjuer fungerer ved at man har en overordnet intervjuguide som et utgangspunkt, men spørsmålstilling, tematisering og rekkefølge kan varieres. Man tilpasser spørsmålene mer til det respondenten velger å svare, og man har anledning til å hoppe frem og tilbake. (Johannessen, et al., 2011, s. 458) Forskningsspørsmål en og to gjorde det nødvendig å gjennomføre intervjuer for å innhente informasjon. Et intervju vil gi mest mulig innsikt i hva respondenten mener. Det var derfor ønskelig å få til et fysisk møte med intervjuobjektene. Det anses som mest mulig hensiktsmessig å innhente informasjonen ved å ha respondenten foran deg. Da vil man unngå eventuelle misforståelser ved at man kan stille oppfølgingsspørsmål, eller klargjøre løpende hva respondenten egentlig mente. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 120) Derfor var jeg avhengig av å finne intervjuobjekter som har mye kunnskap om det fenomenet jeg ville undersøke. Det ble det benyttet en strategisk utvalgsteknikk, som betyr at man finner en målgruppe som man anser kan bidra med mest mulig nødvendig data. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 248)

Det begynte med å identifisere aktuelle kandidater som kunne intervjues i henhold til problemstillingen. Utvalget bestod av offentlige instanser som Økokrim og Finanstilsynet. Andre interessenter var hvitvaskingsansvarlige i revisjonsbedrifter, og Den Norske Revisorforeningen på vegne av bransjen. Utvalget var ment å representere de personene som ble ansett hadde størst mulighet til å kunne belyse det fenomenet det skulle innhentes informasjon om. Tidlig i prosessen ble hvitvaskingsansvarlige i 15 revisjonsselskaper kontaktet. Hovedsakelig foregikk kontakten på e-post, men dette resulterte i mange ubesvarte henvendelser. Derfor gikk jeg over til telefon, og selv om respondentene fikk god tid til å finne et tidspunkt som passet for dem, viste det seg i praksis tilnærmet umulig å få tak i en slik respondent i perioden hvor årsoppgjøret gjennomføres. I hvert selskap skal det kun finnes en hvitvaskingsansvarlig, slik at det forståelig nok er mye press på denne ene personen. Samtidig var det mye konkurranse fra medstudenter som også var interessert i å få til et intervju med de samme selskapene, slik at mitt prosjekt ble nedprioritert.

Med god hjelp fra veileder, fikk jeg til slutt kontakt med en person i et revisjonsselskap som var villig til å stille til intervju. Denne personen ønsker å forbli anonym for å bevare selskapets integritet på best mulig måte. Dette intervjuet ble heller ikke gjennomført med diktafon, slik at det ble notert underveis. Her foreligger det størst sannsynlighet for at det kan eksistere feilinformasjon, men respondenten har fått anledning til å gå gjennom intervjuet i ettertid. Deretter ble Den Norske Revisorforening, Finanstilsynet og Økokrim kontaktet som alle var villige til å stille til intervju. Intervjuene foregikk ved bruk av diktafon, og respondentene har fått anledning til å gjennomgå sine svar. Det siste intervjuet kom via tips fra veileder, om å kontakte tidligere president i FATF, Bjørn Skogstad Aamo, som var en bekjent. Han var villig til å stille til et telefonintervju. Dette intervjuet ble også foretatt med diktafon.

Intervjuguide ble sendt ut på forhånd. Dette ga respondentene anledning til å reflektere over spørsmålene før vi møttes. Intervjuene ble gjennomført ved å stille oppfølgingsspørsmål hvor det var nødvendig, og respondentene ble korrigert når de var på vei til å svare på noe annet enn det som ble spurt om. Et semistrukturert intervju skal ha faste forhåndsbestemte spørsmål, men de skal være åpne slik at respondenten selv skal kunne bestemme hvordan de velger å svare. Man skal stille spørsmål som tillater respondenten å komme med begrunnelser for sine valg, og hvordan de selv velger å svare på de spørsmålene som stilles på en god måte. Dersom det er hensiktsmessig kan man derfor som intervjuer stille oppfølgingsspørsmål der hvor man føler respondenten har mer kunnskap, eller har mer å fortelle enn ved et strukturert intervju.

Etter at intervjuene var gjennomført, begynte arbeidet med å transkribere informasjonen. Den største utfordringen med å bearbeide opptak til tekst, kom i å fremstille respondenten på en best mulig måte, og å få frem det de virkelig mente. De viktigste respondentene mine for å besvare forskningsspørsmål ble Økokrim, Finanstilsynet og Bjørn Skogstad Aamo. Disse var viktige for å kunne sammenligne, og støtte opp under det lovverket som eksisterer i dag.

De viktigste respondentene for å besvare forskningsspørsmål to ble Den Norske Revisorforeningen og revisoren som stilte til intervju. Svarene fra disse personene ble avgjørende for å kunne se om lovverket ble fulgt slik som tiltenkt, og at alle forsto de pliktene som forelå. Dette forskningsspørsmålet er vanskeligst å generalisere siden populasjonen er liten.

For å besvare forskningsspørsmål tre måtte jeg analysere og sammenligne informasjonen som ble hentet inn i forskningsspørsmål en og to. Det var viktig å få så pålitelig informasjon som mulig, for å kunne besvare spørsmålet på en best mulig måte, og komme med en fornuftig konklusjon basert på den informasjonen som ble gitt. Jeg valgte å bruke transkripsjonen, sammen med informasjon som ble hentet inn fra andre kilder, for å gjennomføre en fullstendig analyse med fakta som støttet oppunder de påstandene som respondentene kom med.

4.3 Dokumentanalyse

Den andre tilnærings- og analyse metoden som ble benyttet som datainnsamlingsmetode er dokumentanalyse. Dette ble primært benyttet som kilde til sekundærdata, men også til informasjonen som stammet fra intervjuene. Dokumentanalyse er analyse av tekster. Dette kan være tekster som forskeren samler inn gjennom intervjuer, eller tekst i form av dokumenter. (Johannesen, et al., 2011, s. 449) Ved kvalitative undersøkelser, skal forskeren analysere og fortolke informasjonen. «*Kvalitative data taler ikke for seg selv. De må fortolkes.*» (Johannesen, et al., 2011, s. 185).

I denne oppgaven er det benyttet dokumentanalyse av sekundærkilder for å innhente informasjon fra ulike aktører som kan ha betydning for årsaker til ulikheter mellom myndighetene og revisor. Det ble samlet inn informasjon som skal forklare de ulike elementene i oppgaven, som hva hvitvasking er, og hvordan det gjennomføres. Det har også blitt benyttet dokumentanalyse for å undersøke hvordan de ulike pliktene skal praktiseres, og hvilke prinsipper som ligger til grunn. Opphavet knytter seg til blant annet nettsider,

offentlige dokumenter som hørings svar eller forarbeider til lovverk, nasjonale og internasjonale artikler, fagbøker og lovverk. Ved dokumentanalyse er det viktig at man som forsker har et bevisst forhold til hvem som har publisert dokumentet og alderen. De aller fleste dokumentene på norsk er utarbeidet av renommerte organ som Økokrim, Finanstilsynet, Finansdepartementet. Andre aktuelle aktører har vært Revisorforeningen og Regnskap Norge. Alle disse er anerkjente, og vil i de fleste tilfeller være pålitelige kilder til informasjon. Eksempler på internasjonale aktører er Europa Parlamentet, Financial Action Task Force eller FN. I denne oppgaven er det benyttet dokumenter som strekker seg fra 1980 til 2019.

Primærdataene som er benyttet, bygger på innhentede data fra intervjuer, omgjort til tekstformat. Dataene har sitt utgangspunkt i intervju spørsmålene, og vil være en så tro gjengivelse som mulig. Ulempen er at stemningen og ting som skal leses mellom linjene kan ha blitt borte i prosessen fra førstehåndsformidling til tekst. Respondenten kan antyde noe annet enn det som sies med ord, eller reagere på en viss måte som ikke kommer frem. Det er derfor opp til forskeren å tolke disse tegnene, for å gi en så tro gjengivelse som mulig.

Det er mange svakheter ved å benytte dokumentanalyse. Analysen består blant annet i å finne en meningsfull inndeling av materialet. (Johannesen, et al., 2011, s. 188). Forskerens syn og påvirkning kan føre til en skjev fordeling av hvilke dokumenter som benyttes. Når man benytter sekundærkilder er det noen ganger vanskelig å vite hvor gjennomarbeidet et materiale er, og om materiale gjenspeiler virkeligheten som forskeren søker. Johannesen skiller mellom tre måter å lese en tekst på. Bokstavelig, fortolkende og refleksiv. (et al., 2011, s. 188) I denne oppgaven er alle tre metodene benyttet. Lovverket er lest bokstavelig, og gjengitt ordrett flere steder. Dette er for å ikke skape forvirring mellom lovverk og egne meninger. Flere tekster er også presentert fortolkende, hvor man forsøker å vise hva man tror data betyr og representerer. Ved å sette sammen data fra ulike kilder, og dykke dypere inn i meningen, kan man forstå menneskers erfaringer, og sette dette inn i en større sammenheng. Refleksiv lesning av tekst innebærer at forskeren selv forstår at sin egen rolle påvirker hvilket perspektiv som fremheves. (Johannesen, et al, 2011, s. 190) Dette skinner gjennom flere steder i denne avhandlingen.

4.4 Utvalgsstrategi

Når man benytter strategisk utvalgsstrategi, har forskeren en klar oppfatning om hvilke respondenter som best anses som hensiktsmessige for å besvare problemstillingen. (Johannesen, et al., 2011, s. 459). Formålet med kvalitative undersøkelser er å få mest mulig fylldige beskrivelser. Utgangspunktet er derfor ikke representativitet, men hensiktsmessighet. Når man skal velge respondenter, skal det derfor være godt begrunnet, og ikke tilfeldig utvelgelse. Rekrutteringen skal ha et klart mål. (Johannesen, et al, 2011, ss. 110-111)

Som nevnt ble det forsøkt å få til intervjuer med hvitvaskingsansvarlig i revisjonsselskaper. Etter loven skal det finnes en person i hvert selskap med denne tittelen, det vil si at det er denne personen som desidert vil ha mest, og bør ha mest kunnskap om temaet. Det ble derfor ansett lite hensiktsmessig å snakke med noen andre enn denne personen. For å gi oppgaven mer dybde falt valget på å intervjuer Finanstilsynet, Økokrim og Den Norske Revisorforeningen. Finanstilsynet skal ha tilsyn med at revisorene utfører de plikter etter hvitvaskingsloven på en god måte. Økokrim, eller EFE, skal motta og behandle MT rapporter. Dette vil sørge for at jeg kan finne ut hvordan de stiller seg til dette området. Til slutt ble også Den Norske Revisorforeningen valgt. Disse skal representere revisorbransjen som en helhet, og vil kunne tilføre mye dybde. Avslutningsvis ble tidligere president i FATF kontaktet for å forstå litt mer om det internasjonale samarbeidet. Skogstad Aamo var også president under landgjennomgangen, slik at han har førstehåndsinformasjon om hvordan dette foregikk.

Det hadde vært ønskelig å få kontakt med de hvitvaskingsansvarlige for å tilføre mye dybde i oppgaven. Samtidig er det et stort press fra flere studenter om å komme i kontakt med revisjonsselskapene. Det er også midt i perioden for avslutning av årsregnskap, slik at ekspertisen brukes andre steder. Det var derfor store vanskeligheter med å få tak i gode respondenter, slik at det i praksis ble svært få som hadde tid. Dette igjen resulterer i en oppgave med mindre grad av mulighet for å generalisere funnene, og valget har falt på å ikke legge så mye vekt på uttalelser fra bransjen som hadde vært ønskelig for et bedre resultat.

4.5 Forskningsetiske vurderinger

Prosjektet ble meldt inn forskningsprosjektet til NSD i samsvar med vilkårene fra universitetet i Agder om gjennomføring av datainnsamlingen. Alle respondenter har fått tilsendt samtykkeskjema, og dette ble lest gjennom og underskrevet. Etter intervjuet ble gjennomført, ble det sørget for at respondentene fikk lese gjennom og korrigere sine uttalelser før analysen ble gjennomført. Det var lite hensiktsmessig å skjule identiteten til myndighetssidene, men en ekstra påpekning til leseren som skal vurdere analysen. Informasjon fra myndighetene er gjengitt forsiktig, og de fikk en ekstra mulighet til å påvirke det som publiseres. Det kan lett bli slik at en kommentar fra Finanstilsynet blir ansett som en uttalelse om temaet. For å beskytte integriteten i oppgaven er det derfor forsøkt å være ekstra forsiktig på dette området.

Revisoren er også anonymisert. Dette er for å respektere at dette er en person man nødvendig vil at skal bli et mål, eller gjenstand for risiko eller tilbakeslag fra sine kunder. Det respekteres at dette er personer som skal utføre sine plikter på en god måte. Det er også viktig for oppgaven å sørge for ærlige og pålitelige svar. Det er derfor nødvendig at dette revisjonsselskapet kan gjemme seg bak en fullstendig anonymisering. Derfor har også valget falt på å ikke fortelle hvilket selskap personen arbeider i, for å forsterke dette inntrykket.

4.6 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet viser til hvor konsistent og sikker dataen din er. Et forskningsprosjekt med høy grad av reliabilitet vil derfor være at hvis man ville gjennomført den samme studien to ganger, ville man oppnådd det samme resultatet. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 137). En metode for å styrke reliabiliteten er å gjennomføre en test-retest. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 224)

Jeg har styrket denne oppgavens reliabilitet ved å gjennomføre intervjuer av personer som tidligere har vært intervjuet i forbindelse med en masteroppgave som ble gjennomført av noen andre studenter ved et tidligere tidspunkt. (Larsen & Staven, 2013) To av intervjuobjektene, Sven Arild Damslor og Espen Knudsen, har begge vært intervjuet for 6 år siden om fenomenet hvitvasking, men med en annen vinkling. Likevel er det mulig å trekke konklusjoner ved å sammenligne deler av informasjonen fra det intervjuobjektene svarer i dag, med det de svarte i denne studien.

Den største svakheten ved oppgaven ligger i at det er få respondenter. Det hadde vært ønskelig å ha minst et intervju til for å styrke forskningsspørsmål to. Selv om jeg sitter på mye informasjon fra de to respondentene jeg har hatt, er det likevel vanskelig å kunne si noe for bransjen som en helhet, eller kunne generalisere basert på bare to respondenter. På den andre siden er myndighetssiden godt dekket. Der mener jeg har jeg har funnet alle de intervjuobjektene som har meninger om dette temaet som dekker samfunnet på en god måte. Det er derfor både styrker og svakheter når det gjelder mine intervjuobjekter.

En annen svakhet ved oppgaven er at dette er et tema med begrenset tilgang på informasjon. Det er vanskelig å finne gode kilder med mye informasjon om fenomenet jeg undersøker. Det betyr at det er opp til forskeren å tolke informasjonen på best mulig måte, og må selv gjøre vurderinger basert på den informasjonen som er tilgjengelig, om informasjonen kan brukes til å beskrive fenomenet. Det er to risikoer ved å lese dokumenter skrevet av andre. Plagiat og mistolkning av det skribenten mente. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 51). Fordelen er at forskeren ikke må bruke energi på å gjenoppfinne kjente fenomener. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 52)

Validitet skal beskrive hvor godt observasjonene gjort av forskeren beskriver det fenomenet forskeren vil beskrive. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 137). Formålet med forskningen er å undersøke harmonien mellom samfunnet og revisors oppfatning. Det er derfor hensiktsmessig å sette seg inn i regelverket og beskrive de pliktene som følger av loven. I tillegg ble intervjuer benyttet for å se hvordan pliktene utføres i praksis, og for å besvare forskningsspørsmålene. Hvordan intervjuene ble gjennomført er beskrevet i metodekapittel, og i den vedlagte intervjuguiden i vedlegg 1, 2 og 3. Dataen fra intervjuene vil bli analysert i neste kapittel. Der vil jeg også argumentere for hvorfor jeg mener at dataene jeg har samlet inn vil beskrive fenomenet.

Intern validitet er hvor sikker man kan være på sammenhengen mellom årsak og resultat. Ved forskning med høy grad av validitet, er det en klar kausal sammenheng mellom fenomen og resultat. I forskning med lav grad av validitet er det ikke en kausal sammenheng. Den eksterne validiteten viser i hvor stor grad du kan generalisere studien din. Dersom man gjennomfører en større studie, ville enten resultatet ditt blitt annerledes, eller du ville kommet til samme konklusjon uavhengig av studiens størrelse. (Sekaran & Bougie, 2016, ss. 171-172) Den største trusselen mot validiteten er bias, altså faktorer som påvirker eksperimentet. Som nevnt tidligere har to av mine intervjuobjekter blitt intervjuet om samme tema tidligere. Disse intervjuene må behandles løst, siden det kan ha skjedd en del ting i mellomtiden. Det er over 6 år siden, og de historiske effektene på validiteten kan være massive. Det kan ha oppstått så mye ny kunnskap at alt det intervjuobjektene fortalte tidligere kan være utdatert informasjon. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 173)

En annen trussel mot min studie kan være klassifiseringsskjevhet. Det betyr at utvalget ikke kjenner fenomenet godt nok. Det kan også være at intervjuet er gjennomført på en måte som ikke stiller de rette spørsmålene. For å styrke validiteten i oppgaven, valgte jeg derfor strategisk utvelgelse. Da er det større sannsynlighet for at utvalget besvarer problemstillingen bedre enn dersom utvalget var tilfeldig. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 175)

Triangulering er en teknikk som benyttes for å øke validiteten i et forskningsprosjekt. (Sekaran & Bougie, 2016, s. 106) Dersom man bruker flere metoder, eller en kombinasjon av flere metoder for å både samle inn data, og analysere data, vil det være større sannsynlighet for at forskningen er troverdig. Dataene er samlet inn ved å benytte flere forskjellige kilder, og mye er bekreftet i intervjuet, som tilsier at informasjonen er korrekt. Kildene som er benyttet for å beskrive fenomenet er både fra forarbeider, loven, nettsider, artikler og andre dokumenter. Dette forsikrer at resultatene som ble funnet i intervjuene, samsvarer med teorien. Dataene som er innhentet er derfor benyttet til å besvare alle forskningsspørsmålene. I det neste kapitlet vil gjennomføres en analyse av de innhentende dataene, og vi vil besvare forskningsspørsmålene.

5 Analyse og diskusjon

I dette kapittelet vil dataene som er innsamlet fra de ulike informasjonskildene gjennomgås. Forskningsspørsmål en vil drøftes for seg selv, mens forskningsspørsmål to og tre vil drøftes i sammenheng med spørsmål en. Problemstillingen gjentas:

Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning og relevans ved bekjempelse av hvitvasking?

For å besvare problemstillingen, er det definert 3 forskningsspørsmål:

1. Hvilke *forventninger* har samfunnet til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?
2. Hvordan *oppfatter* revisor sitt ansvar etter hvitvaskingsloven?
3. Hvordan *harmonerer* samfunnets *forventninger* med revisors *oppfatning* av hvitvaskingsloven?

For å besvare forskningsspørsmålene, er det benyttet både intervjuer som primærkilde, og innsamling av dokumenter som sekundærkilde. Etter at intervjuene var gjennomført, ble de transkribert. Det er viktig å huske på at meningene er fra personene selv, og ikke felles for hele etaten. Jeg vil derfor være forsiktig med å generalisere, eller uttale meg på vegne av disse. Tidligere president i FATF, Bjørn Skogstad Aamo stilte villig opp til intervju, men har ikke lenger ikke en fremtredende rolle og uttaler seg derfor på et mer generelt grunnlag.

Analysen vil foregå ved at spørsmålene vil deles inn i kategorier. Deretter sammenstilles myndighetenes oppfatning, altså Finanstilsynet, Økokrim og i noe grad Skogstad Aamo, med Den Norske Revisorforeningen og revisjonselskapet. Svarene vil formidles slik de ble oppfattet under intervjuet. Deretter vil det konkluderes basert på den presenterte informasjonen.

Følgende intervjuer ble gjennomført:

- Et av de større revisjonsselskapene i Norge
- Leder for EFE, Sven Arild Damslora
- To representanter for Finanstilsynet
- Fagsjef rammebetingelser hos Den Norske Revisorforeningen, Espen Knudsen
- Tidligere president i FATF, Bjørn Skogstad Aamo

5.1 Hvilke forventninger har samfunnet til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?

I kapittel to etablerte vi en forståelse av hvilken trussel hvitvasking og terrorfinansiering utgjør mot samfunnet som en helhet. I nasjonal og internasjonal sammenheng har myndighetene en målsetning om å bekjempe organisert kriminalitet og bidra til et samfunn med høyere grad av gjennomsiktighet. Myndighetene har derfor en klar forventning om at hvitvasking skal bekjempes. Som vi så innledningsvis i Finanstilsynets årsmelding 2018, blir revisjonsbransjen kritisert. Kritikken handler både om risikovurderingen, de formelle kravene og praktisering av pliktene. «*Dei svake punkta er knytte både til formelle krav og til den faktiske gjennomføringa av pliktene*» (2019, s. 74) Dette er klare indikasjoner på at Finanstilsynet har høye forventninger til de rapporteringspliktige, og særlig revisjonsbransjen når ikke opp til disse forventningene.

For å søke klarhet i hvordan myndighetenes forventninger utfolder seg i praksis, har det vært nødvendig å finne ut hvor forventningene trykker hardest, og hvor momentene som skaper usikkerhet ligger. Et sentralt formål med å forstå myndighetenes side, er at det skal være mulig å se om forventningene er berettiget, og godt begrunnet. I dette kapitlet vil det redegjøres for myndighetenes syn på de sentrale pliktene, revisors relevans og samfunnsrolle.

5.1.1 Myndighetenes forventninger

Revisor skal fylle rollen som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven, i tillegg til rollen som allmennhetenes tillitsmann. Under intervjuet ble det søkt svar på myndighetenes forventninger, og revisjonsbransjens relevans ved bekjempelse av hvitvasking. Skogstad er enig i at det er nokså omfattende lovgivning rundt revisors plikter, rapporteringsplikt og tilsyn fra myndighetene. *«Det viktigste bidraget fra revisor er at det ikke godkjennes regnskap hvor det ligger hvitvaskingsaktivitet.»*

Finanstilsynet trekker frem tre momenter som sentrale bidrag fra revisor. Det nære forholdet til klienten, revisors påvirkning på andre grupper rapporteringspliktige og plikten til å tilse at den reviderte har tilstrekkelige tiltak for å forhindre hvitvasking ved sin virksomhet. Det nære forholdet til klienten, tillater at revisor opparbeider seg god innsikt i virksomheten. Revisors samfunnsrolle er allmennhetenes tillitsperson. *«Dette er riktignok knyttet til den finansielle rapporteringer. Det er klart at det er en merverdi som kan selges inn ved å også ta ansvar for bekjempelse av økonomisk kriminalitet.»* Revisorbransjen har så klart mye kunnskap om revisjon. Når andre rapporteringspliktige grupper handler med en revisjonspliktig klient, benyttes derfor ofte revisjonsberetningen som et kvalitetsstempel. På mange måter bidrar revisor indirekte til bekjempelse av hvitvasking. Det siste tilleggselementet er å undersøke tiltak hos klienter. Særlig i Finanstilsynets temarapport på revisjon ved bank fremheves dette. *«I lys av revisors rolle og økende synliggjøring av behovet for å bekjempe økonomisk kriminalitet, mener Finanstilsynet at revisor har et klart ansvar for oppfølging av ledelsens ansvar på dette området.»* (Finanstilsynet, 2015, s. 11)

Både Skogstad og Damslora deler Finanstilsynets syn om at revisor er en viktig gruppe med unik kunnskap om sine klienter. Damslora utdyper. *«Misbruk av selskapsstrukturer er en utfordring når det gjelder hvitvasking, med tanke på overføring og skjuling av midler.»* *«... det er klart vi har store forventninger til at revisorene skal være gode på oppfølging av dette lovverket.»* Revisor er en yrkesgruppe som har tilgang på mye informasjon om sine klienter, og har ofte relativt god tid sammen med klienten i forhold til mange andre rapporteringspliktige.

Under intervjuet er inntrykket at Finanstilsynet fokuserer mye på den mentale biten og innstillingen til de rapporteringspliktige. «*Det vi kan håpe på er at den oppdragsansvarlige og teamet tar med seg tanken om at hvitvasking finnes hele veien*», «*Det er viktig at det kommer inn i ryggmargen på samme måte som uavhengighet og profesjonell skepsis*» Dette samsvarer med uttalelsene i punkt 3.2 av Knut Erik Friis om at antihvitvasking er en mental prosess. Ved at revisor setter søkelys på at hvitvasking faktisk foregår, og kan foregå hos sine klienter, er veldig mye gjort om dette skal knyttes opp mot samvittighetsfull etterlevelse er regelverket.

Når det kommer til revisors faktiske relevans, er det litt mer utydelig hva som faktisk kommer frem. Prinsippet om den risikobaserte tilnærmingen skinner tydelig igjennom hos Økokrim. «*Bank og forsikring har vi historisk sett ansett som en større risikogruppe som rapporteringspliktig. Dette har også litt med ressurser å gjøre.*» «*...vi må fokusere på de gruppene vi tror det er knyttet størst risiko til, og må kanskje ha en tettere oppfølging opp mot, enn en gruppe rapporteringspliktige som ikke er utsatt i det hele tatt.*» Dette peker igjen på at revisorbransjen ikke er den viktigste aktøren. Det er mer det indirekte bidraget revisjonen medfører, ved at de andre gruppene benytter revisjonsberetningen for å gjøre sine egne undersøkelser og vurderinger bedre. Damslorå kaller alle de rapporteringspliktige en del av et større bilde, og alle brikkene bidrar til å gi Økokrim en god forståelse av hele bildet.

Skogstad er noe negativ i sin omtale om revisjonsbransjen. «*Samtidig mistenker man at det finnes revisorer som vet mer enn de gir uttrykk for i sine beretninger*» «*... hvert år er det eksempler på revisorer som sier fra seg oppdrag*» Det er derfor ikke unaturlig å tenke at en del av disse klientene har noe ulovlig i sine regnskaper. Han fortsetter å fortelle at internasjonalt finnes det noen, men ikke mange, eksempler på kriminelle aktører som hyrer inn advokater og revisorer i prosessen som tildekker midlene godt. Selv om Økokrim og Finanstilsynet forsøker å følge med, vet vi at disse miljøene finnes. FATF omtaler dette som Professional money launderers, og dette består ofte av tungt organiserte kriminelle som har tilgang på store ressurser. Når profesjonelle benyttes, blir arbeidet med å oppdage disse aktørene uendelig mye vanskeligere. En hvitvasker som benytter en revisor med god kjennskap til oppdagelsesrisikoen, kan bevege seg under radaren i lang tid. (FATF, 2018)

Det viser seg at myndighetene har høye forventninger til revisjonsbransjen. Det erkjennes at revisor ikke er den viktigste bidragsyteren ved rapportering. Samtidig understrekes det også at regelverket i stor grad er utformet for finansnæringen. Likevel har ikke revisor en ubetydelig rolle, men mer en slags støtterolle og et mellomledd mellom flere grupper. Dette resulterer igjen i at de tre faktorene som Finanstilsynet trekker frem, ikke er direkte målbare i statistikk slik det utformes i dag. Dersom en annen rapporteringspliktig gruppe rapporterer med grunnlag i noe som oppleves som uklart etter å ha lest en revisjonsberetning, får ikke revisor kreditering for dette.

Gjennomgående under intervjuene trekkes de sentrale prinsippene rundt risikobasert tilnærming, kjenn din kunde og god tro frem. Det bekreftes at kombinasjonen riktig mentalitet og individuelle vurderinger i de aller fleste tilfeller er nok til at bidraget skal anses som tilstrekkelig. Revisors nære forhold til klienten, bidrar til at man befinner seg i en unik posisjon med tilgang på sensitiv informasjon, og god tid med klienten. Ved å være bevisst på hvilke indikatorer som skal anses som mistenkelige, åpner dette opp for muligheten til å oppdage ting som ikke samsvarer med den initiale risikovurderingen. Likevel er det viktig å være klar over at indikatorer er mye mer enn transaksjoner, og bidraget består derfor også av subjektive tegn. Dette kan være en reaksjon som ikke svarer til forventningene, eller oppdagelsen av flere forhold som må ses i en større sammenheng.

5.1.2 Praktisering av pliktene

Tilsynsorganet til revisorene er Finanstilsynet. Under intervjuet stilte jeg derfor spørsmål spesielt rettet mot dette, for å opparbeide en forståelse av hvordan de oppfatter revisjonsbransjen fra deres perspektiv. Finanstilsynet har normalt tre typer tilsyn. Temabaserte, stedlige og dokumentbaserte tilsyn. Hvert tredje år gjennomfører Finanstilsynet dokumentbaserte tilsyn. Dette knyttes opp mot etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket, ved at de stiller en god del spørsmål til revisjonsselskapet.

«De har egenrapportering, men under tilsyn sammenlignes egenrapporteringen med svarene vi får fra våre dokumentbaserte tilsyn. Hvis de for eksempel svarer at de har egnede tiltak og en hvitvaskingsansvarlig, bør de ha dette når vi kommer på besøk.» Det er altså under det stedlige tilsynet at svarene fra det dokumentbaserte tilsynet gjennomgås. «... videre har vi også tematilsyn, hvor temaer knyttet til hvitvasking dukker opp»

Hva som faktisk oppdages under tematilsyn, publiserer Finanstilsynet i sine rapporter. Likevel for revisjonsbransjen er det veldig variert grad av etterlevelse. «Vårt inntrykk fra tilsynene er at de største har mye på plass» Det er som regel de store selskapene som gjennomfører revisjon av selskaper med allmenn interesse. Derfor er det også flere regelmessige tilsyn med de som blir ansett som store. Det er særlig viktig å sørge for at revisjonen av disse foretakene gjennomføres på en tilstrekkelig måte, siden brukergruppen er mye større enn hos mindre foretak. Når det kommer til de mindre, er det derimot noe mer variert. «Der hvor vi gjør dette, har vi merknader i alle saker. Men dette gir et veldig skjevt inntrykk, siden vi bare ser på de som allerede har problemer. Dette er ikke et representativt inntrykk».

Dette oppfattes som indikasjoner på en reell svakhet ved utforming av regelverket. Store selskaper møter myndighetenes forventninger på en god måte, da disse har ressurser i form av midler, kunnskaper og personell til å besvare kravene. Utfordringen for de små selskapene derimot, ligger i å balansere forventningene og rettferdiggjøre den nødvendige ressursbruken. EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv trekker frem at det skal ligge et proporsjonalitetsprinsipp i bunnen, og at lite komplekse organisasjoner heller ikke behøver komplekse tiltak. (European Parliament, 2015) Derimot oppleves problematikken som todelt. Myndighetene trekker frem finansnæringen som hovedgruppen av rapporteringspliktige som står for muligheten til å oppdage hvitvasking. Dette innebærer også at regelverket er utformet med særlig hensyn på denne gruppen. Den andre delen er skillet mellom store og små selskaper, herunder formelle krav og utøvelse av pliktene. I et lite selskap er det svært ressurskrevende å utarbeide gode interne rutiner og instruksjoner for de ansatte. Som Finanstilsynet trekker frem: «Det er litt sånn når man driver alene - hvem er hvitvaskingsansvarlig da? Det er jo bare en person der.» Sett under ett, forsvarer ikke dette manglende praktisering av regelverket. Men når man legger individuelle vurderinger og kunnskaper i bunn ved utformingen av regelverket, tilsier dette at regelverket ikke ivaretar hensyn til skjevfordeling av ressurser, når ansvar skal fordeles.

5.1.3 Begrepet hvitvasking

Innledningsvis i kapittel to ble vi kjent med begrepet hvitvasking. I praksis derimot er dette et veldig omfattende begrep. Det ble søkt en bedre forståelse av hvordan dette skal brukes. Misforståelser rundt hva som anses som hvitvasking, kan derfor være en faktor som påvirker antall rapporteringer fra revisor, og kan oppklare en del usikkerhetsmomenter. Damslora hadde en viktig påpekning på dette. *«I forarbeidene til loven er det klart beskrevet at selv om begrepet hvitvasking brukes, er det all tilknytning til utbytte fra kriminalitet som gjelder. Man skal derfor ikke henge seg opp i begrepet og si at “dette” er hvitvasking, mens “dette” ikke er det. Det viktigste for oss her i Økokrim er å få rapporter på alt som er innenfor hvitvaskingsregelverket.»* Dette bekrefter også Finanstilsynet. *«Tidligere var det knyttet stor usikkerhet rundt skillet mellom primærforbrytelse og hvitvaskingselementet»* I veilederne som ble publisert i 2017, forsøkte Finanstilsynet å oppklare denne problematikken:

Meldingen skal så vidt mulig inneholde en beskrivelse av det forholdet som ligger til grunn for mistanken, herunder opplysninger om en transaksjons art og størrelse, hvem som er mottaker av midlene og øvrige tilgjengelige og relevante opplysninger. I utgangspunktet er det ikke krav om at rapporteringen må inneholde informasjon om den straffbare handlingen som skaper utbyttet, men dersom revisor har slik informasjon, må også denne informasjonen være med i rapporten. (s.10)

Her bekreftes det at det er oppdagelsen av hvitvaskingshandlingen, eller utbytte som kan være tilknyttet til straffbare handlinger som er viktigst, og ikke hvilken primærforbrytelse som er begått. Damslora fortsetter: *«... det vi opplevde tidligere, var at man bandt seg veldig til transaksjonsbegrepet.»* Lovendringen som kom nå, knytter seg som tidligere nevnt opp mot indikasjonsbegrepet, fremfor kun transaksjoner. Det var helt klart et behov for at denne forandringen skjedde, og dette har gitt mye klarhet i hvordan loven skal forstås. *«... hvis det var usikkerhet rundt lovverket, skaper dette helt klart utfordringer for oss.»*

Skogstad, i samsvar både Økokrim og Finanstilsynet, forteller «*Når det gjelder begrepet hvitvasking er det snakk om enhver befatning med utbytte fra kriminell virksomhet – enten man observerer eller praktisk hjelper til med utbetaling og overføring så kan man være delaktig i hvitvasking.*» Myndighetene har altså en tydelig oppfatning av begrepet, hvordan det skal forstås og hvordan dette skal praktiseres. Det lyder ingen tvil om at de aktørene som engasjerer seg i arbeidet mot hvitvasking, har både kontroll og engasjementet som trengs for å gjøre sin del av jobben.

Myndighetenes oppgave baserer seg i stor grad på tilstrekkelig oppklaring av gråsoner og uklarhet i regelverket. Det er etter min oppfatning svært positivt at man har distansert seg mer fra transaksjonsbegrepet. Larsen & Staven trekker frem en svakhet: «... *enkelte forhold er omfattet av regelverket selv om det ikke naturlig fremgår av lovens ordlyd.*» (2013, s. 74). Selv om det siden den gang har blitt publisert veiledere og kursing fra både myndighet og Revisorforeningen, er det etter min forståelse at dette fremdeles står ved lag. Utfasingen av transaksjonsbegrepet og introduksjonen av indikasjonsbegrepet er et stort steg i riktig retning for å rydde opp i uklarheter i lovverket. I samsvar med Larsen & Staven deler jeg oppfatningen om at «*red-flag lists*» (2013, s.74) er et svært viktig verktøy ved utarbeidelsen av interne rutiner for å presisere at det ikke er utelukkende transaksjoner, men alle indikasjoner på mistenkelig aktivitet som er rapporteringspliktig.

Det virker noe simpelt, å mene at all tilknytning skal være rapporteringspliktig. Det kommer frem tydelige indikasjoner på at skillet mellom den begrensende effekten en definisjon kan ha, og praksis, er til stede. Dette er tilsynelatende en av flere faktorer som påvirker rapporteringshyppighet og forståelse av regelverket. Ved at det benyttes så vide rammer, er dette med på å skape usikkerhet. For at et godt regelverk skal fungere i praksis, er man avhengig av formelle og klare linjer for utøverne. Det oppleves derimot at dette ikke er til stede, og det er tilsynelatende alt for avhengig av individuell forståelse for hva som anses innenfor regelverkets rammer.

5.1.4 Kundetiltak

Internasjonalt er gode kundetiltak ansett som et av de aller beste preventive tiltakene de rapporteringspliktige har, ved å forhindre at de kriminelle kan benytte tjenestene uten å legitimere seg og avsløre sine reelle rettighetshavere. Under intervjuet var derfor både kundetiltak og reelle rettighetshavere sentralt. Damslora forteller: *«Særlig med tanke med reelle rettighetshavere, ønsker man at revisor og andre skal forstå selskapsstrukturen, hvem er det egentlig man utfører en tjeneste for?»* Her siktes det til kjenn din kunde prinsippet, som vi så i kapittel 3 er relevant både for risikovurderingen og kundetiltaket. *«Håndtering av regelverket er ment å være risikobasert. Det opplever vi noen ganger at noen glemmer ...»* *«... Hvis du har sett den siste tiden er det mange banker som krever at kunden møter opp med pass for å sjekke at kunden er kunden. Jeg oppfatter nok at man veldig ofte fokuserer på det formelle, også har man mindre fokus på hvilke tjenester og produkter som utgjør den største trusselen.»* Finanstilsynet er i stor grad enig med dette. *«Du kan ha gått i klasse med noen hele livet og tro at du kjenner vedkommende, men du vet kanskje ikke hva denne personen egentlig driver med.»*

Når det kommer til selve gjennomføringen, får derimot revisorbransjen kritikk. *«Dette virker som et unntak som var relativt hyppig benyttet.»* Finanstilsynet sikter altså her til forenklete kundetiltak. *«Revisorene velger å gjøre masse vurderinger for å slippe, i stedet for å bare gjøre det. Det er så mye hvitvasking, og det skjer fordi det er så mange som tror at det ikke gjelder dem. Det er derfor man må anta at det finnes, for å oppdage det.»*

Skogstad er tydelig på at kundetiltak er veldig viktig. *«Det er grensesnittet mellom bank og kunde.»* Bankene er som kjent en av de viktigste aktørene ved bekjempelse av hvitvasking. *«...de oppdager en del ting. Dersom man får en kunde som har en bankhistorikk som omfatter mange andre banker, blir denne kunden fulgt nokså tett.»* Dette gjelder også for revisorbransjen. Damslora utdyper. *«Vi vet om advokater og revisorer som har fått ganske store kunder inn, som stiller gode spørsmål rundt oppstart av kundeforhold.»* *«... i noen tilfeller sier de nei takk til kunden. Dette kan være surt og koste mye på bunnlinjen, men vi ser at det å ha gode diskusjoner med de rapporteringspliktige som tar disse standpunktene er*

viktig.» Dette utsagnet er Finanstilsynet klart enig i. «Alt blir en kostnad, men man skal huske på at det er en fordel både for revisoren og for samfunnet.» Damslora fortsetter «Jeg pleier å si at man har et ansvar inn mot samfunnskontrakten etter hvitvaskingsloven når man bedriver slik virksomhet, samtidig er det et vern mot sin egen virksomhet, ved at man sier nei og fanger opp ting.» I mediebildet finnes det mange eksempler på at kostanden ofte vokser dersom man ikke tar ansvaret på alvor. «Vi ser nå i Danske bank at aksjonærene snur mot selskapet, og sier vi har jo tapt store verdier og formuen vår, og dette skal noen betale for.»

Et klart fellestrekk er prinsippet om risikobasert tilnærming. Ressursene må benyttes der behovet er størst. Det er relativt bred enighet om viktigheten og nødvendigheten knyttet til det å ha gode kundetiltak på plass i organisasjoner. For å oppnå målsetningen om et transparent samfunn, og lette de rapporteringspliktiges oppgaver ved å få bekreftet de reelle rettighetshaverne, har det blitt utarbeidet en ferdig lov om et register for reelle rettighetshavere. Siden registeret ikke er tredd i kraft enda, var det ønskelig å få klarhet i en del hypotetiske problemstillinger som kan være knyttet til et slikt register.

Damslora forteller at i henhold til den nasjonale risikovurderingen, er et slikt register nødvendig. Mye av diskusjonen ligger rundt hvor åpent dette skal være. «Vi ønsker at de rapporteringspliktige skal ha tilgang til slike typer registre, for at de kan gjøre sine analyser best mulig.» Økokrim anser de rapporteringspliktige som en gruppe med særskilte oppgaver og myndighet, og de er såpass profesjonelle at å gi tilgangen til et slikt register ivaretar alles behov. Finanstilsynet er helt enig her, «Det vil nok være et godt hjelpemiddel. Det har nok mer godt for seg enn negativt. Samtidig må man fremdeles dobbeltsjekke og vurdere om det som står der er riktig eller ikke.»

Risikoen knyttet til et slikt register, knytter seg både til risikoen for at informasjonen ikke oppdateres godt nok, og ofte nok. Hvem som skal ha ansvaret for at informasjonen er korrekt, herunder registerfører eller bruker skaper usikkerhet. Brønnøysund trekkes frem som en mulig aktør, siden de har god erfaring med drift av slike registre. Risikoen knyttet til oppdateringen er derimot vanskeligere å definere. Damslora: «En kilde er ofte ikke nok til å kunne stole på informasjon. Det kan være flere signaler som viser at opplysningene i et register ikke er

riktig, og da har du i hvert fall god grunn til å stille kunden din flere spørsmål.»

Finanstilsynet trekker frem dette i sammenheng med forenklede kundetiltak. «En lavrisikokunde hvor alt stemmer, kan nok et register legges til grunn. Hvis du finner ut at noe er feil, kan du ikke bare lukke øynene og la være å gjøre noe som helst. Dobbeltsjekking er viktig for revisjonen også det.»

Samtidig vil revisor aldri holdes ansvarlig for feil i registeret i seg selv. Damslora ønsker at dette skal gå under en del av pliktene til å drive næringsvirksomhet, på lik linje som regnskapsføring. Altså at mye av ansvaret ligger på eieren av foretakene. Finanstilsynet avslutter med å si «Revisor vil aldri holdes ansvarlig for eventuelle feil i registeret, men dersom revisor tar en dårlig vurdering basert på den informasjonen man har, så er det klart at det kan gå ut over vedkommende.»

Erfaringen under intervjuet tilsier at kundetiltak ikke bare anses som et av de mest betydelige verktøyene som besittes av de rapporteringspliktige, men dette er også et av de mer kompliserte pliktene som praktiseres. Kundetiltak har i realiteten få forenklingsmuligheter. Inntrykket er også at forenklede kundetiltak er noe som vil fases ut over tid, da dette unntaket benyttes alt for ofte uten gode begrunnede vurderinger. Hensikten med forenklede tiltak er at man skal kunne bruke mest ressurser der behovet er størst. Kritikken rettes mot at dette i noen tilfeller benyttes som hovedregel, og da særlig hos de mindre selskapene.

Som vi også ser, er det vanskelig å si om registeret vil gjennomføres på en ønskelig måte. Det er uvisst hvem som skal være ansvarlig for rapportering til registeret. Dersom man heller ikke kan stole på at informasjonen er pålitelig, er det lite hensiktsmessig å innføre registeret. Det vil kreve en kontinuerlig oppdatering for at dette skal være et nyttig. Jeg støtter Damslora i forslaget om at dette burde gå under ansvaret for å drive virksomhet. Likevel kan det tenkes at muligheten for at dette ikke tas alvorlig, finnes hos de rapporteringspliktige til registeret. Hvilken funksjon dette registeret vil tjene i sammenheng med forenkling blir spennende å se når loven trer i kraft.

5.1.5 Undersøkelsesplikten

I den nye loven er dette at av områdene som har blitt utvidet. Det er ikke lenger bare mistenkelige transaksjoner som skal undersøkes, men alt som kan indikere mistenkelig aktivitet skal medføre utvidede undersøkelser. Under intervjuet blir det derfor undersøkt både hvordan dette skal praktiseres, og hvem som skal betale for de økte kravene til ressursbruk hos de rapporteringspliktige. Undersøkelsesplikten skal ses i sammenheng med både kjenn din kunde prinsippet, og risikovurderingen som gjennomføres av klienten ved aksept av oppdrag. Dette bekrefter også Damslora. *«Man er nødt til å skape et best mulig grunnlag før man kan ta de nødvendige vurderingene.»* Vi snakker altså her om risikovurderingen. *«... er dette en transaksjon som er i samsvar med tidligere gitt informasjon, selskapsstruktur og interne rutiner. Undersøkelsesplikten skal inntre så tidlig som mulig.»* Finanstilsynet hadde ikke så mye å tillegge her. Når det kommer til hvem som skal betale, var det derimot enighet mellom begge parter. Finanstilsynet: *«Dette anser vi som en driftskostnad. Enten så går vel prisen på tjenestene opp, eller så går fortjenesten ned. Vi antar at i praksis er det det første som gjelder.»* Damslora: *«Her er også vi helt enige med Stortinget, om at de som velger å drive slik virksomhet må dekke dette. Det er mye risiko forbundet med slik virksomhet, og denne trusselen er forbundet med store internasjonale skandaler. Det finnes flere eksempler på at revisjonsselskaper blir tatt.»* Det er nok av eksempler i mediebildet på internasjonale skandaler som gjelder både rapporteringspliktige og revisjonsbransjen generelt.

Det som var veldig interessant var denne problemstillingen mellom revisor som pålegger sine klienter å foreta retting av regnskapet fremfor at det rapporteres inn til Økokrim. Skogstad sier følgende: *«I en tidlig fase kan de fortelle klienten at der er i ferd med å begå en ulovlig handling, og avstår ikke klienten fra dette så skal revisor enten rapportere dette eller avslutte sitt oppdrag.»*

I Finanstilsynets veileder er følgende skrevet:

Når revisor avdekker feil og mangler, skal det formidles til kunden at forholdet må bringes i orden. I de fleste tilfeller vil kunden rette på forholdet. Da inntreer det normalt ingen nærmere undersøkelsesplikt eller rapporteringsplikt for revisor. Selv om forholdene rettes, kan det være slik at kundens reaksjon på revisors påpeking av feil og mangler kan vekke mistanke. Dette vil være situasjonen dersom kunden i ettertid prøver å få forholdet til å fremstå som en "uskyldig" feil, forglemmelse eller annet, men at revisor har grunn til å tro at det var et bevisst forsøk på hvitvasking eller terrorfinansiering. Det kan også være at kunden retter på feilen på en måte som i seg selv gir mistanke. (2017, s. 8)

Damslora hadde stor påvirkning på at dette punktet kom med, og har en ganske klar oppfatning om viktigheten rundt dette punktet. *«Jeg diskuterte med Finanstilsynet når man laget veilederen sist, og da sa de at, «Men når det er rettet er det jo greit?»» «... men hvordan rettes det? Hvor kommer midlene som man bruker til å rette opp i de ulovlige lånene fra? Er det viktigste at det står 0 på begge sider av regnskapet, eller skal vi forsøke å oppdage de som hvitvasker.»* Skillet mellom undersøkelsesplikt og rapporteringsplikt er nært beslektet, og respondentene flyter mellom disse under intervjuet. *«På den ene siden vil vi at revisorer og regnskapsførere skal hjelpe kunden til å ha en riktig regnskapsføring, og rette feil og mangler ved regnskapet, og at klientene skal ha gode interne rutiner. Samtidig må man vurdere hva rettingen innebærer. Er det betydelige finansielle strømmer hit og dit, hvordan ser det ut? Alt som ikke samsvarer med prinsippene om kjenn din kunde skal altså rapporteres.*

Lovverket er til tider diffust, og henger i stor grad på den enkelte revisors kunnskapsnivå og vilje til å bruke sine ressurser på å avdekke hvitvasking. Undersøkelsesplikten i seg selv virker ikke å være så omfattende dersom man har god kontroll på hva som utløser utvidede undersøkelser. Likevel finnes det indikasjoner på myndighetene mener dette ikke praktiseres tilstrekkelig. Sett i sammenheng med kostnaden, er det min oppfatning at dette kan være en av flere grunner til at dette ikke gjennomføres på en god måte. Myndighetene er klare på at dette

er kostnader de rapporteringspliktige skal ta. Men det er usikkert hvordan dette skal faktureres ut til kunden. Taushetsplikten innebærer at klienten selv ikke skal vite at det er rapportert til Økokrim, ei heller at det har vært gjennomført utvidede undersøkelser. Dette har en begrensende effekt. Dersom det er vanskelig å fakturere kunden for undersøkelser, kan det tenkes at en økning i revisjonstjenester heller ikke er en effektiv løsning. En mulig konsekvens kan innebære eksempler på rapporteringspliktige som bruker sitt skjønn på feil premisser, siden det ikke finnes incentiver for å praktisere dette på en god måte.

Retting viser seg å være særlig vanskelig. Kjenn din kunde prinsippet og gode risikovurderinger tilsier at man som revisor skal kunne oppdage indikatorer på hvitvasking sett i sammenheng med brudd på regnskapsloven. I seg selv kan brudd på god regnskapsskikk ikke være rapporteringspliktig. Likevel må man derfor se på reaksjonen til den revisjonspliktige og hvordan de faktisk foretar rettingen. Innebærer en slik retting kun nulling av regnskapet, eller finnes det tydelige indikasjoner på at det benyttes ulovlige midler. En indikator er ikke alltid regnskapsmateriale, men kan være en reaksjon eller noe subjektivt som oppdages, som ikke samsvarer med en forventet reaksjon. Med dette i bakhodet beveger vi oss fra et lite lovbrudd, til rapportering. Undersøkelsesplikten er mye mer enn transaksjoner, og må alltid ses i en større sammenheng.

5.1.6 Rapporteringsplikten

Rapporteringsplikten er som kjent det som inntreffer etter at undersøkelsene er ferdigstilt. I tråd med prinsippet om god tro, bekrefter Damslora at de ønsker mest mulig rapporter. *«Vi vil heller at man rapporterer i god tro en gang for mye. Har du gjort undersøkelser, og det er sprik i forklaring eller man kommer ikke helt i mål så send inn en rapport. Det er en lang vei fra rapport til straffesak.»* Videre tar han også opp denne puslespill analogien. *«Man trenger heller ikke se hele bildet for å rapportere, men vi i Økokrim ser hele bildet. Det kan være at revisor har rapportert en gang, tidligere revisor har rapportert en gang, en bank har rapportert også finner vi noen kontoer i utlandet. Det er mange små ting, men alle våre*

analyser bygger på mange faktorer.» Et kritisk moment er at antall rapporteringer fra revisjonsbransjen er relativt lavt. Dette ble også nevnt i kapittel 3. Siden 2009 har antall rapporteringer fra revisjonsbransjen gått ned, og årsakene til dette er sammensatt av mange ulike faktorer. Noen av disse er det søkt svar på. Et eksempel er forskjell fra små og store revisjonsselskaper.

Damslora presiserer at antall rapporteringer fra revisjonsbransjen er lavt. Dette medfører at det er vanskelig å gjøre gode analyser. Derfor kan man heller ikke generalisere på tvers av bransjen. Likevel finnes det ingen klare indikasjoner på at små eller store selskaper er bedre enn andre. *«Vi er ikke av den oppfatningen at den ene eller den andre gruppen er bedre der. Vi tror faktorene som påvirker har med kunnskap, engasjement og forståelse for loven, uavhengig av hvor stort selskap du jobber i. Om du har god forståelse for hvilke trusler selskapene du reviderer kan være utsatt for har du gjort mye.» «... Det skal være et klart skille mellom en blomsterhandler på Toten og store internasjonale selskaper som handler med Dubai, Russland og Afrika. Det er klart at det er oftere de større selskapene handler med disse, men dette påvirker ressursbruken som rådgiverne og revisorene fokuserer på hvitvaskingsproblematikk også.»* Det finnes ikke statistisk grunnlag for å si at den ene gruppen er bedre enn den andre. Fordelingen er omtrent 50 % små og store selskaper. Når det kommer til tredjepart, er svaret det samme. *«Ut ifra våre papirer er det ikke noe særlig forskjell på forretningsforbindelser og klienten selv.»* Larsen & Staven fant at rapportering av forretningsforbindelser var noe usikkert praktisert, men de aller fleste hvitvaskingsansvarlige var av den oppfatning at dette var riktig å gjøre. (2013, s. 61) Dette kan derfor indikere til en viss grad, at dette er noe forbedret.

Damslora: *«Revisjonsbransjen håndterer rapporteringsplikten på en god måte, der har vi ingenting å utsette. Når det er sagt, så når man sammenligner med antall revisjonshandlinger og revisjonspliktige selskaper er antallet noe lavt. Dette kunne det vært svært interessant å gjennomføre gode analyser på.»* Sett i sammenheng ser vi at etter toppåret i 2009, var tallet rimelig høyt i 2010 sammenlignet med dagens tall. En klar grunn til at det kan ha vært en reduksjon kan sammenlignes med innføring av grensen for generell revisjonsplikt. Det er allerede innført en inflasjonsjustering av revisjonsplikten. Det ligger ute på høring en økning til 10, 15 eller 20 millioner.

At dette er en reell problematikk i forbindelse med rapporteringsplikten, mener Damslorå det ikke er knyttet tvil om. «*Man ønsket å gjøre det enklere for små selskaper, altså regjeringen endret jo revisjonsplikten til 5 millioner omsetning.*» «*... I den sammenheng, er det bare å erkjenne at en del av de rapportene vi fikk gjaldt mye små selskaper og virksomheter. Denne gruppen ble rett og slett borte. Historisk sett er det en del utfordringer i denne gruppen, og de kommer og går ganske hurtig. Vi tror nok at noe av rapporteringen i denne gruppen ble borte med bakgrunn i regelendringen.*» Regjeringen har vært av den oppfatning at regnskapsføring er tilstrekkelig kontroll med næringslivet. Under et intervju med Erna Solberg svarte hun følgende. «*Det er store kostnader for firmaer med lav omsetning hvis en krever revisjon. Vi mener at det holder å føre regnskap, svarte statsministeren.*» (Frifagbevegelse, 2019) Dette springer ut i et vedtak fra stortinget. Den 16. juni 2017 ble det vedtatt at revisjonsplikten skulle inflasjonsjusteres minst hvert 3. år. Fra og med 1. januar 2018 ble terskelverdiene endret til seks millioner driftsinntekt og 23 millioner i balansesum. Videre har stortinget utredet hva som skjer om grensen økes til 10 og 20 millioner respektivt. (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017)

Damslorå er derimot ikke helt enig. «*Jeg har ingen grunn til å tro at regnskapsførere ikke er godt rustet til å føre regnskap og være ansvarlig for regnskap langt større enn dette. Det er ikke dette som er utfordringen i vår sammenheng. Det er ikke mangel på gode regnskapsførere, men det ligger en del i dette segmentet og revisorene har en helt annen innfallsvinkel. Vi støttet ikke denne endringen sist, og kommer heller ikke til å gjøre det i fremtiden.*» Finanstilsynet forteller «*Vi var i vårt høringssvar skeptisk til innføring av grensen. Hvis den store delen av rapporteringer var knyttet til selskaper som nå kan velge bort revisjon, så er det jo en forklaring.*»

Når det kommer til selve skjemaets utforming, har Økokrim stor forståelse for at dette begynner å bli utdatert. «*Skjemaet ble lansert i 2005, og har ikke vært underlagt særlig mange endringer siden dette. Vi forstår at dette ikke imøtekommer alle behovene til de rapporteringspliktige. Likevel er det en policy og beslutning ved utformelsen, at vi skal være veldig lite strenge på å sende disse i retur. Slik det er utformet i dag kan du vel skrive Donald Duck i alle feltene og få dette godkjent som en rapportering. Dette er i tråd med våre prinsipper om å få inn mest mulig rapporter.*» I samarbeid med Altinn er det et nytt skjema på

vei, som antas å både være mer dynamisk, og bedre rustet for den digitaliseringen som skjer i bransjen generelt.

Siden det ikke gjennomføres analyser hos Økokrim på revisors rapportering, er det vanskelig å finne ut nøyaktig hvilke faktorer som påvirker antallet. Den mest tydelige tegnet vi har, er innføringen av generell revisjonsplikt. Sett i sammenheng med konkurser, trekker også Damslorå dette frem som et særlig utsatt segment. Selskaper med driftsinntekter under fem millioner kommer og går, og det finnes nok eksempler i dette segmentet på selskaper som spekulerer i grensen. Samtidig er dette krevende å gjøre gjennom flere år. De forholdene som faktisk rapporteres av revisor viser seg å ofte være svært gode tilfeller som avdekker mye. Vi ser derimot at dette i praksis er tilfeller som ligger i gråsonene mellom hvitvaskingsloven og andre lovbrudd. Under intervjuet trekkes det frem eksempler på handel i utlandet, korrupsjonslignende forhold og unndragelse av skatt og moms. Skillet mellom anmeldelse og rapportering, og usikkerhet ved hvitvaskingsbegrepet kan begge være faktorer som påvirker antall rapporteringer.

5.1.7 Vesentlighetsgrense ved undersøkelse og rapporteringsplikt

Revisjonsbransjen benytter stort sett vesentlighetsgrenser ved all utførelse ved revisjon, også når de skal bekrefte at et regnskap totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Felles for både undersøkelsesplikten og rapporteringsplikten er at det i dag benyttes en vesentlighetsgrense på null. Det ble søkt svar på om dette kan medføre usikkerhet hos revisorene. Det kan tenkes at selv om all tilknytning til hvitvasking er vesentlig, kan det være forbundet usikkerhet med en slik løs grense.

Damslorå sier helt tydelig nei på dette. Ikke bare vil en slik grense begrense informasjonsstrømmen, men det vil i hvert fall ikke føre til flere rapporteringer. *«Om de rapporteringspliktige skal stille spørsmål om noe er vesentlig eller ikke, og legge inn sånne*

terskler tror jeg ikke vil påvirke antallet i positiv retning.» Det er heller ikke noe klart skille ved hva Økokrim benytter i sine analyser. «Vi kan se for oss eksempler på terrorfinansieringssaker som starter ned til 35 kroner. Mangle korrupsjonshandlinger starter langt lavere enn 10 000. Et beløp er selvfølgelig noe man kan diskutere, men man bør ikke henge seg opp i det for da blir det dette man forholder seg til.»

Dette synet deler også Finanstilsynet. Det er konsensus om at en slik grense vil medføre mer byråkrati enn nødvendig. En individuell vurdering er ofte mer enn nok. Sett i sammenheng med det forrige delkapittelet, er dette en av faktorene myndighetene utelukker som mulig årsak til lav rapportering.

5.1.8 Overtredelsesgebyr

Utvidede sanksjonsmuligheter er et av de største tilleggene som den nye hvitvaskingsloven innfører. Dette har fått mye oppmerksomhet i de rapporteringspliktige miljøene. Siden det enda ikke har blitt praktisert, søkte jeg svar på hvorfor dette ble innført, og hvordan dette vil benyttes som et virkemiddel. I nasjonal sammenheng er dette relativt kraftige virkemidler. Skogstad mener at ved at dette EU-direktivet innføres i norsk rett, sidestilles vi med andre medlemmer av FATF. «*Det er absolutt internasjonale tiltak som virker inn.*» Her siktes det til at tilsvarende regelsett er allerede innført og brukt i andre EU-land. «*Finanstilsynet har forsterket sin egen organisering og opprettet en egen seksjon. De profilerer seg mer og har fått tilgang på sterkere virkemidler. Det er ingenting som virker sterke enn å se en annen kollega bli dømt.*» «*... dette vil få de rapporteringspliktige til å forstå at det å slurve på dette området kan koste dem dyrt. Den 100-siders oversikten med risikoanalyse (FATFs risikoanalyse) dekker en mengde ting og veldig mange vil kjenne seg igjen der. Dette får de rapporteringspliktige til å forstå at myndighetene følger med på ting.*»

Finanstilsynet er organet som skal disponere disse virkemidlene. *«Dette er et område som har de klareste reglene, og høyeste gebyrene. Vi må se på mulighetene for å benytte dette på en fornuftig måte.»* Med opp mot 44 millioner i gebyr er dette i norsk sammenheng veldig høyt. Samtidig har Finanstilsynet et ansvar ved å forvalte det regelverket som eksisterer. *«Det er et regelverk som må forvaltes innenfor god forvaltningsskikk. Vi opplever nok som rimelig, og vi blir respektert. Vi over griper oss ikke på den enkelte, i de fleste tilfeller er det berettiget.»* I henhold til god forvaltningsskikk skal det ligge et proporsjonalitetsprinsipp til grunn. Dette bekrefter også Finanstilsynet.

Damslora synes dette er positive tiltak, som sannsynligvis vil være et godt bidrag. *«Vi har ikke noe klar formening om dette er for høyt eller lavt, vi vet bare at dette er et av flere virkemidler tilsynsmyndighetene har tilgjengelig.»* *«Vi tror nok at dette påvirker aktørenes evne og vilje, for vi ser jo at rapporteringen i Danmark har steget vesentlig. Frem til 2010-2011 hadde vi flere rapporter enn Danmark, men nå passerte vi 10 000 og de 25 000. Økokrim i Danmark har hatt en del straffesaker og har forfulgt saker mot de rapporteringspliktige i Danmark og tilsynet der. Vi tror dette påvirker både evne, vilje og kunnskap.»* Alle respondentene er enige i at det å ha tilgang på slike virkemidler viser seg å ha god effekt, og bidrar totalt sett til mye godt for samfunnet. Hvordan dette forvaltes i praksis, og hvor godt dette gjennomføres, vil bare tiden vise.

Damslora peker på empiri fra Danmark som viser at dette er virkemidler som fungerer i praksis, og tilfører motivasjon til de rapporteringspliktige. Som nevnt i kapittel tre, stiller jeg meg i samsvar med Regelrådets hørings svar noe kritisk til manglende kost nytte undersøkelse for den samfunnsøkonomiske gevinsten ved pliktene som følger av hvitvaskingsregelverket. Det er ikke utredet om regelverket har fungert som tiltenkt. Sett i en større sammenheng, er hvitvasking et så stort problem at myndighetene ikke kan løse utfordringene på egenhånd.

Samtidig oppfattes det som om vi nå står ved et veiskille mellom myndighet og revisor. Slik strukturen er bygget opp i dag, lønner det seg rett og slett ikke for revisor å engasjere seg i kampen mot hvitvasking. Sannsynligvis finnes det flere revisorer som sitter med et inntrykk av «*Hvorfor skal jeg bruke mine ressurser på å bekjempe hvitvasking?*». For at de rapporteringspliktige skal bekjempe hvitvasking og nå opp til myndighetenes høye forventninger, er man avhengig av at alle brikkene i puslespillet jobber sammen i harmoni. I realiteten virker det å være noe motsatt, ved at man skal jobbe mot hverandre. Regelverket har flere svakheter, og det er fremdeles individuelle vurderinger og bruk av skjønn som er sentralt gjennomgående. Samfunnet har gitt myndighetene tilgang på en pisk som kan tvinge frem ønsket reaksjon. Men det finnes ingen incentiver for de som tar sitt ansvar på alvor. Som Rui trekker frem i delkapittel 3.2.4 så bekjemper ikke lovverket i nevneverdig grad organisert kriminalitet. Samtidig som de rapporteringspliktige skal straffes for å ikke gjøre nok, finnes det ingen belønning for å gjøre masse. Et velfungerende samfunn burde heller løfte frem sine samarbeidspartnere. Slik jeg ser det, har revisor to valg. Det ene er å bruke sine egne ressurser i en bransje med allerede pressede marginer. Alternativet er å lukke øynene og håpe at du har ærlige klienter.

5.1.9 Oppsummering

I dette delkapittelet ble myndighetenes forventninger rundt de sentrale områder i hvitvaskingsloven undersøkt. Myndighetene har svært høye forventninger til revisor. Respondentene er tydelige på at revisor ikke bare er en viktig bidragsyter til samfunnet ved revisjonen, men også ved sin utøvelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet trekker frem tre momenter. Det nære forholdet til klienten, påvirkningen på andre rapporteringspliktige grupper, og sin plikt til å tilse at klientene har tilstrekkelige tiltak i organisasjonen. Likevel henger det i siste instans på revisors individuelle kunnskapsnivå og subjektive vurderinger. Det er min oppfatning at dette medfører problematikk for mindre selskaper, som ikke har tilgang på de samme ressursene som de større selskapene. Regelverket gjør ikke noe skille mellom skjevfordeling av ressurser og ansvar. Som med kundetiltak, er det svært få forenklingmuligheter. Respondentene stiller seg kritiske til revisors bruk av forenklede kundetiltak, ved at dette er unntak som benyttes vel ofte. Selv om det er foreslått et register

for reelle rettighetshavere, ser vi at det er svært mange utfordringer knyttet til et slikt register, både ved oppdatering og pålitelighetsgrad. Det er vanskelig å si om dette har den tiltenkte effekten før det er her.

Ved å ha god kontroll på indikatorer som utløser undersøkelsesplikt, ser vi at dette ikke bør være så tidskrevende i praksis. Det oppleves likevel som et område med flere usikkerhetsmomenter, og særlig kostanden trekkes frem. Selv om myndighetene klart mener dette er noe selskapet skal ta, finnes det eksempler på hvorfor dette ikke er i tråd med taushetsplikt, siden klienten ikke skal vite at undersøkelser er gjennomført. Det eksisterer derfor en mulighet for at det ikke praktiseres så ofte, og revisor lar være å undersøke fremfor å bruke sine ressurser her. Dette vil diskuteres videre i neste delkapittel.

Når det kommer til revisors rapporteringsplikt, er det kommet frem flere grunner til at revisors rapportering er lav. Tilfeller av indirekte rapportering vil behandles i neste delkapittel. En mulig årsak til at rapporteringen har falt siden 2009, er at grensen for generell revisjonsplikt ble innført. Damslorå trekker frem dette som et problematisk segment, som også leder på konkursstatistikken. Dersom denne grensen økes ytterligere, vil dette sannsynligvis medføre negative konsekvenser for samfunnet, og i hvert fall ikke føre til mere rapportering. Selv om revisorene stort sett rapporterer svært gode forhold som indikerer mye, ser vi at flere av disse rapportene ligger i gråsonene mellom revisors rapporteringsplikt og anmeldelse. En siste mulighet, er usikkerhet knyttet til begrepet hvitvasking og hva som faktisk går under dette etter lovens forstand. Dette vil diskuteres ytterligere i neste delkapittel. Prinsippet om god tro utøves godt av revisor i tråd med Økokrims retningslinjer om å få informasjonen så utfyllende som mulig på et tidlig tidspunkt.

Når det kommer til overtredelsesgebyret er alle tre respondentene enige i at dette er et av flere virkemidler som myndighetene bør benytte dersom etterlevelsen av regelverket ikke forbedres. Det er krevende å finne alternative løsninger, samtidig må man tenke på hvem som faktisk er kriminell. Når det ikke finnes målinger som ser hvor godt regelverket bekjemper hvitvasking, er det vanskelig å se hvorfor bidragsyterne skal straffes for å ikke gjøre nok.

5.2 Revisors praktisering av plikter og ansvar

I dette delkapittelet skal vi undersøke harmonien mellom revisor og myndighet. Vi har etablert flere områder som skaper usikkerhet. Nå vil det søkes svar på flere av problemstillingene og strebes etter å oppklare usikkerheten. De parameterne som undersøkes her, vil i stor grad være de samme som i det forrige kapittel. Ved å få et innblikk i revisors praktisering, kan vi komme enda mer i dybden av usikkerheten og forstå hvorfor den ligger der.

5.2.1 Forventningene fra myndighetene

Myndighetene hadde store forventninger til revisorene om både samfunnsrollen og praktisering av hvitvaskingsregelverket. Her vil det undersøkes hvordan dette oppleves for de rapporteringspliktige, og om de høye forventningene samsvarer med opplevelsen. Knudsen forteller. *«Jeg har hatt en del kontakt med både Finanstilsynet, Økokrim og Finansdepartementet. Jeg har sett på det som står i loven, og oppfatter at forventningene er ganske høye.»* Dette synet deler også revisjonsselskapet. *«Etter at den forrige utvidelsen av loven kom, har det vært jevnt økende fokus fra Finanstilsynet, både med tanke på tilbakemelding og retningslinjer.»* I samsvar med det Finanstilsynet forteller, kjenner respondentene på kroppen at tilsynet på dette området har økt. Knudsen: *«Det var særlig etter at FATF gjennomførte en landgjennomgang i 2015 og Norge fikk et dårlig resultat. Det har ført til at hvitvasking har fått økt oppmerksomhet hos myndighetene og Finanstilsynet er pålagt å følge opp hvitvasking i mye større grad. I tillegg har det vært flere saker der særlig banker har vært involvert, for eksempel Danske Bank. Man kan hvert fall konstatere at hvitvasking har stor betydning for omdømme. Det er flere grunner til at det kan være riktig at dette følges opp ganske tett.»*

For å imøtekomme de økte forventningene, forteller revisjonsselskapet at de har utarbeidet rutiner for implementering og etterlevelse for alle sine ansatte. Selskapet har utviklet sine egne veiledere, og forteller at det var mye som ble oppklart når Finanstilsynets veileder ble publisert i 2017. *«Den kom sent, men godt.» «Hvitvaskingsproblematikk er ikke en fulltidsjobb for oss, men vi får mye henvendelser fra andre avdelinger, hvordan diverse ting skal gjennomføres osv.»* Dette bekrefter også Knudsen. *«Hvitvaskingsproblematikk er ganske spennende. Det er absolutt et behov for å avklare de spørsmålene som oppstår. Vi svarer både på spørsmål direkte fra revisorer som vil vite hvordan de skal håndtere problemstillinger, også har vi jevnlig kontakt med myndighetene om det som dukker opp ofte.»*

Ved hvor stor grad respondentene kan fange opp hvitvasking, mener revisjonsselskapet at det er gode muligheter for at dette kan oppdages. *«Vi mener at de har store forventinger til at vi skal leve opp til regelverket. Vi ser mye på transaksjonene og så fort noe ikke stemmer med våre forventinger, så utfører vi nærmere undersøkelser. Plutselig ser man en pengeflyt som ikke hører til, eller det mangler dokumentasjon på noe. Da skal bjellene ringe. Jeg mener at siden vi gjør det vi gjør, skal vi avdekke en del ting. Vi leter generelt etter misligheter, men vi oppdager hvitvasking også.»*

Knudsen derimot: *«Jeg synes det er vanskelig å svare godt på dette. Når det gjelder hvitvasking og hvorvidt det gjennomføres handlinger for å skjule opprinnelsen til midler som kommer fra økonomisk kriminalitet, er det en begrenset del av revisjonen å sjekke opprinnelsen til enkelttransaksjoner. Revisor på oppdrag gjennomfører etterkontroll med siktemål om å sjekke at årsregnskapet er uten vesentlige feil. Samtidig er det klart man kan komme borti enkelte indikasjoner der det lyser en varselampe.»* Dette er altså denne bruken av begrepet transaksjon som myndighetene vil distansere seg litt fra, da det gir et skjevt bilde av hvordan hvitvasking kan bekjempes. Problematikken ligger i utgangspunktet ikke i enkelttransaksjoner, men ved alle indikatorer som klart skiller seg fra kjenn din kunde prinsippet. Revisorselskapet er også åpne om at det finnes en del begrensninger i revisjonen som gjør det vanskelig å oppdage indikasjon på mistenkelig aktivitet. Dette tilsier likevel at revisorene ikke anser sitt bidrag som ubetydelig og forstår de høye forventningene til myndighetene. Forventningene oppfattes som berettiget. Usikkerheten ligger mer i hvordan regelverket skal praktiseres.

Knudsen: «Vi har historisk informasjon å jobbe med. Jeg har likevel et inntrykk av at det ligger en berettiget forventning og kanskje en del man burde sett etter, som ikke blir gjort.» Revisoren utdyper. «Med utgangspunkt i hovedbok, ser vi på mye dokumentasjon. Når vi utfører egne analyser, finner vi mye rart. Dess mer inngående revisjonen er, desto mer kan vi finne.» Når det kommer til usikkerhetsmomentene, virker det som hele loven er uklar. Både kundetiltak, risikovurdering, undersøkelse og rapporteringsplikt trekkes frem på forskjellige områder i intervjuet. «Hvilke tiltak som er tilstrekkelige, og hvem vi skal innhente legitimasjon fra. En del av våre kunder er små kunder. Selv om de har mindre risiko, må vi likevel overholde loven. Når det kommer til de større kundene, bruker vi alltid mer ressurser uansett. Vi må ha tiltak på plass, både for de store og de små.» Knudsen: «Det er helt klart plikten til å følge opp, og hva som skal rapporteres. Undersøkelsesplikten er klart det som er vanskeligst å håndtere, hvis man skal dømme etter de spørsmålene vi får.»

Myndighetenes forventninger er utvilsomt høye, og dette oppleves også for de praktiserende aktørene. Det eksisterer derimot mye usikkerhet rundt praktiseringen. For myndighetene er pliktene i teorien klart definert, og lett å forstå. Revisorene opplever i ulik grad pliktene som tidkrevende og i noen tilfeller uklare. Myndighetene som forvalter dette regelverket bruker mye av sin egen tid på å lære seg, og forstå pliktene. Dette kan tilsi at det er mulig at revisorene ikke anser dette som en så stor del av hverdagen som de relevante myndighetene. Det er også klart det skal være et tydelig skille mellom teori og praksis. Man kan lese seg til tydelige indikatorer, men i praksis opplever man klienter som bevisst skjuler ting fra de rapporteringspliktige. Siden loven i stor grad baserer seg på skjønnsmessige vurderinger, medfører dette også at det er det individuelle kunnskapsnivået til den praktiserende revisoren som avgjør hvor mye vekt det legges på denne delen av revisjonen.

Dette medfører også flere ubesvarte problemstillinger for de rapporteringspliktige. For det først er regelverket primært utformet for finansnæringen. Loven legger ikke klare skiller for hva som er viktig for de ulike gruppene. Et lovverk som utformes for en gruppe, uten forenklingsmuligheter for de andre, medfører svært mye usikkerhet for hvordan det skal praktiseres. Det vi også så i myndighetenes kapittel, er at det ikke skilles mellom forventningene til store og små selskaper. Store selskaper har tilgang på nok ressurser til å

drifte egne avdelinger, og ha ansatte som jobber med dette på heltid. Dette er derimot ikke representativt for hele bransjen.

I Norge er de aller fleste selskapene små, mange med under både fem og ti ansatte. De rapporteringspliktige skal svare til de samme forventningene. Tilsynelatende finnes det verken lempning av ansvar, eller incentiver for de små selskapene til å bekjempe hvitvasking. Dette fører antageligvis med seg flere grunner til at dette ikke fokuseres på i den graden myndighetene ønsker. Skillet mellom direkte og indirekte rapportering er i mange tilfeller uklart, og dette er nok en av flere grunner til at antall rapporteringer fra bransjen er så lavt, og hvorfor mange sitter med et inntrykk av at hvitvasking ikke skjer hos sine klienter. For å forsøke å besvare disse spørsmålene, er det søkt svar på flere av disse spørsmålene i de neste delkapitlene.

5.2.2 Praktisering av Kundetiltak

Bekreftelse av reelle rettighetshavere ble nevnt som problematisk i kapittel 5.1.4

Revisjonsbransjen blir også kritisert for å benytte tiltaket om forenklede kundetiltak litt for ofte. Det pekes ut flere faktorer som tilsier at dette er vanskelig å praktisere.

Revisjonsselskapet: *«Før var det en klar liste på når dette kunne benyttes. Vi vil ikke lenger at alle våre team skal benytte forenklede tiltak.»* Manglende retningslinjer fra myndighetene medfører stor usikkerhet. *«... hvem vi skal innhente legitimasjon fra. Vi har byttet ut våre systemer etter at loven ble innført.»* Når det kommer til hensikten med kundetiltak, er selskapet veldig fornøyd med at dette ble innført, her ser vi den preventive effekten i bruk. *«Det vi synes er fint, er at man får luftet ut mange kunder, og det er litt av meningen også. Man skal ikke gi kunder som driver med ulovligheter sjanser, eller støtte disse i dette. Med økt fokus på kundetiltak, finner vi disse kundene oftere.»* Knudsen trekker også frem kjenn din kunde prinsippet. *«Ved å kjenne dine kunder og reelle rettighetshavere skal du lettere kunne oppdage indikasjoner på hvitvasking. Det skal også være et forebyggende tiltak. De reelle rettighetshaverne som tidligere sto for dette, vet nå at de blir registrert. Risikovurderinger og det forebyggende arbeidet er dermed det viktigste.»* Her siktes det altså til bekjempelse av

hvitvasking. Dette er i tråd med internasjonale oppfatninger av viktigheten rundt dette. «Jeg oppfatter det at det er et politisk valg at sånn skal det være. Det er ganske omfattende prosess og det går mye ressurser til dette. Det er en ganske omfattende prosess for bankene også.»

En bakside er at dette medfører en del ekstra kostnader. Selskapet: «Kundetiltak tilsvarer en del ekstraarbeid. Det blir mer jobb på oss, men i prinsippet medfører dette også en risikoreduksjon. Hvis man bare ser på pengesiden, vil man ha omfanget ned, men samtidig velger vi å tro at vi slipper en del utbetalinger i den andre enden om vi har gode rutiner.»

Revisorene prøver altså å se flere fordeler enn ulemper ved økte krav. Vi går over til kombinasjonen av kundetiltak og risikovurderingen. Man må bli kjent med virksomheten, og alle uvanlige transaksjoner får automatisk høy risiko. Dette gjelder særlig konsern også. Vi skal på en måte overraske kunden.» Knudsen er enig i vurderingene som selskapet har tatt. «Hvis vi tar for oss kundetiltak så oppfatter jeg en del økte krav. Det gjenstår avklaringer på hvor bredt man skal kaste ut nettet for å avklare reelle rettighetshavere, og PEP. Det blir mer, og ikke mindre som skal gjøres. Det handler derfor å prøve å gjøre dette så effektivt som mulig for å spare kostnader.»

Revisorselskapet har opplevd den problematikken Damslorå nevner med utenlandske selskaper som ikke vil legitimere seg. Ved at de ikke lenger samarbeider med denne typen kunder, føler de selv at de bidrar i positiv retning ved å ikke tillate revisjon av useriøse aktører og deres norske avdeling. Det neste som alle er enige om, er at all økt fokusering oppfattes av de revisjonspliktige. Ved at de merker og føler trykket fra bransjen, bidrar dette til at det gjennomføres færre hvitvaskingshandlinger totalt sett. Gode risikovurderinger og forebyggende arbeid anses som det viktigste bidraget fra bransjen. Likevel har vi vært inne på diskusjonen i forrige kapittel om at dette er svært kostbart for bransjen med lite forenklingmuligheter. Det ble derfor forsøkt å sammenligne bransjens oppfatning av et register for å se om det finnes flere problemstillinger.

Reelle rettighetshavere bringer i praksis med seg mye ekstraarbeid for å bekrefte tilstrekkelig. Dette skal det forsøkes å lettes på ved å innføre et register. Knudsen: *«Nå oppfatter vel verken vi eller andre at man har kommet helt i mål med hvordan det er, eller skal være. Kan du forholde deg til registeret? Det kan være en forenkling i den forstand at man ved etablering av et kundeforhold kan se gjennom dette registeret. Det er også sagt at det aldri vil være tilstrekkelig alene.»* Revisjonsselskapet ser også flere utfordringer. *«Dette vil nok ikke gjelde våre utenlandske kunder. Registeret må oppdateres ofte, siden det skjer ganske mye endringer på eiersiden. Hvem skal være ansvarlig, og kan man stole på informasjonen, eller er dette bare en ny kilde til informasjon? Hvis vi samarbeidet med andre land, og de har strengere regler enn oss, kan de ikke belage seg på våre kundetiltak.»* Dette er gode poenger. Som ved Myndighetenes analyse dukker det opp flere uklare momenter. Knudsen legger til: *«Hvis man får dette automatisert ligger det store forenklingsmuligheter her.»* *«... Et sentralt spørsmål er hvor mye tid dette skal kreve for en eier av et foretak for å sende inn melding til dette registeret.»*

Dette blir ikke ansett som en løsning med veldig mye forenkling i praksis. Man kan benytte registeret som et tillegg, men det må gjennomføres på en god måte for at dette skal ha tilstrekkelig effekt og virkning på kundetiltakene til de rapporteringspliktige. Et effektivt system er noe som savnes av alle de rapporteringspliktige gruppene. Revisorforeningen trekker frem at det kan være litt vanskelig å få kontroll på hva som egentlig skal gjøres for å bekrefte reelle rettighetshavere, og det tar unødvendig mye ressurser. Samtidig anerkjennes det at så lenge alle de rapporteringspliktige gruppene jobber sammen, tar alle sin del av regninga og bidrar til et bedre fellesskap for alle aktørene i næringslivet.

Det nevnes også PEP som et område som oppfattes uklart. Finanstilsynet nevnte under sitt intervju at det vil komme en liste over roller som anses som pep innen 1. januar 2020. I kapittel 3 så vi at dette er en gruppe som skal behandles med forsterkede kundetiltak, da det er knyttet ekstra risiko her. Som PEP er man i en utsatt posisjon hvor man lettere kan hvitvaske, motta bestiktelser eller bli presset av kriminelle. Erfaringen når jeg var ute på intervju, var at dette er svært vanskelig å bekrefte i praksis. Som revisjonsselskapet forteller, brukte de lang tid på å utarbeide en liste over roller som anses PEP. Når de tok med denne på oppdrag, var det flere eksempler på klienter som ikke selv var klar over at de anses som PEP.

I samsvar med selskapet er jeg delvis enig i at dette virker som mer ett ønske som er mer relevant i EU, fremfor nødvendig å innføre i norsk sammenheng. Internasjonalt er Norge et lite land. Dette medfører også at de som er PEP har lavere gjennomslagskraft enn i andre land. Det tilsier derimot ikke at dette er en gruppe som er mer utsatt enn andre. Man kan ikke feie unna muligheten for at det faktisk er en reell sannsynlighet for at denne gruppen bruker sin posisjon til å gjennomføre kriminelle handlinger. Dette er stillinger som ofte medfører svært mye ansvar, og sett under ett er det viktig å gjennomføre tilstrekkelige tiltak på alle klienter, uavhengig av status. Som Knudsen trekker frem, er det ofte uklart hvor langt nettet skal kastes ut for å ha tilstrekkelig dekning. Vi får håpe at listen er utfyllende nok, samt at de som selv er PEP får en bedre forståelse av sin rolle, og at de faktisk innehar denne statusen.

5.2.3 Praktisering av Undersøkelsesplikt

I praksis knyttes det mye usikkerhet til praktiseringen av undersøkelsesplikten da det skal foretas individuelle begrunnelser for alt som anses unormalt i forhold til kjenn din kunde prinsippet. Myndighetene er svært opptatt av at det skal ligge gode risikovurderinger til grunn for at du skal ha et godt grunnlag å basere normal aktivitet på. Revisorforeningen forteller i punkt 5.2.1. at dette er et område de får mye spørsmål om. *«Det skal være et eller annet konkret som utløser denne plikten. Du skal bekrefte og avkrefte mistanke.»*

Knudsen peker på hvor usikkerheten kan sitte. *«Det er både gråsonene som kan skape utfordring, og det at revisor er trent på revisjon. Vi prøver å gjøre mye i den retningen i form av opplæring. Noen kommer kanskje bare borti i ett tilfelle i løpet av karrieren. Noen kanskje aldri. Dette medfører så klart usikkerhet når det først oppstår.»* Når det skal være lav terskel for at plikten inntreffer, kan det også ligge usikkerhet i at man fokuserer litt mye på revisjonsplikten. *«Revisor må ofte rette blikket mot flere forhold. Det at du klarer å utvide blikket fra hovedoppgavene til revisor, medfører at du får det nødvendige grunnlaget for en dårlig magefølelse. Den er som regel knyttet til flere forhold.»* I noen tilfeller er det også vanskelig å vite hva som er tilstrekkelig rapportering. *«Vi har fått tilbakemelding fra Økokrim om at det i forbindelse med årsoppgjøret ikke er tilstrekkelig rapportering å ikke signere*

næringsoppgaven. I slik tilfeller rapporterer man ikke hvitvasking, men det er vanskelig å vite hvor grensen går.»

Revisjonsselskapet opplever mye positivt med tiltakene. «*Det er noen kunder vi ikke tar inn, ettersom de driver virksomhet i enkelte land. Vi bruker veilederen fra Finanstilsynet mye, og formidler denne godt internt. Siden vi må benytte individuell vurdering, gjøres dette av partner. Vi kan ikke sette en junior til dette. Det syns vi er fint, fordi da blir alle mer involvert i prosessen. Vi vurderer økonomien, kunden, bransjen og kjente misligheter i bransjen eller på den aktuelle kunden.» Knudsen: «Det foreligger også risiko for at det oppstår et forventings gap – hvor langt skal revisor gå med å gjennomføre undersøkelser? Det som til dels er vanskelig, og der forventningene kommer under press er hvor mye man kan forvente at revisor gjør for å finne ut om klienten hvitvasker.»*

I tråd med myndighetenes forventninger er det relativt stor enighet her. Som Revisorforeningen trekker frem, er det mange usikkerhetsmomenter knyttet til undersøkelsesplikten. Mye av problematikken bunner ut i samspillet mellom risikovurdering og kjenn din kunde. Dersom man har god kontroll på dette, kommer man langt. Likevel er skillet mellom indirekte og direkte rapportering ganske uklart. Denne indirekte effekten vises ikke på statistikken. Dette vil undersøkes videre i neste delkapittel. Det er et komplisert samspill mellom brudd på god regnskapsskikk og brudd på hvitvaskingsloven i praksis.

Når det kommer til selve kostnaden på undersøkelsene, så vi i punkt 5.1.5 at myndighetene mener dette klart er revisjonsselskapenes ansvar. Knudsen forteller at i en større sammenheng, er det heller ikke slik at man alltid får dekket inn alle kostandene fra revisjonen heller. Dersom en klient er i en vanskelig situasjon hvor det kanskje skranter på både regnskapsføring og andre lovbrudd generelt, er det heller ikke utenkelig at hvitvasking også finnes. Som han trekker frem, er det ikke alltid at det er mulig å få betaling. Likevel må jo revisjonen fullføres, og det må leveres negativ beretning. Da kan man ikke direkte fakturere kostnaden til kunden, som han mener er noe alle revisjonsselskapene opplever fra tid til annen.

På spørsmål om denne kostnaden kan være med å påvirke revisors vilje, svares det nei på.

Knudsen: *«Revisor utfører lovbestemte tjenester med krav til hva som skal gjøres. De må ikke gjøre dette fordi de har lyst, eller fordi det er noe kunden etterspør, men fordi man må.*

Revisorer er bare vant til å gjøre det som kreves.» Under punkt 5.1.5 ble det nevnt en eventuell problemstilling rundt sammenhengen mellom taushetsplikt og fakturering. I praksis gjennomfører revisjonsselskapet faktisk fakturering ut til kunden ved utvidede undersøkelser. *«Vi fakturerer selskapet dersom man utfører utvidede undersøkelser. Kunden kan i noen tilfeller kanskje forstå at vi har gjort undersøkelser, men vi bruker en merarbeidskode og vi har også taushetsplikt, slik at kunden ikke informeres direkte om at vi har undersøkt kunden.»*

Det er min oppfatning at dette er en bedre løsning enn å øke prisen på alle revisjonstjenester generelt. Når det er sagt, ser vi at grensen mellom taushetsplikt og fakturering er tynn, og hviskes litt ut.

Fra et etisk standpunkt ser vi tendenser på at det er vanskelig å skille klart mellom å følge alle pliktene på en god måte, ved at man heller ikke kan få noe betalt for gjennomføringen. Ved å drive virksomhet, er man jo avhengig av å tjene penger. Ved revisjon av store selskaper, kan det i realiteten være svært kompliserte situasjoner som tar mye tid og ressurser for å nøste opp i. Det er derfor litt urealistisk å ha en forventning til revisjonsbransjen om at denne kostnaden skal de ta helt selv. Men problematikken er like vel til stedet og ytterst relevant. Et alternativ til denne tendensen er en noe naiv mental tilnærming om at *«hvitvasking ikke foregår hos mine klienter»*. Det er lettere å rettferdiggjøre færre undersøkelser ved at man ikke erkjenner at hvitvasking er et problem for samfunnet. Dersom man antar at det ikke finnes, kan man heller ikke se utfordringene. Dette er forhåpentligvis ikke en reell problemstilling for de fleste. Men det kan likevel tenkes at det finnes eksempler på at dette forekommer, og gjerne hos den eldre garde. Larsen & Staven fant følgende: *«De mener også den "eldre revisjonsgenerasjonen" har andre holdninger til reglene og ikke ser på dette som "deres sak".»* (2013, s. 69) Her representerer «de» de hvitvaskingsansvarlige hos de ti største revisjonsselskapene i Norge. Vi har etablert gjentatte ganger om viktigheten ved å ha den riktige mentale innstillingen godt forankret i organisasjonene. Dersom dette med et ovenfra og ned perspektiv ikke er til stede, kan en ukultur formes hvor dette ikke får den tilstrekkelige oppmerksomheten det fortjener i organisasjoner

5.2.4 Praktisering av Rapporteringsplikt

Revisjonsbransjen har fått mye kritikk for å rapportere for lite. Sett i sammenheng med forrige delkapittel, har vi begynt å forstå hvorfor dette kan ha oppstått, ved at det er mange tilfeller som ligger i gråsoner mellom revisjon og hvitvasking. Som Knudsen sier, sjekking av enkelt transaksjoner er en svært liten del av revisjonen. Arbeidet foregår ved bruk av stikkprøver. Knudsen: *«Om antall rapporter er mye eller lite er vanskelig å si. Jeg tror ikke det er så mye. Samtidig oppfatter vi at det går mye på underslag og skatteunndragelse, og forhold knyttet til usikkerhet. Noe er nok faktisk overrapportering, i den forstand at det ikke er pliktig. Det foreligger nok også forhold som skulle vært undersøkt, og rapportert, men ikke blir det.»*

Ved spørsmål om antall rapporteringer fra revisor som har falt siden 2009, er han usikker. *«I den perioden har det vært økende oppmerksomhet. Det er strengere krav til at det dokumenteres rutiner også. Men dette burde ikke medføre negative svingninger i antall rapporter.»* Revisjonsselskapet sier følgende: *«Vi har sluttet å revidere en del kunder. Vi har blitt strengere og vi har blitt nøyer med hva som skal være på plass. Vi holder oss unna visse bransjer og enkelte land. Mange av våre dataanalyser gjør det vanskelig å skjule ting.»* Fra revisors standpunkt, er det derfor ingen indikatorer som klart skiller seg ut som mistenkelige.

Når det kommer til innføring av den generelle revisjonsplikten, var Damslorå veldig bevisst på at dette hadde påvirkning. Selskapet: *«Vi tror dette gjelder små selskaper mer enn store. Vi ble ikke påvirket av endringen sist. Vi tror heller ikke vi blir påvirket dersom den økes ytterligere heller.»* Knudsen: *«Det at det ikke utføres revisjon medfører at det avdekkes mindre. Men jeg tror påvirkningen er større for generelle misligheter og andre typer kriminalitet i større grad. Det vil kanskje oppleves på en litt annen måte, når regnskapsføreren står litt mer på egenhånd uten revisor.»*

Knudsen trekker frem overrapportering innledningsvis, som det oppfattes bygger på en tanke om at det ligger usikkerhet mellom hva som faktisk skal anmeldes og rapporteres. For å være sikker, sender revisor en rapport uansett, bare for å slippe å få konsekvenser i tilfelle det skulle vært gjort. Det oppleves for meg som at det kan være enklere for revisor å rapportere, fremfor å anmelde, da dette medfører en konfrontering av klienten. Dersom man velger å rapportere i stedet, er det på måte ansvarsfraskrivelse. Dette er en reell problemstilling som Skogstad tar opp i sitt intervju. *«Av og til har det en sammenheng med at det er funnet ting hos klienten som de ikke vil godkjenne, men i stedet for å varsle og ta en konflikt, så sier de fra seg oppdraget.» «... Det er forståelig» «... risikoen er knyttet både til den konflikten de tar og at de blir oppfattet som «kontrollfreaker» og vanskelig å ha med å gjøre.»* Det at revisor sier fra seg en klient fremfor rapportering, er ikke Knudsen kjent med, men erkjenner at det sikkert finnes eksempler på at noen gjør dette. Revisjonsselskapet forteller derimot at det ikke forekommer at de sier fra seg en kunde fremfor å ta en konflikt, det er flere personer som skal involveres ved en eventuell oppsigelse. Dette tilsvarer konklusjonen til Larsen & Staven, *«.. de fleste kommenterte at oppsigelse av kunden kun vil komme i tillegg til rapportering og ikke som et alternativ.»* (2013, s. 43)

Etter å ha gjennomført intervjuer med begge sider, sitter jeg med en oppfatning om at revisor egentlig oppdager langt flere tilfeller av hvitvasking enn det som vises i rapportene. Det som er utfordringen, ligger i skillet mellom hva som er misligheter, andre indikatorer på hvitvaskingsaktivitet og mistenkelige transaksjoner. Revisor bidrar til å forhindre og avdekke hvitvasking ved å ikke skrive under på næringsoppgaver, ved å nekte revisjon og gi negative revisjonsberetninger. Alle disse tre medfører i praksis at myndighetene tar en ekstra kikk på foretaket. Likevel føres det ikke statistikk på disse punktene, sett i sammenheng med antall MT rapporter. Ved vanlig revisjon er det svært mange ting som oppdages, og det gjennomføres retting av feilen, eller det rapporteres direkte til andre kanaler. Uklarheten i lovverket om hva som anses som hvitvasking for revisjonsbransjen er en stor faktor som spiller inn. Siden lovverket ikke er spesialisert for denne gruppen, medfører dette at angrepsvinkelen ikke er beholdt i minne når det ble utformet. Det finnes heller ikke en standardisert reaksjonsprosess. Slik systemet er lagt opp i dag, skal det alltid gjennomføres en individuell vurdering ved alle oppdagelser av misligheter og hvitvasking for å avgjøre om det er innenfor lovverket. Det er samtidig forståelig at det å sende inn to eller tre forskjellige meldinger til myndighetene er tidkrevende og unødvendig komplisert.

Som revisor oppleves det nok i realiteten som at har du først henvendt deg til kunden for retting, deretter gitt negativ revisjonsberetning, i tillegg til at du sier fra deg kunden, har du gjort ditt for samfunnet. Denne indirekte effekten på bekjempelse av økonomisk kriminalitet kommer ikke tydelig frem i statistikk. Likevel er det ønske fra myndighetene om at antallet skal opp. Larsen & Staven tar opp flere tilfeller av uklarheter, som Økokrim tydelig anser innenfor regelverket, men det kan ikke leses direkte fra ordlyden. «*Videre har Økokrim bestemt at visse forhold som ut fra lovteksten egentlig ikke skal rapporteres, likevel skal rapporteres. Tanken til både lovgiver og Økokrim er god da mange rapporteringer vil bidra til å bekjempe økonomisk kriminalitet, men det viser seg å skape forvirring blant de som skal utøve reglene.*» (2013, s.71-72) Jeg deler denne oppfatningen, og det viser seg at dette også fremdeles står ved lag nå snart seks år etterpå. Likevel er det noe vanskelig å se for seg hvilken intensjon dette lovverket egentlig skal ha. Det skal være så brede rammer til grunn, at alt skal være innenfor regelverket. Men når det ikke ligger retningslinjer i bunnen, ser vi at dette medfører mer usikkerhet enn økning i antallet. Det virker å være en svært komplisert sammensetning av flere grunner som alle spiller inn på hvorfor revisors bidrag anses så lavt som det er. I realiteten hadde nok revisors bidrag vært mye større hvis alt ble vist på riktig måte i statistikken.

5.2.5 Vesentlighetsgrense ved undersøkelse og rapporteringsplikt

Et forslag til forenkling av undersøkelse og rapporteringsplikten er innføring av vesentlighetsgrense. Myndighetene hadde en ganske klar oppfatning om at dette ville medføre mer byråkrati enn positivt. Dette synet deler bransjen. Revisorforeningen: «*Jeg tror egentlig at det er greiest at det ikke er det. Det kunne vært vanskeligere å håndtere i praksis. Blir det altfor vesentlig er det plutselig noe som ikke omfattes av regelverket lenger. Jeg har ikke hørt fra noen revisorer om at det er problem at en slik grense ikke eksisterer.*» Revisorselskapet har samme oppfatning, og deler Økokrims brikke analogi. «*Det burde ikke være en grense, fordi det man avdekker kan være toppen av isfjellet. Vi kommer til å benytte en grense på «null» uavhengig av hva loven krever i fremtiden.*»

Dette er nok det punktet hvor det er klarest enighet mellom myndighet og revisor. Alle er helt enige om at en grense vil medføre at det kommer færre rapporteringer, og vil være vanskelig å forholde seg til i praksis. Som Damslora trekker frem, er det eksempler på korrupsjon langt under 10 000. Det er derfor mye viktigere de vurderingene som tas, og alt som skiller seg ut fra normalen skal etter loven anses som vesentlig.

Det har likevel vært foretatt tidligere forskning på dette punktet. Larsen & Staven fant følgende: «Argumentet for å få inn en vesentlighetsgrense er at rettsområdet er veldig omfangsrikt og det stemmer ikke med rettsfølelsen å rapportere noe som er lite vesentlig.» (2013, s. 47) På linje med dette, kan det derfor gjøres et argument på at mangel på en slik grense, kan medføre færre rapporteringen. I revisjonsbransjen finnes det antageligvis eksempler på revisorer som ikke vil bruke sin tid på å rapportere ett funn på et beløp som anses uvesentlig i forhold til revisjonen. Selv om de store selskapene og myndighetene er kjent med at dette ikke er nødvendig og vil skape mer byråkrati, kan det tenkes at det finnes revisorer som ikke deler denne oppfatningen. «Et av intervjuobjektene mener praksis har vist at revisorer bare melder de tilfellene de vet er interessante for Økokrim» (Larsen & Staven, 2013, s. 47) Det er også min oppfatning at dette ikke kan anses som en helt usannsynlig mulighet. Siden regelverket innebærer kostnader for revisor, er det nok slik at ting som er klart uvesentlig vil forkastes og derfor heller ikke inngår i statistikken.

5.2.6 Overtredelsesgebyr

Myndighetene mente på sin side at dette er et godt tiltak, som vil påvirke bransjen i positiv retning. Under intervjuet ble det derfor søkt svar i hvordan dette oppfattes fra de som kan ilegges gebyr. Myndighetene har allerede økt tilsynsaktiviteten og sanksjonsmuligheter på toppen, som klart bidrar at bevisstheten økes hos aktørene. Revisjonsselskapet merker økning i aktiviteten. *«Myndighetene ønsker mer av oss. Dette har vi tatt med i våre retningslinjer, dette med bevissthet rundt gebyret. Man skal ikke feie unna funn. Dette synliggjør vår plikt og vårt felles ønske om at ting skal rapporteres.»*

Revisorforeningen har kritisert gebyrstørrelsen offentlig. Dette så vi innledningsvis. *«Det er jo en form for straff man kan få, dersom man ikke utfører sine plikter.» «... Med tanke på hvitvasking generelt, og ikke bare revisorer har de (Finanstilsynet) sagt at det ikke skal være så høy terskel for å ilegge bøter. Jeg oppfatter dette som et styringssignal fra myndighetene.»* Dette bekreftet også Finanstilsynet under intervjuet. Knudsen fortsetter. *«Bransjen ser at det finnes og at det kan ha en effekt. Samtidig er vi svært opptatt av at dette skal være et samarbeid mellom myndighet og rapporteringspliktig for å bekjempe hvitvasking. -Alle er på lag. Sånn sett burde gebyrer bare gjelde der det virkelig glipper. Jeg er veldig spent på hva dette med lav terskel innebærer. Det vi får håpe at det betyr, er at i de tilfellene der overtredelsen er mer graverende og revisor absolutt burde skjønt at det skulle vært gjort noe.»* Dette er i tråd med både god Forvaltningsskikk, og inntrykket Finanstilsynet ga under intervjuet. Beløpsstørrelsen skaper grunnlag for bekymring. Knudsen har et reflektert forhold til dette og ser begge sider, myndighetene virker litt mer bestemte i sin holdning, og har et ønske om å få tiltenkt effekt. Dette kan ses i sammenheng med at Skogstad har sett den internasjonale effekten dette medfører. I Europa sammenheng er ikke dette uvanlig, og han har nok sett i praksis at sanksjoner fører til bedre praktisering av regelverk.

Likevel er de poengene Knudsen tar opp, gode. Han kaller dette et lagspill. Som jeg beskrev i kapittel 5.1.8 står myndighetene nå ved et veiskille. Det er min oppfatning at dersom man først begynner å bevege seg ned denne stien hvor frykt skal benyttes fremfor økning av kunnskap, er det tvilsomt at harmonien vil oppleves sterkere. Sidene vil nok heller splittes, og reaksjonene vil antageligvis bli mange.

Det vi har sett, er at det finnes så mye uklarhet og problemstillinger som må oppklares før vi kan begynne å straffe de rapporteringspliktige. Regelverket slik det er utformet i dag, medfører usikkerhet, og det er flere tegn på at det ikke er gjennomført på en tilstrekkelig måte. Ved at regelverket ikke tilpasser det spesifikke på en god måte, skapes forvirring. Myndighetene er på god vei til å gjøre regelverket mer forståelig når de innførte den nye loven i oktober. Likevel er vi fremdeles et stykke unna målet for å kunne si at regelverket er så vanntett at tvilen forsvinner. Derfor er det min oppfatning at hvitvaskingsregelverket ikke er utformet på en tilstrekkelig måte, for å kunne si at harmoni mellom myndighet og revisor er oppnådd.

5.2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sammenlignet myndighetenes forventning med revisors oppfatning. Underveis har vi sett at harmonien begynner å bygges, men vi er fremdeles et godt stykke unna å si at man jobber sammen mot et felles mål. Regelverket tilfører svært mye usikkerhet. Det er ikke slik at det er enkeltområder som pekes ut, men alt sammen har sine ulike punkter som skaper uklarhet. I realiteten oppfattes det også slik at revisors direkte bidrag ikke måles tilstrekkelig, som medfører at antall rapporteringer oppleves som lavt. Selv om både revisorselskapet og Revisorforeningen merker tydelig at myndighetenes fokusering har økt, ser vi likevel at antall rapporteringer går ned. I praksis viser det seg at dette er svært komplisert, og satt sammen av mange mulige faktorer.

Kundetiltak skaper usikkerhet for revisor, ved at man i flere tilfeller ikke har noen klare retningslinjer på plass. Dette gjelder både for bekreftelse av reelle rettighetshavere og PEP. Det finnes flere tilfeller av ting som anses som uklart, og da særlig hvor langt man skal gå for å gjennomføre tilstrekkelige tiltak. Selv om et register i samsvar med myndighetene ønskes velkommen, ser vi at det fremdeles er mange problemer som må avklares, både i hvilken grad dette er et pålitelig register og hvem som skal oppdatere dette.

Videre ser vi at undersøkelsesplikten er særlig vanskelig. Det har blitt trukket frem tilfeller som kan være på kanten av taushetsplikten. En mulig årsak til å ikke gjennomføre undersøkelser har vi sett kan være å heller ha en naiv innstilling om at hvitvasking ikke finnes. Knudsen trekker frem at man ofte må løfte blikket fra revisjonen for å oppdage hvitvasking. Dette samstemmer med den mentale innstillingen som må forankres i organisasjonen.

Rapporteringsplikten viser at slik målingen gjennomføres i dag, ikke er tilstrekkelig for å vise revisors totale bidrag. Det oppleves problematisk ved at det ikke finnes klare sammenhenger mellom Økokrims ønsker, og lovens ordlyd. Økokrim ønsker tilnærmet alt rapportert, men det viser seg at muligens revisor ikke ser det som nødvendig å rapportere uvesentlige tilfeller. Derfor forsvinner et stort antall av revisors rapportering, og den indirekte effekten denne gruppen tilfører til samfunnet, er mye større i realiteten. Vi så også at ved siden vesentlighetsgrensen ikke finnes, er dette en annen faktor som spiller inn. Det er altså flere faktorer som spiller inn på revisors rapportering, uten å få et klart svar på hvilke faktorer som påvirker mest, eller kan løses med alternative angrepsvinkler. Avslutningsvis er både myndighet og revisor delvis enig i at sanksjonsmuligheten kommer til å føre til bedre rapportering og etterlevelse. Likevel stiller Revisorforeningen seg kritisk, og tar opp lagfølelse mellom samfunn og revisor. Sanksjonsmuligheter skaper svært mye press på bransjen, og er en metode som tvinger frem ønsket reaksjon, fremfor å oppnå klarhet i regelverket.

6 Konklusjon

Hovedformålet med denne mastergradsavhandlingen var å besvare følgende problemstilling:

Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning og relevans ved bekjempelse av hvitvasking?

For å kunne svare på denne problemstillingen, ble det utarbeidet tre forskningsspørsmål. Forskningsspørsmålene ble besvart gjennom intervjuer med myndighet og revisor, samt innhentning av informasjon fra ulike kilder til dokumentasjon.

Hvilke forventninger har samfunnet til revisor som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven?

Finanstilsynet har økt sin tilsynshyppighet, og det tas oftere opp hvitvaskingsproblematikk ved revisors tilsyn. Myndighetene har likevel flere utfordringer. Dersom målsettingen om et samfunn med mer gjennomsiktighet og mindre økonomisk kriminalitet skal nås, vil dette kreve enda mer bevisstgjøring. Selv om forventningene ikke er høyere enn antatt, oppleves det likevel noe urealistisk å forvente rapportering utenfor lovens rammer. Det finnes også svært få forenklingsmuligheter, som igjen gjør det ressurskrevende å svare til de høye forventningene. Det oppleves samtidig noe problematisk at det ikke skilles klart mellom ansvar og krav til små og store organisasjoner. Myndighetene har nå tilgang på flere virkemidler, og signalene peker på at disse vil benyttes for å øke bevisstheten. Revisor anses fremdeles som en viktig brikke i det store puslespillet, og benyttes som er god støttespiller mellom myndighet og næringsliv.

Hvordan oppfatter revisor sitt ansvar etter hvitvaskingsloven?

Revisorbransjen oppfatter tydelig at fokuseringen fra myndighetene har økt i omfang, med flere tilsyn og tettere oppfølging av etterlevelse av regelverket. Det anerkjennes at revisor befinner seg i unik posisjon som arbeider ulikt fra de rapporteringspliktige. Dette medfører at det savnes et mer spesialisert lovverk, som ivaretar forskjellene på en bedre måte. Det indirekte bidraget revisor bidrar med, verdsettes ikke tilstrekkelig, da dette ikke er målbart i statistikken. Det kan derfor konkluderes med at revisjonsbransjen tar sitt ansvar på alvor, men det finnes flere grunner til at bidraget er vanskelig å konkretisere så godt som for finansnæringen. Innføring av grensen ved revisjonsplikt har sannsynligvis medført halvering av antall rapporter. Dersom grensen økes ytterligere, er det en felles oppfatning blant respondentene om at dette vil medføre færre rapporteringer og mer misligheter i regnskapet, næringslivet sett under ett.

Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning av hvitvaskingsloven?

Det er min oppfatning at et regelverk som skaper så mye usikkerhet, ikke er forenelig med harmoniske verdier, og dette må tilstrebes å forbedres i fremtiden. Dette er med på å skape en distanse mellom revisor og myndighet, og usikkerheten kommer til syne i hele regelverket slik det er utformet i dag. Et godt harmonisk regelverk burde sette tydelige retningslinjer for de rapporteringspliktige, som kan holde seg innenfor rammene. I realiteten ser vi at det benyttes svært løse rammer, og meningsdivergens oppleves mellom myndighetene, lovverk og revisor. I praksis ser vi at det finnes svært mange gråsoner mellom hva som skal anses innenfor regelverket, og hva som tilsvarende tilstrekkelig rapportering. Likevel er det en felles oppfatning om at arbeid med å bekjempe hvitvasking er viktig for samfunnet, og ved at alle streber etter å forbedre seg, kan vi sammen forstå ulikhetene og utbedre disse.

Larsen & Staven trekker frem viktigheten av å ha en engasjert hvitvaskingsansvarlig, og god intern opplæring for å øke bevisstheten til de ansatte i sin konklusjon. (2013, s. 73) Det viser seg i stor grad at en god forankring av den rette mentaliteten i organisasjonen, er et av de viktigste forebyggende tiltakene revisor har tilgang på for å bekjempe hvitvasking. Med en svært engasjert hvitvaskingsansvarlig i spissen, er dette det første steget for en bedre etterlevelse av hvitvaskingsloven. Et godt supplement til dette er derfor å øke bevisstheten og kunnskapsnivå til alle de ansatte, fremfor å kun fokusere alle ressursene på en person. De trekker også frem at *«En hvitvaskingsansvarlig uten, eller med en liten kundeportefølje, vil være mindre økonomisk skadelig enn en skandale som kan følge av manglende rapportering.»* (Larsen & Staven, 2013, s. 73) I tråd med lovverkets utforming i dag, oppleves det litt som at dette hadde vært ønskelig fra myndighetenes side. Det er likevel vanskelig å se for seg at dette er forenelig med lovgivers prinsipper om lavest mulig kostnad for næringslivet. Samtidig ser vi at felles for forskningen er at det ligger sterk usikkerhet knyttet til dette regelverket. Det var et ønske fra Larsen & Staven at myndighetene og Revisorforeningen utviklet veiledere til loven. (2013, s. 74) Dette har blitt gjort i ettertid, men det viser seg at det fremdeles ikke er gjennomført tilstrekkelig tiltak for å oppklare usikkerhet, og revisors rolle hensyntas heller ikke i særlig større grad i 2019.

Lohne trekker i sin oppgave frem at samfunnet ville vært tjent med å gjennomføre en kostnytte analyse av kriminalitet versus ressursanvendelse ved forebygging. (2013, ss. 79-80) Dette er fremdeles savnet, og Regelrådet trekker frem at det er kritikkverdig at dette fremdeles ikke er på plass, for å undersøke om regelverket faktisk har samfunnsøkonomisk gevinst for næringslivet. (Regelrådet, u.d.) Lohne peker på at bekjempelse av økonomisk kriminalitet *«... ikke bare en økonomisk gevinst for samfunnet, men skaper også menneskelige verdier hos de kriminelle.»* (2013, s. 80). Det er altså flere gevinster ved å bekjempe hvitvasking enn kun økonomiske. Dette bekrefter at selv om det oppleves tidvis at pliktene som følger av hvitvaskingsloven er ressurskrevende for revisor, er det fremdeles en svært viktig del av samfunnsoppgaven. Respondentene trekker frem at alle bidrag skal ses i en større sammenheng, og bare det å øke fokuseringen medfører indirekte til mindre kriminalitet, uavhengig av hvor stort det direkte bidraget er. Myndighetenes bidrag merkes ved at de har kraftig økt fokuseringen på bekjempelse av hvitvasking. Dette har selvfølgelig revisor merket seg, og det vi ser er at dette engasjementet har begynt å spre seg. Skogstad trekker frem at det tidligere var 150 tilskuere på seminar om hvitvasking. Nå er det over 600.

6.1 Forslag til videre forskning

Hensikten med å gjennomføre eksplorative studier, er å åpne opp for gode muligheter for videre forskning. I denne oppgaven har det dukket opp flere interessante problemstillinger som ikke kunne besvares på grunn av tidsbegrensninger, eller andre avgrensninger i forhold til problemstilling. Derfor anser jeg det som hensiktsmessig å lage et eget delkapittel, hvor disse problemstillingene fremheves slik at de kanskje kan besvares i fremtiden.

Under alle intervjuene ble det trukket frem at det savnes gode eksempelsamlinger fra Økokrim på hva som faktisk anses som hvitvasking. Ved å undersøke rapporteringer fra de rapporteringspliktige, og særlig revisor, kan dette bidra stort til å oppklare usikkerheten. Ved å analysere, og lage en god, konkret eksempelsamling til de rapporteringspliktige, kan dette benyttes som et godt supplement til loven. Ved at man har en database, eller et dokument å bruke som en arena for sammenligning, kan man enkelt søke opp om en indikasjon er innenfor de gitte rammene. Dette må gjennomføres på en nøyaktig måte, og skal selvfølgelig ikke være en utfyllende liste.

Tidligere forskning ble utført på store selskapers etterlevelse av lovverket. Derimot er det ikke foretatt forskning på små foretak, annet enn det som kommer frem i intervjuer med Revisorforeningen. Siden lovverket i praksis ikke har et skille mellom forventningene til store og små selskaper, kunne det derfor vært svært interessant å undersøke denne svakheten. Jeg foreslår å enten forske på forenklingsmuligheter for denne gruppen, eller om det faktisk er fornuftig å stille de samme formelle kravene til foretak som ikke har tilgang på store ressurser.

Sett i ettertid av gjennomføringen av intervjuene, oppdaget jeg at revisors indirekte bidrag ikke måles tilstrekkelig av statistikk på antall rapporteringer. Det hadde derfor vært veldig nyttig å kartlegge en oversikt over revisors totale bidrag til bekjempelse av hvitvasking, som også peker på svakheter i manglende spesialisering av regelverket. Dette kan for eksempel være gjennomførbart ved å utvikle en modell, eller et nettverk som viser alle faktorene som kan påvirke revisors bidrag, sett i en større sammenheng enn det måles i dag.

Som et siste forslag, har vi sett at myndighetenes viktigste motivasjonsfaktor i dag, er å benytte frykt som virkemiddel. Jeg tenker derimot at å undersøke mulige incentivordninger, heller kunne tenkes å være behjelpelig for de rapporteringspliktige. Slik systemet er i dag, finnes det ingen positive grunner for å bekjempe hvitvasking, annet enn at du slipper å bli sanksjonert. Jeg tenker derimot at det å enten finne en løsning som enten gir økonomisk refusjon, eller kanskje en sertifisering for de foretakene som har gjennomført tilstrekkelige tiltak, kan være den motivasjonen som vil tilføre en slik effekt. En sertifisering trenger ikke nødvendigvis å bety økonomisk gevinst. Det kan være nok at det gjennomføres færre tilsyn, eller andre lempninger på formelle krav, dersom du opprettholder sertifiseringen. Som vi vet, er sertifisering av DnR ansett som et kvalitetsstempel. Dersom man klarer å innføre et system som gir gode utøvere av hvitvasking noe å strebe etter, kan dette være løftet bransjen trenger for å oppnå bedre etterlevelse.

Referanser

- Anti Money Laundering Unit (u.å.). *Money Laundering & Terrorist Financing – Are you aware?* Hentet 16. mai 2019 fra http://www.antimoneylaundering.gov.ie/en/AMLCU/Pages/Money_Laundering_Terrorist_Financing_Are_you_aware
- Baselkomitéen. (1988, Desember). *Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering*. Hentet fra <https://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf>
- Deloitte. (2010). *European Commission DG Internal Market and Services - Budget Final Study on the Application of the Anti-Money Laundering Directive*. Diegem: Deloitte Bedrijfsrevisoren. Hentet 16. mai 2019 fra <https://www.slideshare.net/OBFG/2011-01-24studyontheapplicationoftheaml1>
- Egmont Group. (2019). *About*. Hentet 8. april 2019 fra <https://egmontgroup.org/en/content/about>
- European Banking Authority. (2018, 4. Januar). *The risk factors guidelines*. Hentet fra https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/Guidelines/Guidelines%20on%20Risk%20Factors_EN_04-01-2018.pdf
- European Comission. (2018, 19. Juli). *Anti-money laundering and counter terrorist financing* Hentet fra https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/anti-money-laundering-and-counter-terrorist-financing_en
- European Parliament. (2011, 25. Oktober). *European Parliament resolution of 25 October 2011 on organised crime in the European Union (2010/2309(INI))*. Hentet fra <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0459+0+DOC+XML+V0//EN>
- European Parliament. (2015). *Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the council*. Hentet fra <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>
- Financial Action Task Force. (u.å.a). *IX Special Recommendations*. Hentet 25 april 2019 fra <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/ixspecialrecommendations.html>

- Financial Action Task Force. (u.å.b). *FATF: What we do*. Hentet 15. mai 2019 fra <https://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/>
- Financial Action Task Force. (u.å.c). *What is Money Laundering?* Hentet 14. april 2019 fra <https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/>
- Financial Action Task Force. (2011, Juni). *The Review of the Standards – Preparation for the 4th Round of Mutual Evaluation*. Hentet fra <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/publicconsultation/Second%20public%20consultation%20document.pdf>
- Financial Action Task Force. (2012). *The FATF Recommendations*. Hentet 18. mai 2019 fra <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>
- Financial Action Task Force. (2018, Juli). *FATF report, Professional money laundering, Figur 1, s. 18*. Hentet fra <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf>
- Financial Action Task Force. (2019). *FATF Members and Observers*. Hentet 15. mai 2019 fra <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/>
- Finans Norge. (2017). *Ofte stilte spørsmål – Hvitvaskingsregelverket* Hentet 11. mai 2019 fra <https://www.finansnorge.no/siteassets/tema/okonomisk-kriminalitet-og-hvitvasking/ofte-stilte-sporsmal-om-hvitvasking---oppdatert-27.06.2017.pdf>
- Finansdepartementet. (2007). *Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering— Gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett*. (NOU 2007:10) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-10/id479129/sec3>
- Finansdepartementet. (2009). *Om lov om endringer i revisorloven og enkelte andre lover (gjennomføring av revisjonsdirektivet)* (Ot.Prop.nr.78) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/d5f4e330fcde4c42a3d29ed92c8fe3f1/no/pdfs/otp200820090078000dddpdfs.pdf>
- Finansdepartementet. (2014, 18. Desember) *Norge evaluert av Financial Action Task Force* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-evaluert-av-financial-action-task-force/id2356103/>

- Finansdepartementet. (2016). *Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II — Andre delutredning*. (NOU 2016: 27) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-27/id2523704/>
- Finansdepartementet. (2018). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven)*. (Prop. 40 L (2017–2018)) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-40-l-20172018/id2589604/>
- Finanstilsynet. (2015, 10. Juli). *Tematilsyn 2015, Fellesrapport, Revisjon av bank*. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/4c7b9e3caf9946539c844f8c7ba01ad8/finanstilsynets-tematilsyn-om-revisjon-av-bank-fellesrapport-2015.pdf>
- Finanstilsynet. (2016a). *Hvitvasking og terrorfinansiering* Hentet 23. april 2019 fra <https://www.finanstilsynet.no/tema/hvitvasking-og-terrorfinansiering/>
- Finanstilsynet. (2016b). *Hvitvasking og terrorfinansiering*. Hentet 23. april 2019 fra <https://www.finanstilsynet.no/forbrukerinformasjon/Hvitvasking/>
- Finanstilsynet. (2016c) *Veiledning – hvitvaskingsregler* (Rundskriv 24/2016) Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/fad6e7838bf344c4a5de14e1530a77bf/rundskriv-24-2016-veiledning-hvitvaskingsregler.pdf>
- Finanstilsynet. (2017). *Veiledning om revisors og revisjonsselskaper etterlevelse av hvitvaskingsregelverket*. (Rundskriv 3/2017) Hentet fra https://www.finanstilsynet.no/contentassets/10c8799f109d4805bc5280d7e08743be/rundskriv_3_2017.pdf
- Finanstilsynet. (2019, 22. Mars). *Årsmelding 2018*. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/56f34823ee974aa486af33efc0987ce8/finanstilsynets-arsmelding-2018.pdf>
- Frifagbevegelse. (2018) *Halvparten av norske aksjeselskap har ikke revisor*. Hentet 19. mai 2019 fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/halvparten-av-norske-aksjeselskap-har-ikke-revisor-6.158.521447.4a905c3f3c>
- Frifagbevegelse. (2019). *Her er regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet*. Hentet 25. mai 2019 fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/her-er-regjeringens-strategi-mot-arbeidslivskriminalitet-6.158.610264.fa4cbbcb86>
- Hvitvasking.no. (u.å.a). *Egmont Group*. Hentet 21. mars 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/internasjonalt/egmont-group/>

- Hvitvasking.no. (u.å.b). *EU*. Hentet 22. mars 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/internasjonalt/eu/>
- Hvitvasking.no. (u.å.c). *Hva er en mistenkelig transaksjon?* Hentet 25. mars 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/begrepsavklaring/hva-er-en-mistenkelig-transaksjon/>
- Hvitvasking.no. (u.å.d). *Hvordan foregår hvitvasking?* Hentet 3. april 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/om-hvitvasking/hvordan-foregar-hvitvasking/>
- Hvitvasking.no. (u.å.e). *FATF*. Hentet 25. mars 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/internasjonalt/fatf/>
- Hvitvasking.no. (u.å.f). *De første initiativene*. Hentet 11. april 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/internasjonalt/de-forste-initiativene/>
- Hvitvasking.no. (u.å.g). *Enheten for finansiell etterretning*. Hentet 22. mars 2019 fra <https://www.hvitvasking.no/enheten-for-finansiell-etterretning-og-dens-oppgaver/>
- Hvitvaskingsloven. (2009). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.* (LOV-2009-03-06-11). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2009-03-06-11>
- Hvitvaskingsloven. (2018). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering* (LOV-2018-06-01-23). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2018-06-01-23>
- Hvitvaskingslovforskriften. (2018). *Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering* (FOR-2018-09-14-1324). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-09-14-1324>
- Internasjonal revisjonstandard(ISA) 200. (2009). *ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*. Hentet 25. mai 2019 fra <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/isa-200-overordnede-mal-for-den-uavhengige-revisor-og-gjennomforingen-av-en-revisjon-i-samsvar-med-de-internasjonale-revisjonsstandardene.pdf>
- Johannesen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. (2011). *Forskningsmetode for Økononmisk-administrative fag (utg. 3.)*. Oslo: Abstrakt forlag.

- Johannesen, A., Tufte, P., & Christoffersen, L. (2011). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode (4. utg.)*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Larsen, K. M., & Staven, I. (2013). *Revisors rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven* (Mastergradsavhandling). Handelshøyskolen BI, Oslo. Hentet 22. mars 2019 fra <https://docplayer.me/8001627-Revisors-rapporteringsplikt-etter-hvitvaskingsloven.html>
- Lohne, A. (2013). *Hvitvasking – Et økende samfunnsproblem (Mastergradsavhandling)*. Bodø: Handelshøyskolen I Bodø. Hentet 22. Mars 2019 fra <https://core.ac.uk/download/pdf/52060313.pdf>
- MacDonald, Z. (2001). *Revisiting the Dark Figure: A Microeconomic Analysis of the Under-Reporting of Property Crime and Its Implications. The British Journal of Criminology, Volume 41 (Issue 1)*, ss. 127-149. doi:10.1093/bjc/41.1.127
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2017). *Endringer i aksjelovgivningen mv. (modernisering og forenkling)*. (Prop. 112 L (2016–2017)) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-112-l-20162017/id2549742/sec7>
- PricewaterhouseCoopers (2015). (BLOGG) *Risikobasert tilnærming til korrupsjon – hvordan få det til?* Hentet 11. mai 2019 fra <https://blogg.pwc.no/granskingsbloggen/risikobasert-tilnaerming-til-korrupsjon-%E2%80%93-hvordan-faa-det-til>
- Regelrådet. (2017, 13. Februar). *Høringsuttalelse til NOU 2016:27 Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II* Hentet fra https://regelradet.no/wp-content/uploads/2017/02/Uttalelse-om-NOU_27.pdf
- Regjeringen. (2014). *Skjulte eiere*. Tax Justice Network. Hentet 16. mai 2019 fra <http://taxjustice.no/ressurser/rappport-om-skjult-eierskap>
- Regnskap Norge. (2018). *Risikovurdering for å forebygge hvitvasking* Hentet 4. mai 2019 fra <https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/hvitvasking/risikovurdering-for-a-forebygge-hvitvasking/>
- Revisorforeningen. (2017a). *Revisorforeningen tidskrift nr 4. Ny hvitvaskingslov: Foreslår skyhøye gebyrer ss. 38-40* Hentet 8. mai 2019 fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2017/4-38-40.pdf>

Revisorforeningen. (2017b, 31. mars). *Høring – Ny hvitvaskingslov* (NOU 2016:27) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---hvitvaskingslovutvalgets-utredning-nou-2016-27/id2525022/?uid=7a5b0a23-f9ea-4316-8e13-f25acb37aec1>

Revisorloven. (1999). *Lov om revisjon og revisorer* (LOV-1999-01-15-2). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-01-15-2?q=revisorloven>

Robert E. W., J. (2009). *Psychology today: The most powerful motivator*. Hentet 19. mai 2019 fra <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/the-main-ingredient/200909/the-most-powerful-motivator>

Rui, J. P. (2012). *Hvitvasking: Fenomenet, regelverk, nye strategier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research methods for business (7th ed.)*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

UNODC. (u.å.). *Money-laundering and globalization*. Hentet 15. mai 2019 fra <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html>

UNODC. (1988, Desember). *United Nations convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, 1988* Hentet fra https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

UNODC. (2004). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocol thereto*. Hentet fra https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf

Økokrim. (2018a). *Når skal det rapporteres?* Hentet 25. mars 2019 fra <https://www.okokrim.no/naar-skal-det-rapporteres.475345.no.html>

Økokrim. (2018b, 19. Juni). *Økokrims trusselvurdering 2018*. Økokrim. Hentet fra <https://www.okokrim.no/okokrims-trusselvurdering-2018.6123197-411472.html>

Økokrim. (2019a). *Statistikk MT-rapporter, Tabell 1* Hentet 10. mars 2019 fra <https://www.okokrim.no/statistikk-mt-rapporter.6156901-475337.html>

Økokrim. (2019b). *Organisasjonen* Hentet 25. mai 2019 fra <https://www.okokrim.no/organisasjonen.417053.no.html>

Økokrim. (2019c). *Hvitvasking* Hentet 8. april 2019 fra
<https://www.okokrim.no/hvitvasking.422268.no.html>

Vedlegg 1 Intervjuguide EFE og Finanstilsynet

Intervjuspørsmål

1. Hvilke forventninger har du til revisor som rapporteringspliktig?
2. I hvor stor grad mener du at revisor kan fange opp hvitvasking?
3. Hvilke metoder er hyppigst rapportert av revisor?
4. Hva er noe av det mest alvorlige du vært borti?
5. Hva kan du si om kvaliteten på rapportene som sendes inn av revisorer?
6. Hva er det knyttet størst usikkerhet rundt når det kommer til rapporteringsplikt, og hva får du som regel spørsmål om?
7. Har du noen tanker om hvorfor antallet MT rapporter fra revisorer har gått ned siden 2009?
8. Kan en økning av den generelle revisjonsplikten påvirke antall rapporteringer?
9. Er MT skjemaet utformet på en god måte (MT-0002) med hensyn til revisor?
10. Hvordan mener du revisorene som bransje håndterer rapportering av hvitvasking?
11. Er det observerbare forskjeller i rapporter fra små og store selskap?
12. Er det flest rapporter om tredjepart, eller selve selskapet som revideres?
13. Hvilke faktorer bør vektlegges når revisor foretar utvidede undersøkelser?
14. Hva tenker du er hensikten bak økte krav til kundetiltak?
15. Hva er din mening om overtredelsesgebyr?
16. Burde det vært en vesentlighetsgrense for undersøkelser og rapportering?
17. Hvem skal betale for de utvidede undersøkelsene?
18. Kan det finnes grunner til at revisor bevisst eller ubevisst omgår reglene?
19. Det har kommet et ønske om felles register for reelle rettighetshavere. Hva kan utfordringene knyttet til dette være?
20. Dersom man stoler på et slikt register, hvem vil være ansvarlig dersom det viser seg å inneholde feilaktig informasjon? Registerfører eller revisor

Avslutning

21. Er det noe annet jeg bør tenke på i forbindelse med oppgaven?

Jeg takker for intervjuet.

Vedlegg 2 Intervjuguide Den Norske Revisorforeningen og revisjonsselskapet

Intervjuspørsmål

1. Hvilke forventninger tenker dere at myndighetene har til dere som rapporteringspliktige?
2. I hvor stor grad mener du at revisor kan fange opp hvitvasking?
3. Hvilke metoder er hyppigst rapportert av dere som revisor?
4. Hva er noe av det mest alvorlige du vært borti?
5. Hva er det knyttet størst usikkerhet rundt hvitvaskingsloven?
6. Har du noen tanker om hvorfor antallet MT rapporter fra revisorer har gått ned siden 2009?
7. Kan en økning av den generelle revisjonsplikten påvirke antall rapporteringer?
8. Er MT skjemaet utformet på en god måte (MT-0002) med hensyn til revisor?
9. Hvordan mener du revisorene som bransje håndterer rapportering av hvitvasking?
10. Hvorfor tror du det kan være forskjeller i rapporter fra små og store revisjonsselskaper?
11. Hvilke faktorer bør vektlegges når dere foretar utvidede undersøkelser?
12. Hva tenker du er hensikten bak økte krav til kundetiltak?
13. Hva er din mening om overtredelsesgebyr?
14. Burde det vært en vesentlighetsgrense for undersøkelser og rapportering?
15. Hvem skal betale for de utvidede undersøkelsene?
16. Kan det finnes grunner til at revisor bevisst eller ubevisst omgår reglene?
17. Det har kommet et ønske om felles register for reelle rettighetshavere. Hva kan utfordringene knyttet til dette være?
18. Dersom man stoler på et slikt register, hvem vil være ansvarlig dersom det viser seg å inneholde feilaktig informasjon? Registerfører eller revisor

Avslutning

19. Er det noe annet jeg bør tenke på i forbindelse med oppgaven?

Jeg takker for intervjuet.

Vedlegg 3 Intervjuguide Skogstad Aamo

Intervjuspørsmål

1. Kan du fortelle litt om ditt forhold til FATF?
2. Hva kan du fortelle om Norges bidrag til det internasjonale arbeidet mot hvitvasking og terrorfinansiering?
3. Hvilke forventninger tror du samfunnet har til revisor?
4. Hvordan kan revisor bidra som rapporteringspliktig til å bekjempe hvitvasking?
5. Hva legger du i begrepet hvitvasking?
6. Ser du noen klare utfordringer for FATF i fremtiden?
7. Er det noen av disse utfordringene som gjelder spesielt for Norge?
8. Tror du vi kommer til å se en endring i hvitvaskingsloven i Norge etter implementering av EUs 6. hvitvaskingsdirektiv?
9. Tror du tiltakene på sikt vil begrense internasjonale skandaler i fremtiden, som Danske bank og Nordea?
10. Vil noen av tiltakene som utarbeides i EU påvirke fremtidig arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering?
11. Hvor viktig mener du det er å implementere kundetiltak?
12. Har du noen tanker om overtredelsesgebyret?

Jeg takker for intervjuet

Refleksjonsnotat Lars Gøran Steen Larsen

Sammendrag

I denne oppgaven er det gjennomført en undersøkelse av pliktene i hvitvaskingsloven, sett med et praktisk blikk. I sammenheng med revisor, er det derfor ytterst relevant, da revisor er rapporteringspliktig etter denne loven og man kommer til å støte på disse problemstillingene i løpet av arbeidslivet. Det vi har sett, er at det finnes flere eksempler på at denne yrkesgruppen er kritisert av myndighetene for å ikke utføre sine plikter på en god måte. Temaet for denne avhandlingen, var derfor å undersøke harmonien mellom myndighet og revisor. For å søke svar på dette, ble det utformet en problemstilling. *Hvordan harmonerer samfunnets forventninger med revisors oppfatning og relevans ved bekjempelse av hvitvasking?* Problemstillingen er todelt, og skal representere begge sider av saken, altså samfunnet og revisor.

Problemstillingen ble besvart ved å dele denne inn i tre forskningsspørsmål. Ved å gjennomføre intervjuer med fem respondenter, åpnet dette opp for muligheten til å undersøke usikkerhet og årsaker til eventuell dissonans mellom myndighet, lovverk og revisor.

Resultatet av denne studien, viser at myndighetene har svært høye forventninger til revisor. Likevel bærer regelverket preg av å være utformet med finansnæringen i minne, slik at dette skaper usikkerhet og gråsoner for revisor. Det oppleves uharmonisk at loven har relativt løse rammer. De løse rammene er etablert for å øke rapporteringshyppigheten fra de rapporteringspliktige. Derimot er konsekvensene motsatt, ved at dette i praksis medfører at revisors bidrag ikke får den tilstrekkelige oppmerksomheten det fortjener, og ikke måles på en tilstrekkelig måte. Det oppfattes også problematisk at det ikke skilles mellom tilgang på ressurser, og fordeling av ansvar mellom små og store organisasjoner.

Hvitvasking er et område hvor det gjennomføres relativt lite forskning på, sammenlignet med flere andre temaer. Dette ga gode resultater, og det åpnet opp mange nye spennende forskningsmuligheter som kan fortsettes på i fremtiden.

Internasjonalisering

Hvitvaskingsproblematikk er svært relevant innenfor området internasjonalisering. Hvitvasking er avhengig av et samarbeid med både myndighet og revisor på tvers av landegrenser, dersom det skal være mulig å bekjempe, avdekke og forhindre dette. For å oppnå myndighetenes målsetting om et samfunn med høy grad av gjennomsiktighet og mindre økonomisk kriminalitet, ser vi i praksis at dette betyr tverrfaglig samarbeid, mellom både myndighet og rapporteringspliktig. Man er avhengig av å jobbe sammen som et lag. Å forhindre økonomisk kriminalitet, innebærer at alle er bevisst på at dette er en reell problematikk og det er avhengig av den rette mentale innstillingen for at det skal bekjempes. Internasjonalt hvitvaskes 2-5% av verdens BNP, som tilsvarer mellom 800 milliarder og 2 trillioner dollar. Dette er derfor ansett som en reell problematikk, og vi ser at dette er tema som stadig preger overskriftene ved at store skandaler oppdages, hhv. Danske bank, Nordea, osv. Det jeg har erfart, er at dersom alle tar sin del av ansvaret, både indirekte og direkte, kan det ha stor påvirkning over tid. Under intervjuene ser vi at i en større sammenheng kan en rapportering fra revisor medføre et fall for store internasjonale kriminelle organisasjoner.

Innovasjon

Etter å ha gjennomført intervjuene, oppleves dette temaet som svært ressurskrevende. Samtidig er det ikke gjennomført tilstrekkelig kost nytte analyse for samfunnet. Det oppleves særlig problematisk da det er usikkert om bidraget tilfører merverdi for andre. Regelverket er i praksis veldig uklart, og det er svært få forenklingsmuligheter. Under mitt kapittel om videre forskning, foreslår jeg at det bør innføres noen positive incentiver for å bekjempe hvitvasking. Slik systemet er i dag, er det utelukkende negative motivatorer som skal presse frem ønsket reaksjon. Regelverket derimot, oppfattes som krevende, lite tilpasset og svært utydelig. Mitt forslag er å innføre en slags sertifiseringsløsning, som de rapporteringspliktige kan strebe etter å oppnå. Denne kan virke som et kvalitetsstempel, og tilføre ny motivasjon for å møte myndighetenes forventninger på en bedre måte. Jeg mener at ved at man heller løfter frem de gode utøverne, fremfor å benytte frykt som en motivator, kan være akkurat det som trengs for at hvitvasking vil bekjempes på en bedre måte enn det som gjøres i dag.

Ansvarlighet

Alle de rapporteringspliktige har et ansvar inn mot samfunnskontrakten om å sammen bidra etter beste evne, for å bekjempe problemet. Hvitvasking kalles kriminalitetens drivstoff. Det er derfor en felles oppfatning at dersom man kutter de kriminelles tilgang på midler, begrenser man også nært sagt alle andre former for kriminalitet. Sett i et større perspektiv, ser myndighetene for seg at ved å eliminere utbytte som stammer fra kriminalitet, også vil fjerne kriminalitet i seg selv. Ved å innføre barrierer og kronglete systemer, er hensikten at man skal forstå at et lovlydig liv, er et bedre alternativ. For å bekjempe hvitvasking, må man først erkjenne at det er en reell problematikk. Deretter er vi avhengige av å innføre gode rutiner i organisasjoner, for å forhindre at dette gjennomføres i praksis. Som revisor, har man et ansvar for å avdekke hvitvasking, og forhindre at det foregår hos dine klienter. Ved at man tar vare på sine kollegaer, tar gode diskusjoner sammen og noen ganger kikker hverandre litt i kortene, kan man øke bevisstheten og få bukt med denne problematikken.